

Anu Haapala (toim.)

KESTÄVÄÄ HYVINVOINTIA KEHITTÄMÄSSÄ 2021

Vaikutuksista kohti vaikuttavuutta

XAMK KEHITTÄÄ 184

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI 2021

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Getty Images

Taitto ja paino: Grano Oy

ISBN: 978-952-344-410-2 (nid.)

ISBN: 978-952-344-411-9 (PDF)

ISSN: 2489-2467 (nid.)

ISSN: 2489-3102 (verkkójulkaisu)

julkaisut@xamk.fi

LUKIJALLE

Tämä julkaisu on neljäs Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamkin) kestävän hyvinvoinnin tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa (TKI) kuvaava artikkelikokoelma. Joka toinen vuosi ilmestyvän julkaisun tarkoituksena on tehdä näkyväksi toimintaamme ja sitä asiantuntijuutta, jonka varaan kestävän hyvinvoinnin TKI-toiminta rakentuu.

Xamkin TKI-toiminta on saanut viime vuosina näkyvyyttä erityisesti yksittäisten hankkeiden onnistumisten tai hankemassan suuren määrän takia. Kestävän hyvinvoinnin tutkimus- ja kehittämishankkeiden määrä on vakiintunut niin, että vuosittain toteutamme 50-60 alueellista, kansallista tai kansainvälistä hanketta. Hankesalkkumme kokonaisuus on noin 12 miljoonaa euroa. Hankkeet ovat lähes aina saavuttaneet erinomaisesti niille asetetut tavoitteet ja olemme oppineet raportoimaan ja viestimään näistä tuloksista. Sen sijaan vähemmälle tarkastelulle on jäänyt se, millaisia vaikutuksia tuloksilla on ollut. Vaikutusten tarkastelu suhteessa aluekehittämiseen, elinvoimaan ja kestävään hyvinvointiin vaatii pitempää aikajännettä. Tällä tavoin pääsemme arvioimaan vaikuttavuutta, jonka tulee olla kaiken toimintamme tavoitteena vuosikymmentenkin päähän.

Tässä julkaisussa kestävän hyvinvoinnin asiantuntijat tarkastelevat TKI-toimintaamme erilaisista tulosten, vaikutusten ja vaikuttavuuden näkökulmista. Artikkeleissa analysoidaan erityisesti vaikuttavuuden määrittelyn ja arvioinnin lähtökohtia sekä kuvataan vaikuttavan toiminnan onnistumisia ja niiden taustalta löytyviä tekijöitä. Sisällöllisesti artikkeleissa kuvataan vaikuttavien hyvinvointipalveluiden, yhdenvertaisten ja osallistavien nuorisopalveluiden, käyttäjakeskeisten ruokapalveluiden ja koulutuksen kehittämisen teemoja. Keskustelu vaikuttavuudesta ja sen eri muodoista on vielä alussa, mutta näiden artikkeleiden kautta olemme ottaneet tässä keskustelussa ison loikan eteenpäin.

Jälleen kerran kiitos teille kaikille julkaisuun kirjoittaneille loistaville asiantuntijoille, jotka innostutte taas hyppäämään erilaisille epämukavuusalueillenne oppiaksenne aina uutta ja hahmottaaksenne maailmaa tuorein tavoin. Tämä jos mikä on vaikuttavaa jatkuvan oppimisen ja tutkimuksellisen kehittämisen orientaatiota! Toivon, että julkaisu haastaa myös lukijaa miettimään merkityksellisyyttä, vaikuttavuutta ja arvoperustaista kehittämistä uusin tavoin.

Anu Haapala, tutkimusjohtaja, KT
Mikkeli 23.11.2021

KIRJOITTAJAT

ANU HAAPALA, KT, tutkimusjohtaja, Kestävä hyvinvointi

TAINA HARMOINEN, MMM, TKI-asiantuntija, Älykkäät käyttäjäkeskeiset ruokapalvelut

ANNA-LIISA HÄNNIKÄINEN-UUTELA, KT, projektipäällikkö, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

JOONAS HÄNNINEN, ensihoitaja (YAMK), projektitutkija, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut

MIRA HÄYRINEN, TtM, fysioterapeutti, projektipäällikkö, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut (Active Life Lab)

ANTTI JAKONEN, ensihoitaja (YAMK), TKI-asiantuntija, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut

SIRKKA KOMULAINEN, FT, tutkimuspäällikkö, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut

KRISTIINA KORJONEN-KUUSIPURO, FT, kulttuuriantropologian dosentti, projektitutkija, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

ANSSI KOSKI, ensihoitaja (YAMK), Ensihoitopäällikkö, Kymenlaakson pelastustoimi

VILJO KUULUVAINEN, KTM, LitM, TKI-asiantuntija, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut (Active Life Lab)

SOFIA LAINE, dosentti, VTT, tutkimuspäällikkö, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

LAURA LEINONEN, ensihoitaja (YAMK), TKI-asiantuntija

MILJA MANNINEN, KM, tutkimuspäällikkö, Koulutuksen kehittäminen

MARITA MATTILA, MMM, projektipäällikkö, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

MARJA MOISALA, YTM, projektitutkija, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

TANJA MÄKELÄ, YTM, projektipäällikkö, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

HILLA NORDQUIST, dosentti, FT, TtM, MSc DM, työterveyshoitaja, terveydenhoitaja, sairaanhoitaja, ensihoidon yliopettaja

ARTO PESOLA, LfT, tutkimusyksikön johtaja, Active Life Lab

JAANA POIKOLAINEN, KT, tutkimusyksikön johtaja, Juvenia

ANGELIKA POLAK, YTM, projektipäällikkö, Luovat alat

MARJO PULLIAINEN, TtM, tutkimuspäällikkö, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut (Active Life Lab)

SANNA-MARI PÖYRY, YTM ja yhteisöpedagogi, TKI-asiantuntija, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

NIINA RANTAKARI, ETM, FM, TKI-asiantuntija, Älykkäät käyttäjäkeskeiset ruokapalvelut

ANTTI RANTANIVA, kulttuurituottaja (amk), projektipäällikkö, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

TEIJA RAUTIAINEN, restonomi (YAMK), tutkimuspäällikkö, Älykkäät käyttäjäkeskeiset ruokapalvelut

HANNELE SAUNDERS, TtT, tutkimuspäällikkö, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut

MARKO TANSKANEN, LitM, KTM, TKI-asiantuntija, Vaikuttavat hyvinvointipalvelut (Active Live Lab)

SARI TUUVA-HONGISTO, FT, erikoistutkija, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

ANNASTIINA VESTERINEN, TtM, projektitutkija, Osallistuva ja yhdenvertainen nuoruus (Juvenia)

STINA WESTMAN, TkT, kehityspäällikkö, TKI-palvelut

SISÄLTÖ

LUKIJALLE	3
KIRJOITTAJAT	4
KOHTI VAIKUTTAVAA KESTÄVÄN HYVINVOINNIN KEHITTÄMISTÄ	8
Anu Haapala	
I NUORISO-, RUOKA- JA HYVINVOINTIPALVELUT KEHITTÄMISYMPÄRISTÖINÄ	
VAIKUTTAVUUS NUORISOALAN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTYÖSSÄ.....	14
Jaana Poikolainen	
VAIKUTTAVAA RUOKAPALVELUJEN VASTUULLISTA KEHITTÄMISTÄ.....	18
Teija Rautiainen	
VAIKUTTAVUUSKETJU TERVEYDEN EDISTÄMISESSÄ JA HYVINVOINTIPALVELUIDEN KEHITTÄMISESSÄ.....	26
Arto Pesola	
II VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI JA MITTAAMINEN	
VAIKUTTAVUUS KÄSITTEENÄ JA SEN ARVIOINNIN LÄHTÖKOHTIA	32
Marjo Pulliainen	
SOTE-ALAN OSAAMISEN MITTAAMINEN JA VAIKUTTAVA KEHITTÄMINEN	38
Hannele Saunders	
ASiantuntijahaastattelut vaikuttavuuden mittaamisen kehittämisaineistona	44
Sofia Laine ja Marja Moisala	
III SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ JA VUOROVAIKUTUS VAIKUTTAVUUDEN RAKENTUMISESSA	
SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ JA VAIKUTTAVUUS.....	52
Stina Westman	
ETELÄ-SAVON RUOKA-ALA VAHVEMMAKSI YHTEISKEHITTÄMISELLÄ	57
Taina Harmoinen	
KOKEILEVAN KEHITTÄMISEN YHTEISTYÖLLÄ LISÄÄ KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYTTÄ.....	64
Niina Rantakari ja Teija Rautiainen	
MENESTYSTARINOITA YRITYSYHTEISTYÖSSÄ.....	71
Viljo Kuuluvainen	
YHTEISÖKEHITTÄMISTÄ YHDESSÄ ASUKKAIDEN KANSSA.....	77
Annastiina Vesterinen	
IV TUTKIMUKSELLINEN VAIKUTTAVUUS	
DIGITAALINEN IMPERATIIVI NUORTEN ARJESSA – ONKO TUTKIMUS VAIKUTTAVAA?	84
Sari Tuuva-Hongisto	

EMPATIALLA LISÄÄ VAIKUTTAVUUTTA.....89
Kristiina Korjonen-Kuusipuro

ENSIHOIDON TURVALLISUUDEN TUTKIMUKSELLISELLA
KEHITTÄMISELLÄ VALTAKUNNALLISTA VAIKUTTAVUUTTA96
Antti Jakonen ja Anssi Koski

V OSAAMISEN KEHITTÄMINEN VAIKUTTAVUUDEN EDISTÄMISENÄ

TKI-TOIMINNAN MERKITYS AMMATTIALAN OSAAMISEN
KEHITTÄMISESSÄ100
Hilla Nordquist

OPPIMISEN EKOSYSTEEMEISSÄ SYNTYY VAIKUTTAVUUTTA
– CASE: JUVENIA AKATEMIA.....106
Antti Rantaniva

VAIKUTTAVUUS – OPPIMISPROSESSIN TULOSTA?111
Milja Manninen

VI MITTAAMINEN (TYÖ)HYVINVOINNIN TUKEMISESSA

VAIKUTTAVASTA HANKEIDEASTA MYYTÄVÄKSI TYÖKALUKSI
NELJÄSSÄ VUODESSA.....116
Mira Häyrinen

OMA RYTMİ HALTUUN!.....121
Marko Tanskanen ja Tanja Mäkelä

MENTAL FIRE FIT – VAIKUTTAVAA TYÖHYVINVOINNIN
KEHITTÄMISTÄ ENSILINJAN AUTTAJILLE128
Joonas Hänninen ja Laura Leinonen

VII VAIKUTTAVIA KEHITTÄMISMENETELMIÄ

TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT SOSIAALIALAN HANKKEISSA.....134
Sirikka Komulainen

LUOVAT MENETELMÄT HYVINVOINNIN EDISTÄJINÄ.....138
Angelika Polak

VAIKUTTAVAA NUORISOTYÖTÄ KOULUISSA JA OPPILAITOKSISSA.....142
Anna-Liisa Hännikäinen-Uutela ja Sanna Pöyry

TULISIELUISTA MALLIA VAIKUTTAVAAN KEHITTÄMISEEN.....147
Marita Mattila ja Sari Tuuva-Hongisto

KOHTI VAIKUTTAVAA KESTÄVÄN HYVINVOINNIN KEHITTÄMISTÄ

Anu Haapala

Ammattikorkeakoulut ovat merkittäviä aluekehityksen moottoreita. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan (TKI) tarkoituksena on tukea ja kehittää alueen elinvoimaa ja hyvinvointia maakuntien tavoitteiden mukaisesti. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (Xamk) tätä toteutetaan neljän vahvuusalan kautta. Näistä yksi on kestävä hyvinvointi, jossa tutkimuksellinen kehittämistoiminta perustuu erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden, ravitsemis- ja matkailualan sekä nuorisualan asiantuntijuuteen. Lisäksi Xamkin koulutuksen kehittämisen laaja-alaiset pedagogisen kehittämisen, ohjauksen ja jatkuvan osaamisen kehittämisen ulkopuolisella rahoituksella toteutettavat hankkeet ovat vahvuusalamme ydinosaamista. Tätä kaikkea toteutamme kestävästi, vastuullisesti ja vaikuttavasti.

Kestävyydestä vastuulliseen TKI-toimintaan

Kestävyyden eri näkökulmat nousivat keskusteltuun kahdeksankymmentäluvun lopulla. Tällöin Yhdistyneiden kansakuntien niin kutsutussa Brundtlandin komission raportissa kestävyttä tarkasteltiin ekologisuuden lisäksi taloudellisesta, kulttuurisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta. (World Commission on Environment and Development, 1987). Seuraava suuri askel otettiin 2015, kun useamman vuoden laajan ja hyvin monenlaisia ihmisiä osallistaneen valmistelun tuloksena julkistettiin niin kutsuttu Agenda2030-toimintaohjelma. Ohjelmassa on 17 maailmanlaajuista tavoitetta, joiden kautta pyritään poistamaan äärimmäinen köyhyys maailmasta ja turvaamaan hyvinvointi ympäristölle kestävällä tavalla. Näihin tavoitteisiin YK:n jäsenmaat pyrkivät kansallisesti, alueellisesti ja paikallisesti.

Koska tehtävämme on edistää kestävästä hyvinvointia erityisesti alueellisesti, olemme suhteuttaneet kestävästä hyvinvoinnin kärjet toimintamaakuntiemme strategioihin ja älykkään erikoistumisen kärkiin. Nämä kärjet kohdistavat TKI-toimintamme tutkimaan ja kehittämään vaikuttavia hyvinvointipalveluita, yhdenvertaisia ja osallistavia nuorisopalveluita, käyttäjakeskeisiä ruoka- ja matkailupalveluita sekä yleisemmin osaamisen kehittämiseen liittyviä kokonaisuuksia. Näiden sisällöllisten rajausten avulla olemme määritelleet omaa rooliaamme suhteessa valtaviin ja globaaleihin kestävästä hyvinvoinnin ja kehityksen tavoitteeseen. Tavoitteenamme on varmistaa osaltamme hyvinvoinnin edellytykset myös alueen tuleville sukupolville.

Viimeisten vuosikymmenten aikana kestävyys eri näkökulmineen on noussut yhteiskunnallisesti jaetuksi orientaatioksi. Se on luonut pohjan keskustelulle, jossa arvioidaan erilaisten toimijoiden, organisaatioiden tai yritysten yhteiskuntavastuuta ja suhdetta siihen. Samalla kestävyydestä on alettu puhua yleisemmin vastuullisuutena.

Ensisijaisesti vastuullisuus yhdistetään edelleen helppoihin ekologisiin kysymyksiin, mutta koko ajan vastuullisuus organisaatioissa ymmärretään yhä syvällisemmin myös sosiaalisesti ja taloudellisesti. Näin yritys vastuuksi tai julkisten organisaatioiden yhteiskuntavastuuksi on määrittynyt sekä suorien että epäsuorien vaikutusten tiedostaminen ihmisten, yhteisöjen ja ympäristön hyvinvointiin, että ei-toivottavien vaikutusten ennaltaehkäiseminen. Joissakin tapauksissa vastuullisuuden ekologisista ja sosiaalisista näkökulmista on tullut jopa taloudellista toimintaa ohjaava ja määrittävä asia. Tämä muutos on mahdollistanut entistä monimuotoisemman kestävä hyvinvoinnin kehittämisen. Samalla on avautunut myös aivan uudenlaisia mahdollisuuksia entistä monialaisemmalle TKI-toiminnalle.

TKI-toiminnan ja hankkeiden vastuullisuuden tarkastelua ovat ohjanneet aina erityisesti rahoittajien kriteerit ja seurantaindikaattorit. Nämä ovat rajoittuneet tarkastelemaan kuitenkin vain pientä osaa siitä vastuullisuuden kokonaisuudesta, jota kestävä hyvinvoinnin TKI-toiminnan koko kirjo edustaa. Havahduimme siihen, että vaikka vastuullisuus on toiminut laaja-alaisesti viitekehyksenämme, emme tiedostetusti ja systemaattisesti ole nostaneet esille tuloksia, valintoja tai toimintamalleja vastuullisuusteemoihin suhteuttaen.

Sama puute tunnistettiin koko Xamkin TKI-toiminnan osalta samalla, kun keskusteluun nousi kysymys siitä, kuinka vaikuttavaa TKI-toimintamme ylipäättään on. Ongelma oli, että koimme itse tekevämme vastuullisesti vaikuttavaa tutkimuksellista kehittämistä, mutta meillä ei ollut sanallistettuja tai mallinnettuja prosesseja, mittareita ja indikaattoreita tai toimintamallia, joilla todentaisimme sen. Siksi aloitimme kaksi vuotta sitten Xamkin TKI-toiminnan vaikuttavuusmallin kehittämisen.

Vaikuttavuusvisio määrittää TKI-toiminnalle pitkän aikavälin tavoitteet

Xamkin TKI-toiminnan vaikuttavuusmallin kehittämiseen osallistui koko TKI-henkilöstö osallistumalla erilaisiin työpajoihin ja kyselyihin. Prosessin lopputuloksena saimme aikaiseksi vaikuttavuusmallin, joka sisältää myös vaikuttavuusvision. Vaikuttavuusvision perustana ovat kestävyteen ja vastuullisuuteen liittyvät suuret, globaalit, pitkän aikavälin tavoitteet, joita suhteutettiin sekä maakunnallisiin tarpeisiin että omiin vahvuksiimme TKI-asiantuntijoina. Näin saatiin määriteltä kolme vaikuttavuuskärkeä, joihin yksittäisten hankkeiden ja muiden toimenpiteiden tavoitteet suhteutetaan osatavoitteina.

KUVA 1. Xamkin TKI-toiminnan vaikuttavuusvisio 2030

Kestävän hyvinvoinnin TKI-toiminnan näkökulmasta vaikuttavuusvision selkein tavoite vaikuttaisi helposti olevan Ihminen ja käyttäjälähtöisyys. Toki tämän tavoitteen eteen työskentelemme luontevasti erilaisia palveluja, toimintaympäristöjä tai vaikkapa työyhteisöjä kehittämällä. Kestävää hyvinvointia ei kuitenkaan voi edistää huomioimatta maakuntiemme luonto- ja ympäristöarvoja ja toisaalta, vahvistamalla erilaisia mahdollisuuksia luonnon hyödyntämisestä hyvinvointia edistettäessä. Kolmanneksi olemme aktiivisesti mukana kehittämässä hyvinvointiyrittäjyyttä ja toisaalta yrittäjien hyvinvointia. Erilaisten hyvinvointipalvelujen tuotteistaminen ja skaalaaminen niin, että niitä voisi tarjota myös maakuntien ulkopuolella, tulee olemaan lähivuosina erityisenä yrittäjyyden korkean lisäarvon kehittämistavoitteena myös kestävässä hyvinvoinnissa.

Vaikuttavuusmallilla ohjataan vaikuttavaan TKI-toimintaan

Vaikuttavuusmalli ohjaa meitä huomioimaan vaikuttavuusvision tavoitteet ja vaikuttavan TKI-toiminnan avainkohdat systemaattisesti. Vaikuttavuuden tulee olla mukana keskustelussa jo hankkeen ideoinnista lähtien. Idea tulee suhteuttaa vaikuttavuusvision tavoitteisiin samalla kun mietitään sitä, miten se palvelee potentiaalisen rahoittajan tavoitteita. Hankkeen käynnistyessä tulee olla selkeä näkemys osatavoitteista, ja niiden seurannasta, arvioinnista ja mahdollisesta mittaamisesta koko hankkeen keston ajan.

Tulokset ja vaikutukset luovat pohjan jo hankkeen aikaiselle viestinnälle, mutta vasta näiden suhteuttaminen pitempiaikaisiin tavoitteisiin tekee viestinnästä vaikuttavuusviestintää. Tätä varten tarvitsemme myös selkeän suunnitelman siitä, miten seuraamme vaikuttavuuden kehittymistä hankkeista irrallisena ja yksittäisten hankkeiden päättymisen jälkeenkin. Yksi mahdollisuus on määritellä mittareita ja indikaattoreita sekä Xamkin tasolle, kestävästä hyvinvoinnin vahvuusalalle sekä sen osaamiskärjille. Tällöin meillä on tietopohjaa viestiä myös laajemmista kokonaisuuksista, mikä todentaa vaikuttavuutta paremmin kuin yksittäisten hankkeiden tulokset tai vaikutukset.

Koska vaikuttavuusvision ja maakuntien tavoitteet ovat laajoja, emme voi vastata niihin yksin. Siksi systemaattisten verkostojen ja niin kutsuttujen ekosysteemien, klustereiden tai innovaatioverkostojen rakentaminen ja aktiivinen ylläpitäminen on entistäkin tärkeämpää. Vain yhteistyöllä löydämme ratkaisuja asetettuihin tavoitteisiin.

Vaikuttavuusmallia edelleen kehitettäessä on tärkeää tunnistaa ja hyödyntää käynnissä olevaa keskustelua ja tutkimusta vaikuttavuudesta ja vaikutuksista. Suomalaisittain korkeakoulutuksen vaikuttavuuden ja sen mittaamisen keskustelun konkreettinen avaus oli Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisema artikkelikokoelma Vastuullinen ja vaikuttava: Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen (OKM, 2015). Sitra puolestaan on ollut kansallinen edelläkävijä rakennettaessa vaikuttavuuskeskustelun käsitteistöä ja vaikuttavuusmalleja erityisesti palvelujen tuottajille (esimerkiksi Heliskoski ym. 2018). Konkreettisia malleja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kehittämiseen löytyy puolestaan Hyvän mitta –hankkeesta tuotetusta Vaikuttavuuden jäljillä –oppaasta (Anoschkin, 2019). Kansainvälisesti vaikuttavuus on ollut tutkimuskohteena erityisesti taloustieteessä, jossa sitä on sovellettu sekä sosiaali- että terveystalouden kehittämiseen. Näitä kaikkia näkökulmia on tarkasteltu tämän julkaisun artikkeleissa.

Vaikuttavuus osana kestävän hyvinvoinnin TKI-toimintaa

Jatkossa olemme entistä tietoisempia siitä, miten jokapäiväinen työmme suhteutuu suuriin, jopa globaaleihin tavoitteisiin. Osaamme määritellä osatavoitteet, joiden kautta pienin askelin olemme rakentamassa parempaa ja kestävämpää hyvinvointia. Yhä systemaattisempien verkostojemme kautta tunnistamme oman kärkiosaamisemme, ja tiedämme, että yhteistyöllä muiden kärkiosaajien kanssa saavutamme enemmän kuin yksin. Osaamme myös arvioida ja mitata työmme tuloksia suhteuttaen niitä pitemmän aikavälin tavoitteisiin ja viestimme työmme tuloksista.

Vaikuttavuusmallin käyttöönotto etenee vaiheittain ja sitä kehitetään koko ajan. Kevään aikana TKI-toiminnan prosesseja tarkastellaan ja kehitetään niin, että vaikuttavuus tulee huomioiduksi jo hankkeiden ideoinnissa, suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kehitämme myös uudenlaisia mittareita ja indikaattoreita vaikuttavuuden osoittamiseen, ja tehostamme viestintää siitä, mitä olemme saaneet aikaiseksi ja millä tavoin.

Yksi menetelmä vaikuttavuusosaamisen ja –ymmärryksen rakentamiseen on vaikuttavuuden pohtiminen oman työn näkökulmasta. Siihen tämän julkaisun artikkelien kirjoittaminen on tarjonnut konkreettisen alustan. Artikkelit tarjoavatkin kokonaisen kirjon kestävän hyvinvoinnin TKI-toiminnan vaikuttavuuteen liittyvistä teemoista. Näiden artikkeleiden kautta me kaikki jäsenämme yhteistä ymmärrystä yhä vaikuttavammasta kestävän hyvinvoinnin TKI-toiminnasta tulevaisuudessa.

Lähteet

Anoschkin, K. 2019. Vaikuttavuuden jäljillä. Hyvän Mitta. Opas yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kehittämiseen. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2019/12/Hyva%CC%88n-Mitta-Ty%C3%B6kirja-final.pdf> [viitattu 22.8.2021].

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130. Helsinki: Sitra. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf> (viitattu 12.11.21)

OKM. 2015. Vastuullinen ja vaikuttava: Tulokulmia korkeakoulujen yhteiskunnalliseen vaikuttavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:13. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-352-1> [viitattu 12.11.21]

Ulkoministeriö. Agenda2030. Saatavissa: <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet> (viitattu 11.11.21)

World Commission on Environment and Development. 1987. Our Common Future. Oxford University Press. Saatavissa: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [viitattu 11.11.21]

**NUORISO-, RUOKA- JA
HYVINVOINTIPALVELUT
KEHITTÄMISYMPÄRISTÖINÄ**

VAIKUTTAVUUS NUORISOALAN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISTYÖSSÄ

Jaana Poikolainen

Vaikuttavuutta voidaan määritellä ja mitata monin eri tavoin. Vaikuttavaa toimintaa on ollut esimerkiksi majakkaverkoston toiminta 1800-luvulla Suomessa. Majakat ovat ohjanneet pimeydessä tai sumussa kulkevia aluksia ohi karikoiden. Majakoiden vaikuttavuutta on arvioitu muun muassa siinä, miten alusten turvallisuus on lisääntynyt. Automatisointi ja digitaalisaatio ovat muuttaneet olennaisella tavalla majakoiden toimintaa, ja käyttötarkoituksen muuttumisen myötä on luonnollisesti muuttunut myös niiden toiminnan arviointi. Nykyisin voidaan arvioida esimerkiksi matkailijoiden vierailumääriä majakkasaarilla tai kulttuuriympäristön hyvinvointivaikutuksia.

Nuorisoalan kehittäminen Juveniassa

Nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juveniassa tehdään moniammatillista nuorisoalaan liittyvää tutkimus- ja kehittämistyötä. Kärkenä on edistää yhdenvertaista ja osallistuvaa nuoruutta. Tämä kärki on hankkeiden suunnittelun perusta. Lisäksi läpileikkaavina teemoina ovat alueellisuus, digitaalisuus, kansainvälisyys ja kestävä kehitys. Näihin teemoihin liittyviä ilmiöitä on pitkällä tähtäimellä syytä tutkia ja kehittää juuri tällä hetkellä. Tälle perustan luo tehdyn työn arviointi. Tutkimus- tai kehittämishankkeen tavoitteet ohjaavat vaikuttavuuden mittaamista, mutta välitavoitteiden asettaminen ja niiden seuraaminen on myös tärkeää.

Tutkimusten laatua arvioidaan koko tutkimuksen elinkaaren ajan, tutkimussuunnitelman sisällöistä lähtien, sillä kaikki tutkimuksen tekemiseen liittyvät ratkaisut on perusteltava. Tällaista tarkkuutta voidaan käyttää myös kehittämishankkeissa. Arvioinnin sisältöjä on järkevää suunnitella jo hankkeen valmisteluvaiheessa kuten myös sitä, millaisilla työkaluilla arviointia tehdään.

Vaikuttavan toiminnan pohjana hyvä suunnitelma

Tavoiteltaessa laatua on suunnittelutyö tehtävä monitasoisesti ja -äänisesti kuunnelleen jo valmisteluvaiheessa hankkeeseen osallistujia ja hankekumppaneita (ks. Chen 2010; 2016). Nuorisoalalla toimivien tahojen toiminta on, tai sen tulisi olla, monella tasolla vaikuttavaa ja mitattavaa. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan suunnittelun sekä toteutuksen tulee perustua tarpeisiin, jotka havaitaan hankkimalla hankesuunnittelun pohjaksi nuorinäkökuulmaisesti

tietoa kuunnellen nuoria. Alalla työskentelevien ammattilaisten ja vapaaehtoisten tuottama tieto on tärkeää, unohtamatta aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta ja selvitystyötä.

Pelkkä aiemmin toteutettujen tai käynnissä olevien toteutettujen hankkeiden mekaaninen luetteleminen hankehakemukseen ei ole riittävä taustaselvitys. Tämä suunnitteluun osallistaminen luo pohjaa vuorovaikutukselle ja viestinnälle myös hankkeen toteutuksen aikana. Esimerkiksi Juveniassa tuloksista raportoidaan ja viestitään monikanavaisesti, jotta hankittu tieto ei jäisi vain hankkeen sisäiseksi retoriikaksi.

Vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuutta voidaan arvioida eri tasoilla: yksilöiden, yhteisöjen tai ryhmien ja kuntatason sekä maakunnallisen tason toimijoiden näkökulmasta (vrt. Chen 2016). Toimintaa suunniteltaessa voidaan arvioida esimerkiksi kuinka vaikuttavaa toiminta tai toimintaan liittyvä käsitysten sekä ajattelumallien ja kokemusten tutkimus on. Kehittämishankkeiden pätevyyttä voidaan arvioida Chenin (2010) mallin mukaisesti kolmesta suunnasta:

- miten objektiivisesti ja kuinka laajasti toiminta on tuottanut kausaalisia muutoksia laaditun suunnitelman mukaisesti
- ulkoista validiteettia eli onko saatu aikaan osallistujia hyödyntäviä tuloksia
- miten toimintakelpoinen kehitetty malli tai toimintapa on reaalielämässä.

Näitä ulottuvuuksia arvioimalla selvitetään hankkeen vaikuttavuus toimenpiteisiin osallistuvien, sidosryhmien ja hanketoimijoiden näkökulmasta.

Laadukkaita ohjeita arvioinnin tekemiseen on saatavilla runsaasti. Näiden käytöstä kannataisi sopia yhteisesti. Esimerkkinä mainittakoon Tomi Mäkioppaan ja työryhmän (2019) julkaisu ”Työkalupakki vaikuttavaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen”. Siinä esitellään useita indikaattoreita ja malleja vaikuttavuuden arviointiin eri näkökulmista.

Pieperin, Vaaraman ja Karvosen (2019) mukaan yhteiskuntapolitiikan korkeimpana tavoitteena pidetään hyvää elämänlaatua. Tähän tulisi pyrkiä hyvin suunnitelluilla sosiaalisilla investoinneilla. Tästä on helppo olla samaa mieltä. Kirjoittajat esittelevät SOLA-mallin, jonka kantavana ideana on näkemys hyvinvoinnin synnystä yhteiskunnan järjestelmätason ja elämismaailman vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi yhteiskunnallinen tilanne, kuten valtio- ja kuntatalous, vaikuttaa monin eri tavoin siihen, miten nuorille suunnattuja palveluita suunnitellaan, organisoidaan ja toteutetaan.

Henkilökohtaiset kokemukset muun muassa palveluista vaikuttavat siihen, millaiseksi institutionaalinen luottamus muodostuu. Tämä puolestaan vaikuttaa edelleen siihen, millaisiin palveluihin ja palveluiden tarjoajiin luotetaan (Honkanen, Poikolainen & Karlsson 2018). Palveluiden laatua on mitattava ja seurattava, jotta tiedetään kuinka hyvin ne vastaavat tarpeisiin.

Kenen tuottamaa tietoa arvostetaan?

Valtatutkimuksessa on kiinnitetty jo vuosikymmeniä huomiota siihen, miten piilossa olevat rakenteelliset tekijät ohjaavat (Foucault 1977) keskustelugenreä ja samalla sitä miten tiettyjen toimijoiden, kuten nuorten, toimintaa ohjataan tai pyritään ohjaamaan. Kriittinen, emansipatorinen ja tiedostava työ- ja toimintakulttuuri edesauttaa rakenteellisten ongelmien havaitsemista. Tilastot kertovat esimerkiksi ilmiöiden yleisyydestä, mutta laadullisen tutkimuksen keinoin voidaan saavuttaa tietoa, jonka ytimeen ei saada päästä kyselyillä. Monissa tutkimuksissa käytetäänkin monimetodologista tutkimuksellista lähestymistapaa, joka avaa uusia ovia siihen miksi nuoret ajattelevat ja toimivat kuten he tekevät sekä millaisia seurauksia näillä on.

Esimerkkinä melko nopeasta ajankohtaiseen ilmiöön tarttumisesta voidaan pitää ilmastomuutoksen ja koronatilanteen vaikutuksien tutkimusta nuorten mielen maisemaan. Vaikuttavaa tutkimus- ja kehittämistyötä voidaan tehdä kuuntelemalla monitasoisesti nuoria sekä nuorten kanssa toimivia monia tahoja ja siirtämällä näin hankittua tietoa esimerkiksi nuorten palveluiden suunnitteluun ja käytäntöön.

Nuorinäkökulmaisuus tarkoittaa sitä, että nuoret otetaan mukaan myös kanssakehittäjiksi – ei vain kehittämis- tai tutkimustoiminnan kohteiksi. Kun nuoret ovat kanssakehittäjiä esimerkiksi palvelumuotoilun tai kriittisen toimintatutkimuksen periaatteita noudattavassa tutkimus- tai kehittämistyössä, tämä samalla aktivoi ja valtaistaa heitä.

Tutkimusten ja kehittämishankkeiden välityksellä viedään eri toimialoille jäsenneltä tietoa siitä mitä ”nuorille kuuluu”. Ideaalitalanteessa tietoa siirtyy myös nuorilta suoraan palveluiden tuottajille, poliittisille toimijoille ja näin nuoria koskevaan päätöksen tekoon sekä toimintamalleihin. Juvenialla on hyvät mahdollisuudet toimia majakkana - suunnan näyttäjänä - myös vaikuttavuuden- ja arviointitutkimuksessa.

Lähteet

Chen, H. 2010. Bottom-up evaluation to integrative validity: A new perspective for program evaluation. *Evaluation and Program Planning* 33, 205–214.

Chen, H. 2016. Interfacing theories of program with theories of evaluation for advancing evaluation practice: Reductionism, systems thinking, and pragmatic synthesis. *Evaluation and Program Planning* 59, 109–118.

Foucault, M. 1977. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. NY: Pantheon Books.

Honkanen, K., Poikolainen, J. & Karlsson, L. 2018. Hyvinvointipalvelukokemukset tuentarvitsijan institutionaalista luottamusta rakentamassa? Tarkastelussa lapsiperheiden vanhempien ja nuorten aikuisten kokemukset hyvinvointipalveluista. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (5–6), 532–543.

Mäki-Opas, T., Vaarama, M., Valkonen, T., Leinonen, J., Syväjärvi, A. & PROMEQ-konsortio. 2019. Työkalupakki vaikuttavaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Suomen Akatemian Strategisen tutkimusneuvoston rahoittaman PROMEQ-hankkeen verkkojulkaisu. Saatavissa: https://www.researchgate.net/publication/336367850_TYOKALUPAKKI_VAIKUTTAVAAN_HYVINVOINNIN_JA_TERVEYDEN_EDISTAMISEEN [viitattu 16.10.2021].

Pieper, R., Vaarama, M. & Karvonen, S. 2019. The SOLA Model – A theory-based approach to social quality and social sustainability. *Social Indicators Research* 146, 553–580.

VAIKUTTAVAA RUOKAPALVELUJEN VASTUULLISTA KEHITTÄMISTÄ

Teija Rautiainen

Kestävän kehityksen päämääränä on tavoitella yhteiskunnallista muutosta, mikä säilyttää nykyisille ja tuleville sukupolille elämisen mahdollisuudet. Sen osa-alueita ovat ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys. (Ympäristöministeriö s.a.) Kestävän kehityksen mukaisesta toiminnasta puhutaan nykyisin vastuullisena toimintana. Vastuullinen yritys ottaa huomioon yritystoiminnan vaikutukset ympäröivään yhteiskuntaan ja sidosryhmiin, ja toimii kestävästi ja kannattavasti. (Suomen YK-liitto s.a.) Tässä artikkelissa pohdin, miten ”Älykkäät käyttäjakeskeiset ruokapalvelut” -osaamiskärjen tutkimus- ja kehittämistyö tukee ruokapalvelualan vastuullisuutta ja miten sen vaikuttavuus näkyy.

Vaikuttavuus ruokapalveluiden kehittämisessä

Xamkin ”Älykkäät käyttäjäkeskeiset ruokapalvelut” –osaamiskärki keskittyy ruokapalvelu-prosessien kehittämiseen ja alueellisen ruokajärjestelmän vahvistamiseen. Kehittämistoiminnassa digitaalisuus ja vastuullisuus ovat olleet läpileikkaavia teemoja jo useiden vuosien ajan.

Ruokapalveluiden kehittämisessä vaikuttavuutta ei ole määritelty yksiselitteisesti, mutta yleisesti vaikuttavuudella tarkoitetaan tavoitteellista ja merkityksellistä muutosta, joka vaikuttaa isoon joukkoon ihmisiä. Vaikuttavuuden saavuttamiseen tarvitaan aikaa sekä useita toimenpiteitä ja toimijoita. Se syntyy siis yhteistyössä.

Jalanjälki ja kädenjälki -termejä käytetään, kun kuvataan vastuullisuutta ja vaikuttavuutta. Hiilijalanjälki on indikaattori, joka kertoo kasvihuonekaasujen vaikutukset ilmastonmuutokseen. Hiilikädenjälki kuvaa puolestaan tuotteen prosessin tai palvelun käyttäjälle tuottamia ilmastohyötyjä eli päästövähennyspotentiaalia. (Sjöstedt 2019.)

Vastuulliseen toimintaan on sisäänkirjoitettu suunnitelmallisuus, tavoitteellisuus ja tavoitteiden seuranta. Vastuullinen toiminta saa aikaan tuloksia, vaikutuksia ja todennettua vaikuttavuutta. (Heliskoski ym. 2018.) Vaikuttavuudella ja vastuullisuudella on siis yhteys. Vaikuttavuus kertoo, miten vastuullisessa toiminnassa on onnistuttu.

Tarjolla reilu kaksi miljoonaa ruoka-annosta päivittäin

Erilaiset suomalaiset ruokapalvelut valmistivat 749 miljoonaa aterialaattia vuonna 2020. Niistä suurin osa tarjottiin peruskouluissa, lukioissa ja anniskeluravintoloissa. (Lintunen 2020.) Ruokapalvelujen tarjonta vaikuttaa siis isoon joukkoon ihmisiä. Ruokailijoiden lisäksi ruokapalvelujen valinnat ja päätökset vaikuttavat ruoan tuottajiin, jalostajiin, tukkukauppaan ja moniin muihin sidosryhmiin, joita tarvitaan ruokapalvelujen tuottamiseksi.

Ruokapalvelualan vastuullisuus liittyy ekologiseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen osa-alueeseen (taulukko 1). Ekologinen vastuullisuus käsittää ympäristöön, luontoon ja luonnonvarojen käyttöön, vesistöjen kuntoon ja energian kulutukseen liittyviä asioita. Terveellinen ja ravitseva ruoka, ruokakulttuuri, ruokakasvatus ja työyhteisön hyvinvointi ovat esimerkkejä sosiaalisesta vastuullisuudesta. Taloudellinen vastuullisuus liittyy vahvasti aluetalouden tukemiseen ja kustannustehokkaaseen toimintaan. (Väänänen 2018).

TAULUKKO 1. Ruokapalvelujen vastuullisuuden osa-alueet (Väänänen 2018).

Ekologiset	Sosiaaliset	Taloudelliset
Ruoan tuotannon ympäristövaikutukset	Ruoan terveellisyys ja ravitsevuus	Aluetalous, paikalliset elinkeinot
Luonnonvarojen käyttö	Ruokakulttuurin ylläpito	Kustannustehokas-toiminta
Luonnon monimuotoisuus	Ravitsemuksellinen tasa-arvo	Ekotehokkuus
Jätteiden synnyn ehkäisy	Maaseudun kulttuuri-perimä ja -maisema	Määrärahojen käyttö
Sähköenergian ja veden käyttö	Ruokakasvatus	Energia- vesi ja jätekustannukset
Kuljetukset	Ammattikuntien säilyminen	
	Työyhteisön hyvinvointi	
	Makunautinto	

Teknologialla ekotehokkuutta

Ammattikeittiön tuotantopanosten ja resurssien tehokas käyttö tarkoittaa tuotannon raaka-ainekäytön ja töiden suunnittelun lisäksi laiteteknologian täysimääräistä hyödyntämistä. Laiteteknologia auttaa saavuttamaan tasalaatuiset lopputuotteet ja vähentämään sähköenergian ja veden kulutusta.

Tuottava ja tehokas ammattikeittiö -hankkeessa keittiöhenkilökunta ja hankkeen asiantuntijat suunnittelivat ja kokeilivat yhdessä muutoksia ruokalajien valmistus- ja kypsennysprosesseihin. Keittiön työprosesseja tarkasteltiin työn toimintajärjestelmänä (ks. Engeström 1995), joka huomioi työn eri osa-alueet ja niiden väliset suhteet. Kun ruoanvalmistusprosessia muutettiin niin, että käytettiin enemmän laiteteknologiaa, moni muukin asia muuttui. Veden ja sähköenergian kulutukseen osattiin kiinnittää enemmän huomiota. Ruokaohjeiden ja annoskokojen tarkistaminen pienensi ruokahävikkiä. Työtehtävien ajoitusten muuttaminen työpäivän aikana vähensi koettua kiirettä. Työergonomia parani, kun erilaisia apuvälineitä ja koneita käytettiin enemmän.

Samanlaisia huomioita on tehty myös ruokahävikin vähentämiseen tähtäävissä kehittämiss-hankkeissa. Työn rutinoituminen, vakioidun ruokaohjeistuksen puute tai sen noudattamatta jättäminen sekä ruoan ylivalmistaminen synnyttävät ruokahävikkiä ja lisäävät kustannuksia. Työarjessa niiden vaikutusta ruokahävikin syntymiseen ei huomata tai aikaa ei löydetä muutosten tekemiseen. (Ylönen & Koljonen 2019.)

Yhteisen kehittämisen myötä ruokapalveluhenkilöstön osaaminen ja tietotaito lisääntyi. Henkilöstön oivallus mahdollisuudesta vaikuttaa omaan työhön ja työyhteisön toimintatapoihin oli erityisen tärkeä. Vaikka kehittämisen tavoitteena oli ekologisten ja taloudellisten hyötyjen saavuttaminen laiteteknologiaa tehostamalla tai ruokahävikkiä vähentämällä, saavutettiin samalla myös sosiaalisia hyötyjä esimerkiksi työyhteisön hyvinvoinnille.

Kehittämishankkeissa käytetty systemaattinen tarkastelu, mittaaminen ja havainnointi tekevät näkyväksi muutostarpeet ja muutosten vaikutukset. Ratkaisujen hakeminen yhdessä yrityksen johdon ja henkilöstön kanssa luo pohjaa itsenäiselle kehittämistyölle myös hankkeen päättymisen jälkeen. Osallistava prosessi ja kehittämismenetelmien johdonmukainen käyttö parantaa hankkeen tulosten saavuttamista ja sitä kautta vaikuttavuutta.

Yhteisöt kehittävät ruokapalveluja

Väestön ikääntyminen on megatrendi. Samalla asutus keskittyy kasvukeskuksiin ja kaupungistuminen jatkuu. (Dufva 2020.) Etelä-Savossa ja Kymenlaaksossa ikääntyneiden, yli 70-vuotiaiden osuus väestöstä on maan suurimpia (Tilastokeskus 2019). Ikääntyvien hyvän toimintakyvyn ylläpitoon kannattaa kiinnittää huomioita ja sitä kautta vähentää palvelutarvetta.

Xamkin asiantuntijat ovat olleet mukana selvittämässä ikääntyvien ruokapalvelujen nykytilaa ja kehittämistarpeita poliittisen päätöksenteon tueksi. Valtakunnallisten toimenpidesuosituksen lisäksi alueellisten ruokapalvelun järjestäjien on toivottu kiinnittävän huomiota

asiakkaiden valinnanvapauteen ja itsemääräämisoikeuteen, ruoan ravitsemukselliseen ja kulinaariseen laatuun sekä ruokailun sosiaalisiin ulottuvuuksiin. (Valve ym. 2018.)

Ikäruoka 2.0 -hanke vie käytäntöön esitettyjä kehittämiskohteita. Hanke kartoittaa ja kehittää ikääntyvien ruokaan liittyvien palvelujen hyväksyttävyyttä, saatavuutta ja saatavuutta maaseutu- ja kaupunkiympäristössä. Kun ikääntyneet, paikalliset ruokapalveluyritykset, järjestöt ja muut toimijat yhdessä suunnittelevat yhteisen syömisen tavat ja paikat, on sen vakiintumiselle hyvät mahdollisuudet. Yhdessä tekeminen lisää myös yhteisöllisyyden kokemusta.

Aluetalous, ruokakulttuuri ja ekologinen vastuullisuus

Paikallisten raaka-aineiden käyttö tukee alueen elinkeinoja. Etelä-Savo on vahvaa alkutuotantoaluetta, jossa viljojen, kasvien ja marjojen lisäksi järvikala on merkittävä raaka-aine. Olemme mukana kehittämässä sisävesikalastuksen menetelmiä ja järjestelmiä, jotta ruokapalvelujen käyttöön saadaan entistä enemmän paikallisia raaka-aineita ja jalosteita sopivassa hintahaarukassa.

Vajaasti hyödynnettyjen kalalajien, erityisesti särkikalojen, liian suurten kantojen poistaminen vesistöstä parantaa vesistön ekologista tilaa ja hoitaa kalakantoja. Hoitokalastusten saaliiden elintarvikekäyttö on kuitenkin ollut vähäistä. Suurten kertasaalimäärien käsittelyyn ei ole sopivia toimijoita ja tiloja. Sivusaaliina saatavien särkikalojen, kuten lahnojen, saalismäärät ovat puolestaan niin pieniä, että niiden kuljetus jatkokäsittelyyn on kannattamatonta.

Näihin ongelmiin on haettu ratkaisuja isojen saalismäärien lajittelu- ja käsittelyprosessin automatisoinnista, logistiikasta ja pienten saaliismäärien kasvattamisesta järkeviin kuljetuseriin esimerkiksi kaloja sumputtamalla. Menetelmien kehittäminen on tuottanut tulosta. Vuonna 2020 saatiin Itä-Suomessa 12 000 kiloa lahnaa, josta 10 000 kiloa pystyttiin käyttämään elintarviketuotannossa. Kolme vuotta sitten tuosta saalismäärästä olisi lautasille asti päätynyt vain murto-osa, jos yhtään. (Sahama 2021.)

Ruokapalvelut ovat itsenäisesti ja kehittämishankkeiden mukana tehneet tuotekehitysyhteistyötä paikallisten kalanjalostajien kanssa. (Maistuvaa muikusta -hanke; Hassinen 2021; Viitala 2021.) Yhteistyö varmistaa, että tuotteiden, kuten kalapihvien tai -murekkeiden ominaisuudet ja ravitsemuksellinen laatu ovat ruokapalveluiden käyttöön sopivia. Samalla vahvistetaan alueellista ruokakulttuuria.

Vastuullisuus luo vaikuttavuutta

Ruokapalvelujen tarjoamilla aterioilla ja niiden valmistukseen käytetyillä resursseilla ja tuotantopanoksilla on yhteys vastuullisuuteen. Kyse ei ole vain ruokapalvelujen omasta toiminnasta, vaan ekosysteemistä, johon ruokapalvelujen tekemät valinnat vaikuttavat.

Ruokatuotannon suunnittelu, toteuttaminen ja kehittäminen koostuu useista toisistaan riippuvista, eri tiheyksillä toistuvista ja paljon toisistaan tietoa tarvitsevista pää- ja osaprosesseista (Taskinen 2008). Siksi vastuullisuuden kehittäminen vaatii strategiaa linjauksia ja päätöksiä, jotka näkyvät operatiivisessa toiminnassa. Muutosten läpivienti vaatii suunnitelmallista ja pitkäjänteistä työtä sekä tietoa vastuullisuuden osa-alueista ja oman toiminnan nykytilasta niihin suhteutettuna.

Taloudellisiin ja muihin resursseihin liittyvät rajoitukset pakottavat tekemään valintoja, jolloin ruokapalvelun omien tavoitteiden pohjalta pitää arvottaa, mikä vastuullisuuden osa-alue painaa eniten. Tärkeää on myös arvioida toimenpiteiden vaikutuksia valinnan tueksi. Ruokapalvelujen johto tunnistaa hyvin kehittämistä vaativat osa-alueet, mutta joskus etenemistä vauhdittaa kehittämishanke ja ulkopuolinen asiantuntija-apu.

Osaamiskärjen kehittämistoiminnassa on vastuullisuutta lähestytty eri näkökulmista ja saatu aikaan hyviä tuloksia ja vaikutuksia. Ruokapalvelualan vastuullisuuteen panostetaan myös kansallisesti. Maa- ja metsätalousministeriön Ilmastoruokaohjelman toimenpiteitä ovat muun muassa ”Vastuulliset ruokapalvelut kehittämisohjelma” ja ”Oivallista ruokaa” -hankkeet. Olemme mukana niissä molemmissa. Näissä kehittämishankkeissa voimme tuoda yhteiseen pöytään meille kertynyttä osaamispääomaa ja yhteistyössä muiden alan kehittäjien, ruokapalvelujen ja muiden toimijoiden kanssa saada aikaan myös mitattavaa ja todennettavaa vaikuttavuutta.

Lähteet

Dufva, M. 2019. Megatrendit 2020. Sitra. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/julkaisut/megatrendit-2020/> [viitattu 14.11.2021].

Hassinen, M. 2021. Mikkeli: Houkuttelevien järvikalatuotteiden ja vegaanisten kasvisruokien kehittäminen kouluruokailuun. Kokeilunpaikka.fi WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kokeilunpaikka.fi/fi/kokeilu/kuinka-vahentaa-kouluruokailussa-ulkolaisen-elintarvikkeiden-kayttoa-laajentamalla-houkuttelevien-jarvikalatuotteiden-valikoimaa-ja-lisaamalla-vegaanisia-kasvisruokavaihtoehtoja> [viitattu 14.11.2021].

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf> [viitattu 28.10.2021].

Ikäruoka 2.0. s.a. Hankkeen WWW-dokumentti. Saatavissa <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/ikaruoka-2-0-miten-ikaihmissen-kauppa-ja-ravintolapalvelut-saadaan-sujuvammaksi/> [viitattu 14.11.2021].

Kuluttajaliitto. s.a. Yhteiskuntavastuu. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/yhteiskuntavastuu/> [viitattu 14.11.2021].

Lintunen, M. 2020. Horeca-rekisteri 2020. Yhteenvetoraportti rekisterin sisällöstä. Saatavissa: https://www.mara.fi/media/toimiala/toimiala/horeca_rekisteri_2020_raportti.pdf [viitattu 29.10.2021].

Maa- ja metsätalousministeriö. s.a. WWW-dokumentti. Ilmastoruokaohjelma. Luonnos ilmastoruokaohjelmasta. Saatavissa: <https://mmm.fi/ilmastoruokaohjelma> [viitattu 4.10.2021]

Sahama, P. 2021. Itä-Suomen kalatalousryhmän aktivaattori. Henkilökohtainen tiedonanto 15.10.2021.

Suomen YK-liitto. Yritysvastuun sanasto. WWW-dokumentti. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/yritysvastuun_sanakirja.pdf [viitattu 28.10.2021].

Sjöstedt, T. 2010. Mitä nämä käsitteet tarkoittavat. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/artikkelit/mita-nama-kasitteet-tarkoittavat/> [viitattu 14.11.2021].

Taskinen, T. 2007. Ammattikeittiön ruokatuotantoprosessit. Mikkelin ammattikorkeakoulun julkisuja A:22. Saatavissa. <https://www.yumpu.com/fi/document/read/6617989/kuvailulehti-mikkelin-ammattikorkeakoulu> [viitattu 14.11.2021].

Tilastokeskus. 2019. 70-vuotta täyttäneitä 874 000. WWW-sivu. Saatavissa: https://www.stat.fi/til/vaerak/2019/vaerak_2019_2020-03-24_tie_001_fi.html [viitattu 14.11.2021].

Valve, R., Itkonen, S., Huhtala, M., Jämsén, P., Mertanen, E., Mäkeläinen, P., Paavola, S., Raulio, S., Suominen, M. & Tuikkanen, R. 2018. Ikäihmisten ruokapalvelut muuttuvassa toimintaympäristössä. Valtioneuvoston kanslia 73. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161211> [viitattu 14.11.2021].

Väänänen, S. 2018. Vastuullisuus ruokapalveluiden käytänteissä. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <http://docplayer.fi/105415601-Vastuullisuus-ruokapalveluiden-kaytanteissa.html> [Viitattu 29.10.2021].

Ylönen, M. & Koljonen, E. 2019. Hiilijalanjälki pienemmäksi ammattikeittiöissä. Käytännön ohjeita työhön. Xamk kehittää: 90. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/handle/10024/266239> [viitattu 14.11.2021].

VAIKUTTAVUUSKETJU TERVEYDEN EDISTÄMISESSÄ JA HYVINVOINTIPALVELUIDEN KEHITTÄMISESSÄ

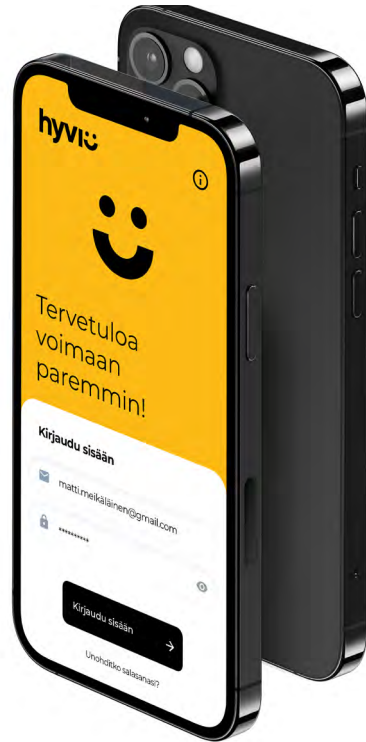
Arto Pesola

Vaikuttavuus on teema, josta puhutaan paljon. Haluamme palveluiden olevan vaikuttavia, toivomme hanketyön tuovan alueellista vaikuttavuutta. Toisaalta rahoittajat edellyttävät meidän pohtivan toimenpiteiden pitkän ajan vaikuttavuutta. Vaikuttavuuteen kiteytyy toivo ja usko paremmasta tulevaisuudesta. Jos onnistumme tuottamaan toimenpiteillämme vaikuttavuutta, on työemme ollut arvokasta.

Hanketyön vaikuttavuus terveyden edistämisessä

Hanketyötä sivusta seuraavalle vaikuttavuus voi näyttäytyä epämääräisenä ja abstraktina asiana, joka voidaan heittää verhoksi konkretian puutteelle. Vaikuttavuuden merkitys on kuitenkin läsnä arkisissa asioissamme jatkuvasti. Hyvinvointipalveluita käyttämällä asiakkaan ongelma ratkeaa. Palvelut tarjoavat ratkaisuja omaan arkeemme ja elämäämme. Nämä välittömät hyödyt eivät ole vielä vaikuttavuutta, mutta näiden yksittäisten vaikutusten tuloksena syntyy vaikuttavuus.

Mitä kauemmas omasta arjesta menemme, sitä laajemmaksi ja monimutkaisemmaksi vaikuttavuuden käsite ja sen taustalla vaikuttava asiat muodostuvat. Voimme kysyä, ovatko suomalaisen järjestelmän tuottamat sosiaali- ja terveystalvet vaikuttavia tai miten maakuntaudistus tulee muuttamaan tätä vaikuttavuutta. Vastaavasti voimme esittää perustellun kysymyksen siitä, minkälaista vaikuttavuutta toteuttamamme hankkeet tuottavat alueellisesti, kansallisesti, ja kansainvälisesti. Näihin asioihin tuskin kenelläkään on yksiselitteisiä vastauksia.

Vaikuttavuus tarkoittaa inhimillisiä sekä taloudellisia hyötyjä yhteiskunnalle

Jotta vaikuttavuuden käsite ja sen arviointi muuttuu ymmärrettävämmäksi ja arvioinnin mahdollistavaksi, täytyy se pilkkoa pienempiin osiin. Usein asiaa lähestytään niin kutsutun vaikutusketjun kautta. Vaikutusketjun laatimisen lähtökohtana on tarpeen ja vision määrittely. Mitä yhteiskunnallista ongelmaa olemme ratkaisemassa, ja mitä vaikutusketjun onnistunut toteutuminen tuottaa? Riittävän suuri ja kallis ongelma, ja siihen tarjottava kunnianhimoinen visio, tarjoavat hedelmällisen lähtökohdan merkityksellisen vaikutusketjun laatimiselle.

Lähes 500 000 suomalaista sairastaa tyypin 2 diabetesta. Etelä-Savossa tyypin 2 diabetesta sairastavia henkilöitä on noin 7900, ja määrä kasvaa jatkuvasti. Diabeteksen kustannukset Essoten alueella ovat yli 15 miljoonaa euroa. Kustannukset kasvavat huomattavasti diabeteksen liitännäissairauksien, kuten verenpaineaudin, kohonneen veren kolesterolin ja sydänsairauksien myötä. Suomalaisista tyypin 2 diabeetikoista yli 40 prosentilla on vähintään kolme liitännäissairautta. (Koski, 2019)

Seuraavaksi määritellään resurssit, joilla saadaan aikaan toimenpiteitä. Esimerkiksi elintapaohjauksen toteuttaminen vaatii henkilöstöä ja tiloja, joilla pystytään tarjoamaan elintapaohjausta tietyille määrälle ihmisiä.

Etelä-Savossa jokaisella korkean tyypin 2 diabetesriskin omaavalla henkilöllä on mahdollisuus päästä ilmaiseksi elintapaohjaukseen. Palveluohjausta toteutetaan yhteistyössä työterveyden, terveydenhuollon, ja eri järjestöjen toimesta. Elintapaohjaus on tarkoitettu erityisesti 18–65-vuotiaille tyypin 2 diabeteksen riskitason asiakkaille ja jotka omaavat painoindeksin (BMI) 30 tai enemmän. Ohjaus on henkilökohtaista, prosessimaista neuvontaa ja tukea kohti parempaa ja terveellisempää elämää. Asiakas osallistuu toimintaan vapaaehtoisesti ja omalla vastuulla. Elintapaohjaus kestää vähintään 6 kk tai 12 kk.

Näistä seuraa tuloksia, kuten elintapojen kohentumista kohderyhmässä. Erityisen tärkeää toimivan vaikutusketjun laatimisessa on valita sellaiset toimenpiteet, joiden odotetaan tuottavan haluttuja tuloksia.

Keskeinen tekijä tyypin 2 diabeteksen kehittymisessä on pitkäaikaisesti koholla oleva verensokeritaso. Epäterveelliset päivittäiset tavat, kuten tupakointi, liiallinen istuminen, vähäinen liikunta, ja liiallinen ja epäterveellinen syöminen, ovat yhteydessä diabeteksen kehittymiseen, ja

heikentävät taudinkuvaa sen edetessä. Vastaavasti tyypin 2 diabetesta voidaan ehkäistä tehokkaasti jo pienillä elintapamuutoksilla. Jo pienet päivittäiset muutokset, kuten istumisen tauottaminen kävelyllä säännöllisesti, laskevat verensokeritasoa merkittävästi (Dunstan et al., 2012). Mittaamme pitkäaikaista verensokeria tavoitteenamme seurata elintapaohjauksen tuloksia.

Neljäntenä askelmana vaikutusketjussa on varsinainen vaikuttavuus, mikä tarkoittaa pitkällä aikavälillä saavutettavia inhimillisiä sekä taloudellisia hyötyjä yhteiskunnalle. Elin-
tapaohjauksen tapauksessa tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sairastavuuden laskun myötä syntyviä säästöjä terveydenhuollon kustannuksissa, sekä ihmisten ja heidän läheistensä elämänlaadun parantumista.

10 vuoden seurannassa havaittiin, että jokainen 1%:n (absoluuttinen) lasku pitkäaikaisessa verensokerissa (HbA1c, glukoosihemoglobiini) oli yhteydessä 21% laskeneeseen kuolleisuuden riskiin, 14% laskeneeseen sydäninfarktin riskiin, ja 37% laskeneeseen mikrovaskulaaristen tapahtumien riskiin (Stratton et al., 2000).

Tavoitteenamme on tuottaa arvoa hyvinvointipalveluiden vaikuttavuudesta

Vaikuttavat hyvinvointipalvelut –osaamiskärjen tavoitteena on edistää hyvinvointia ja hyvinvointipalveluiden kehittämistä monesta eri näkökulmasta. Yhtenä kärkenä on tukea yritysten kasvua hyvinvointipalveluiden vaikuttavuutta kehittämällä. Tällöin visionamme on muuttaa yritysten toimintalogiikkaa niin, että ne pystyisivät perustamaan kasvunsa palveluiden tuottamalle vaikuttavuudelle, ei pelkästään toimenpiteille.

Usein hyvinvointipalveluita tuotetaan perinteisillä toimintamalleilla, joissa laskutusperusteenä on tapaamiskertojen määrä tai joku vastaava suoritteisiin perustuva toiminta. Asiakkaan näkökulmasta on kuitenkin yhdentekevää, saako hän toivomansa tuloksen yhdellä vai kolmella tapaamiskerralla tai paikan päällä vai verkon yli tapahtuvalla palvelulla. Näiden tulosten osoittaminen ja konkretisointi asiakkaalle antaa uudenlaisia mahdollisuuksia kehittää skaalattavia, vaikuttavuusperusteisia liiketoimintamalleja.

Useat julkiset kilpailutukset perustuvat jo nykyään vaikutusperusteisiin arviointikriteereihin. Arviomme mukaan vaikutusperusteinen kilpailuttaminen tulee lisääntymään tulevaisuudessa. Tämä tarjoaa niille yrityksille selkeän kilpailuedun, joiden palveluiden vaikutusketju on määritelty ja todennettu, ja joiden liiketoiminta perustuu mitatun arvon tuottamiseen asiakkaalle. Tämän toimintalogiikan edistäminen ja uudet innovatiiviset palvelumallit tuottavat alueellista vaikuttavuutta todennettujen hyvinvointihyötyjen sekä kasvavien yritysten kautta.

Vaikuttavuus syntyy laajan toimijaverkoston yhteistyönä

Pyrimme omalla toiminnallamme lisäämään vaikuttavuusosaamista ja kehittämään vaikuttavuuteen pohjautuvia uudenlaisia palvelumalleja yhdessä sidosryhmiemme kanssa. Olemme esimerkiksi onnistuneesti soveltaneet vaikutusketjua määrittäessämme palveluihin käytettävien resurssien tuottamia tuloksia asiakkaalle ja tämän tiedon pohjalta kehittäneet palveluiden sisältöä yhteistyössä yritysten kanssa.

On tärkeää huomata, että vaikuttavien hyvinvointipalveluiden kehittäminen ei kuitenkaan keskity pelkästään vaikutusketjun todentamiseen, koska vaikutusketjuun vaikuttavat lukuisat muut varsinaiseen vaikutusketjuun kuulumattomat asiat. Esimerkiksi toimivalla markkinointi- ja myyntiputkella voidaan saavuttaa asiakasryhmä, joka hyötyy erityisesti juuri tietyn tyyppisestä vaikutusketjusta. Tässä tapauksessa vaikutusketju itsessään ei edistä vaikutusten toteutumista, vaan sitä edeltävät toimenpiteet.

Vastaavasti vain yhden yrityksen toiminnan seurauksena syntyvä vaikuttavuus voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta määritellä, koska pitkän ajan vaikuttavuus syntyy usean asian, ja ehkä usean yrityksen, julkisen toimijan, järjestön ja asiakkaan toiminnan tuloksena. Pitkän ajan, laajan toimijaverkoston toimenpiteiden, ja monien vaikutusten koostaminen vaikuttavuustiedoksi antaa oikean kuvan todellisten yhteiskunnallisten hyötyjen toteutumisesta.

Oman toimintamme vaikuttavuuteen vastaa hyvin seuraava kysymys: minkälainen Etelä-Savo olisi ilman toteuttamaamme hanketoimintaa? Jos alueellinen hyvinvointi, osaaminen, innovaatiot ja yritysten kasvu olisivat samanlaisia ilman meitä, ei meitä tarvittaisi. Vastaavasti, jos saamme aikaan positiivisia muutoksia näissä asioissa, on toimintamme vaikuttavaa.

Lähteet

Dunstan, D. W., Kingwell, B. A., Larsen, R., Healy, G. N., Cerin, E., Hamilton, M. T., Shaw, J. E., Bertovic, D. A., Zimmet, P. Z., Salmon, J., Owen, N. 2012. Breaking Up Prolonged Sitting Reduces Postprandial Glucose and Insulin Responses. *Diabetes Care*, 35(May), 976–983. Saatavissa: <https://doi.org/10.2337/dc11-1931> [viitattu 12.11.21]

Koski, S. 2019. Diabetesbarometri. Suomen diabetesliitto ry. Saatavissa: https://www.diabetes.fi/files/11454/Diabetesbarometri_2019_web.pdf [viitattu 12.11.21]

Stratton, I. M., Adler, A. I., Neil, H. A. W., Matthews, D. R., Manley, S. E., Cull, C. A., Hadden, D., Turner, R. C., Holman, R. R. 2000. Association of glycaemia with macrovascular and microvascular complications of type 2 diabetes (UKPDS 35): prospective observational study. *BMJ*, 321(7258), 405–412. Saatavissa: <https://doi.org/10.1136/BMJ.321.7258.405> [viitattu 12.11.21]

VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTI JA MITTAAMINEN

VAIKUTTAVUUS KÄSITTEENÄ JA SEN ARVIOINNIN LÄHTÖKOHTIA

Marjo Pulliainen

Vaikuttavuus voi arkipuheessa tarkoittaa hyvin erilaisia asioita puhujasta, tilanteesta ja kontekstista riippuen. Tärkeää on aina selvittää se, mitä puhuja tarkoittaa puhuessaan vaikuttavuudesta. Vaikuttavuus sanana pitää sisällään ajatuksen arvioinnista. Arviointi on kriittistä tarkastelua menetelmällä, jolla voidaan osoittaa asian tila luotettavasti. Vaikuttavuuden avulla voimme osoittaa, että olemme saavuttaneet asetetut tavoitteemme. Vaikuttavuudesta puhuminen on siis tärkeää, mutta siitä puhuminen edellyttää myös vahvaa vastuullisuutta. Kun toteamme, että jokin toimenpide tai asia on vaikuttavaa, on meillä puhujina vastuu myös todentaa tämä.

Vaikuttavuutta vai vaikutuksia?

Vaikuttavuus voidaan määritellä tavoitteiden toteutumisena. Otetaan esimerkiksi terveyspalvelu, jossa tarkoitus on parantaa potilaan terveydentilaa polvileikkauksen avulla. Tavoitteena leikkaukselle on, että polven kipu poistuu ja potilaan toimintakyky on leikkauksen jälkeen sellainen kuin hän toivoo. Jotta voimme sanoa, että leikkaus (interventio) on vaikuttavaa, tämä edellyttää monen erillisen kohdan tarkastelua toimenpiteeseen liittyen. Vaikuttavuuden osoittaminen vaatii vertailua eri toimenpiteiden välillä tai vertailua tilanteeseen, jossa leikkaus (interventio) jätetään tekemättä.

Vaikuttavuuden arviointi edellyttää menetelmiä ja mittareita, joilla voidaan arvioida interventiolle asetettujen tavoitteiden toteutumista. Tässä tapauksessa esimerkiksi kivun voimakkuuden muutoksen (vähennyksen) kirjaamista ja toimintakyvyn arviointia. Osa muutoksista toteutuu kuitenkin vasta pidemmän ajan kuluessa leikkauksesta. Vaikuttavuus syntyykin yleensä pidemmän ajan kuluttua interventiosta verrattuna vaikutuksiin, jotka ovat usein havaittavissa lyhyemmällä aikavälillä. Vaikutukset voivat olla esimerkiksi leikatun jalan turvotuksen väheneminen pian leikkauksen jälkeen. Vaikuttavuus voisi olla henkilön kokema elämänlaadun paranemista vuoden jälkeen leikkauksesta. Leikkauksen jälkeen liikkuminen on parantunut ja harrastukset osana elämää ovat jälleen mahdollistuneet ja sosiaaliset suhteet vahvistuneet.

Vaikuttavuuden arviointi

Vaikuttavuuden arvioinnissa käytetään tutkimuksen teon periaatteita ja ennen päätelmien tekoa suunnitelmallisuutta. Arvioitavan kohteen määrittely, tutkimus- tai tarkasteluasetelman laadinta, menetelmien ja mittareiden valinta sekä aikataulutus ovat muun muassa huomioitavia asioita.

Terveystaloustieteen teoreettinen pohja antaa vankan pohjan myös vaikuttavuuden tarkasteluun ja siinä voidaan hyödyntää taloudellisen arvioinnin teoreettista lähestymistapaa ja käsitteiden määrittelyä. Tätä pohjaa voidaan hyödyntää tarkasteltaessa terveydenhuollon ja sosiaalialan menetelmiä sekä monia yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Terveydenhuollossa vaikuttavuuden mittareina voidaan käyttää niin sanottuja luonnollisia mittareita, kuten verenpaineen tai veren kolesteroliarvojen muutosta. Elämänlaatumittareissa on kehitetty indeksiluku, joka voi kuvata esimerkiksi elämän pituuden ja laadun suhdetta. Näitä voidaan hyödyntää, kun halutaan arvioida vaikuttavuutta syvällisemmin. Tällaisia mittareita ovat esimerkiksi 15D, EQ-5D ja EuroQol (Sintonen ja Pekurinen 2006, 254-261; Garratt ym. 2002). Sosiaalialan vaikuttavuuden arviointiin on mittariksi kehitetty ASCOT - Adult Social Care Outcome Tool (Linnosmaa 2018).

Vaikuttavuuden arvioinnin tulosten osalta pohdittavia ovat myös toistettavuus, siirrettävyys ja kausaalisuus. Kausaliteetin pohdinta jää usein liian vähälle huomiolle, vaikka se käytännössä huomioidaan esimerkiksi mietittäessä muita vaikuttavia tekijöitä arvioitavaan ilmiöön. Tilastotieteen peruskursseilta on tuttua, ettei esimerkiksi korrelaatio tarkoita kausaliteettia: maaseudulla varsinkin kukon laulu korreloi vahvasti auringon nousun kanssa, mutta ei se laulu saa aurinkoa nousemaan. (Pearl ja MacKenzie 2018, 15). Tilastotieteen menetelmin voidaan tietyin rajoituksin päästä kiinni kausaliteettiin esimerkiksi tapahtumien todennäköisyyksien tai erilaisten mallinnusten kautta.

Edellisessä esimerkissä leikkauksen vaikuttavuutta tarkasteltiin yksilön näkökulmasta. Kyseessä ei ollut niin sanottu oikea tutkimus, jossa koe- ja kontrolliasetelman (RCT) asetelman kautta olisi tutkittu eri leikkausmenetelmien vaikuttavuutta. Tällöin potilaat olisi voitu 'arpoa' kahteen leikkausmenetelmään ja kyseessä olisi ollut suurempi määrä potilaita. Käytännössä tällaiset 'arvonnot' eivät ole mahdollisia, eivätkä edes hyväksyttäviä eettisesti terveystaloustieteen arvioitaessa. Valinnat hoitomuodoista tekevät lääketieteen ammattilaiset. Kuitenkin vertailua voidaan tehdä myös tutkimuksellisesta näkökulmasta kahden leikkausmuodon välillä, tällöin tulokseen vaikuttavat muut tekijät kuin leikkaustapa pyritään analyysimenetelmien avulla huomioimaan.

Talousvaikutusten arvioinnin terveystaloustieteelliset lähtökohdat

Terveystaloustieteen perusteita ovat oikeudenmukaisuus ja tehokkuus. Tehokkuudella tarkoitetaan sitä, että rajallisilla resursseilla tuotetaan mahdollisimman paljon hyvää. (Sintonen ja Pekurinen, 2006.) Siksi joudutaan koko ajan tekemään päätöksiä ja priorisoimaan sitä, mihin voimavaroja kohdistetaan. Resurssit halutaan kohdistaa niihin toimenpiteisiin, joilla saadaan mahdollisimman paljon hyötyä mahdollisimman oikeudenmukaisella tavalla mahdollisimman monelle taholle. Tätä näkökulmaa voidaan hyödyntää ja soveltaa myös politiikkatoimien tarkastelussa.

Esimerkiksi Covid-19-epidemian vaikutuksista hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen on jo tehty arvioiteja. Kestilä, Harma ja Rissanen (2020) ovat osoittaneet tutkimuksessaan, että koronaepidemiolla on ollut merkittäviä vaikutuksia erityisesti niiden henkilöiden hyvinvointiin, jotka ovat olleet jo ennen epidemiaa eri tavoin vaikeissa sosiaalisissa tilanteissa. Siksi tukitoimia tarvitaan erityisesti näille ryhmille.

Vaikutusten taloudellinen arviointi

Taloudellinen arviointi siten kuin se on terveystaloustieteessä määritelty, pitää sisällään aina arvioinnin siitä, mitä on saatu aikaiseksi. Taloudellinen arviointi ei siis koskaan rajoitu tarkastelemaan pelkästään kustannuksia. Yleisen määritelmän mukaan terveydenhuollon ja sosiaalialan kysymyksissä taloudellinen arviointi on systemaattinen pyrkimys tunnistaa, mitata ja verrata vaihtoehtoisten interventioiden vaikutuksia ja kustannuksia. (Drummond ym. 1997.)

Taloudellisen arvioinnin analyysimenetelmiä on useita ja niissä kaikissa lähtökohtana on tarkastella mitä intervention muodostaminen on vaatinut (input = resurssit, kuten henkilöstö, tilat = niiden hankintahinta) sekä mitä näillä resursseilla on aikaan saatu (output = vaikutukset, vaikuttavuus). Vaikuttavuus on se hyvä, joka on saatu aikaan. (Taulukko 2.)

TAULUKKO 2. Taloudellisen arvioinnin menetelmiä terveystaloustieteessä

Analyysimenetelmä	Output eli hyödyt: vaikutukset ja vaikuttavuus a
Kustannus-vaikuttavuus analyysi	Hyödyt esim. verenpaineen tai kolesterolitason muutokset
Kustannus-hyöty analyysi	Hyödyt ilmoitetaan rahamääräisinä
Kustannus-utiliteetti analyysi	Hyödyt ovat laatupainotetut elinvuodet, QALYt
Kustannus-minimointi analyysi	Lähtökohtana, että hyödyt ovat samat vertailtavissa kohteissa. Tämän vuoksi niitä ei erikseen arvioida.

Sosiaalialan menetelmien tarkastelussa voidaan käyttää lisäksi Kustannus-seuraus - analyysia. Tällöin arvioitavia hyötyjä voi olla useita. (Sefton ym. 2004). Toki voidaan laskea pelkästään jonkin toiminnan kustannuksia tai esitellä toiminnan hyötyjä, mutta tällöin ei ole kuitenkaan kyseessä taloudellinen arviointi. Taloudellinen arviointi edellyttää aina vaakakupin kummankin puolen tarkastelua eli mitä toiminta vaatii toteutuakseen ja mitä hyvää toiminnalla aikaan saadaan.

Vaikuttavuudesta puhuttaessa merkitystä on myös kirjoitusasuilla. Tästä esimerkkinä sanat kustannus-vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus. Kustannus-vaikuttavuus tarkoittaa, että tarkastellaan sekä kustannuksia että vaikuttavuutta. Kustannusvaikuttavuus tarkoittaa sitä, että tarkastellaan vaikuttavuutta kustannuksiin.

Kenen näkökulmasta vaikutuksia ja vaikuttavuutta tulisi tarkastella?

Terveystalousteen oppien mukaan puhdasoppisinta olisi aina tarkastella vaikutuksia ja vaikuttavuutta kaikista mahdollisista näkökulmista tarkastelemaan asiaan liittyen. Tämä siitä syystä, että ne voivat poiketa paljon toisistaan. Otetaan esimerkiksi tarkasteluun uusi liikuntamuoto tai tapa liikkua (interventio) ja pyritään selvittämään sen vaikuttavuutta yksilön, palvelunjärjestäjän (esimerkiksi kunnan) ja palveluntuottajan (yrityksen) näkökulmasta. Sovelletaan tähän taloudellisen arvioinnin kustannus-vaikuttavuus - teoreettista ajattelutapaa. Havaitaan, että näkökulman mukaan interventiolla saavutetut hyödyt ovat erilaisia. (Taulukko 3.)

TAULUKKO 3. Esimerkki liikuntaintervention vaikuttavuustarkastelusta

Näkökulma	Tavoite	Input, Panokset/resurssit	Vaikutus	Vaikuttavuus
Yksilö	Oman jaksamisen lisääminen. Verenpaineen lasku.	Oma osallistumisaika. Osallistumismaksu.	Liikkuminen intervention aikana lisääntyy	Oma jaksamisen lisäänty. Hyvinvointi. Elämänlaatu.
Palvelunjärjestäjä/ esim. kunta	Kunnan työntekijöiden jaksamisen lisäys/työhyvinvoinnin lisäys, sairauspoissaolojen vähennys	Liikuntapalvelun osto yrittäjältä. Henkilöstön työaika osallistuessa.	Henkilökunta positiivisemmalla mielellä.	Aika sijaisten hankintaan vähenee. Sairauspoissaolot vähenevät. Henkilöstön pysyvyys ja uusien työntekijöiden saanti paranee.
Palveluntuottaja/ yritys	Kannattava liiketoiminta	Liikuntamuodon kehittämisen vaadittava henkilöstöresurssit, tilat, välineet.	Yrityksen taloudellinen tilanne vakiintuu/paranee. Kehittäjä henkilöstön innostus kasvaa.	Yrityksen maine kasvaa. Uudet yhteistyötahot. Uudet projektit.

Tavoite on kunkin näkökulman mukaan asetettu. Panokset (input) ovat niitä resursseja, joita tarvitaan interventioon. Prosessi on menetelmä, jolla interventio tapahtuu. Tuotokset ovat prosessin tuloksia. Jos näitä halutaan tarkastella, puhutaan tuottavuudesta eli kuinka paljon tuotteita saadaan aikaan asetetuilla panoksilla. Vaikutukset ovat usein lyhyessä ajassa syntyviä intervention aikaansaamia. Vaikuttavuus puolestaan vaatii yleensä aikaa ja kuvaa syvällisempiä muutoksia. Itseasiassa tehokkuus tarkoittaa input-output suhdetta eli panoksilla aikaansaattua vaikuttavuutta.

Vaikuttavuudesta puhuminen ja vaikuttavuuden arviointi ovat tärkeitä näkökulmia erityisesti sosiaali- ja terveysalalla tulevien vuosien haasteisiin vastattaessa. Vaikuttavuuden määrittelyn avulla tiedämme, mitä olemme saaneet aikaan ja kuinka olemme saavuttaneet tavoitteemme. Kun teemme valintoja erilaisten palveluiden välillä, voimme laittaa panokset niihin, joilla saadaan aikaan eniten vaikuttavuutta.

Lähteet

Drummond, M., O'Brien, B., Stoddard, G. & Torrance, G. 1997. *Methods for the Economic Evaluation of Health Care Programmes*. Second Edition. New York: Oxford University Press.

Sefton, T., Byford, S., McDaid, D., Hills, J. & Knapp, M. 2004. *Taloudellinen arviointi sosiaalialalla*. Englanninkielinen alkuteos. *Making the most of it: Economic evaluation in the social welfare field*. Joseph Rowntree Foundation. Stakes, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. 2004.

Sintonen, H. & Pekurinen, M. 2006. *Terveystaloustiede*. WSOY

Pearl, J. & Mackenzie, D. 2018. *Miksi. Syyn ja seurauksen uusi tiede*. Englanninkielinen alkuperäisteos. *The book of why. The new science of cause and effect*. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Libris

Garratt, A., Schmidt, L., Mackintosh, A. & Fitzpatrick, R. 2002. *Quality of life measurement: bibliographic study of patient assessed health outcome measures*. BML 324 (15) Saatavissa: <http://www.bmj.com/> [viitattu 14.11.21]

Linnosmaa, I., 2018. ASCOT-mittari sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden ja elämänlaadun mittaamiseen. OPTIMI Terveys- ja sosiaalitalouden uutiskirje. 3/2018 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018101138124> [viitattu 14.11.21]

Kestilä, L., Härmä, V. & Rissanen P. (toim.) *Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen*. Asiantuntija-arvio, syksy 2020. THL. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-578-0> [viitattu 14.11.21]

SOTE-ALAN OSAAMISEN MITTAAMINEN JA VAIKUTTAVA KEHITTÄMINEN

Hannele Saunders

Sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) -ammattilaisten osaamista pyritään nykyään kehittämään monin eri tavoin, mutta miten parhaiten voidaan varmistaa, että osaamisen kehittämisellä on positiivisia vaikutuksia sekä sote-ammattilaisen että sote-organisaation toimintaan. Toisin sanoen, miten osaamista kehittämällä voidaan edistää vaikuttavuutta? Tässä artikkelissa käsitellään sote-ammattilaisten yhteisen osaamisen kehittämistä sekä sen vaikuttavuuden mittaamista ja arviointia. Esimerkkinä esitellään Sotetie-hankkeessa kehitettyä ”Arviointipysäkkiä” eli sote-ammattilaisten yhteisen osaamisen sähköistä arviointimenetelmää.

Yhteiskunnalliset megatrendit ja sote-uudistus muokkaavat sote-ammattilaisten osaamisvaatimuksia

Suomessa viime vuosina käynnissä olleet yhteiskunnalliset megatrendit, kuten väestön nopea ikääntyminen ja kaupungistuminen sekä sote-alan ammattilaisten laaja-alaiset eläköitymiset lähivuosina, aiheuttavat sote-palvelujärjestelmän rakenteellisia muutostarpeita. Nämä muutostarpeet ovat toimineet ajureina parhaillaan toteuttamisvaiheessa olevalle mittavalle sote-uudistukselle. Jo nyt on käynyt selväksi, että sote-uudistuksen implementointi edellyttää nopeita toimintaympäristön muutoksia, sote-ammattilaisten laajenevia tehtävänkuvia ja monialaista yhteistyötä, jonka on nähty toimivan sote-palvelujen yhteensovittamisen mahdollistajana (Juujärvi ym. 2019). Lisäksi sote-uudistus on nostanut esiin vaatimuksia asiakkaiden osallisuuden ja valinnanvapauden lisäämisestä ja erikoisalojen rajapinnat ylittävistä ’yhden luukun’ palveluista, jotka haastavat sote-ammattilaisten osaamista monella tavoin.

Sote-uudistuksen edellyttämät muutokset siis muokkaavat sote-ammattilaisiin kohdistuvia ammatillisia osaamisvaatimuksia, kun sote-ammattilaisten odotetaan tulevaisuudessa kykenevän suoriutumaan yhä laaja-alaisemmiksi muuttuvista ja useiden eri toimialojen osaamista yhdistävistä tehtävänkuvista. Tehtävänkuvia laajentamalla sote-organisaatiot pyrkivät vastaamaan yhä monisairaampien potilaiden ja asiakkaiden nopeasti kasvavaan, monet eri erikoisalat kattavan hoidon tarpeeseen tarjoamalla yhä monipuolisempia hoitopalveluita keskitetysti ’yhden luukun’ kautta. Näihin hoidon ja palveluiden tarpeisiin vastaamiseen tarvitaan sote-ammattilaisten yhteisten osaamisen kehittämistä. Tähän kokonaisuuteen kuuluu myös vaikuttavuuden arvioinnin osaamisen kehittämistä sekä sote-organisaatioiden sisäisten että koulutusorganisaatioiden tuottamien ulkoisten täydennyskoulutusten avulla.

On tärkeää myös huomioida, että sote-uudistuksen rakennemuutosten edellyttämä sote-palveluiden kehittäminen ylipäättään vaatii myös vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden arviointia (Torkki ym. 2019). Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilta sote-alan ammattilaisilta edellytetään jo nyt vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden arvioinnin osaamista ja -ymmärtämistä. Tämä tarve tulee tulevaisuuden sote-organisaatioissa yhä entisestään korostumaan hoidon ja sote-palveluiden kehittämisen painopisteen siirtyessä lisäarvon tuottamiseen potilaille ja asiakkaille, missä lisäarvolla tarkoitetaan hoitotulosten paranemista suhteessa hoidon kustannuksiin. Tällöin hoidon laadulla ei tavoitella ainoastaan esim. näyttöön perustuvien hoitosuosituksen noudattamista potilashoidossa, vaan nimenomaan potilaiden ja asiakkaiden hoitotulosten paranemista sekä niiden säännöllistä seuraamista standardoituja eli vakioituja mittareita käyttäen. Tarvitaan siis toisin sanoen hoidon ja sote-palveluiden vaikuttavuuden entistä vahvempaa arviointia (Porter ym. 2016).

Sote-palveluiden laatua, vaikutuksia ja vaikuttavuutta tulee säännöllisesti arvioida erilaisilla mittareilla

Sote-alalla on jo ymmärretty, että hoidon ja palveluiden laadun, vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi erilaisten mittareiden avulla on oleellisen tärkeää, sillä jos hoidon ja sote-palveluiden laatua ja vaikutuksia ei arvioida jonkinlaisilla mittareilla, miten tiedämme, ovatko potilaiden ja asiakkaiden hoito ja palvelut vaikuttavia, ts. onko niistä koitunut terveyshyötyä potilaille ja asiakkaille? Erilaiset potilas- ja asiakastyytyväisyyskyselyt eivät kerro mitään potilaalle ja asiakkaalle annettujen hoitotoimenpiteiden vaikutuksista hänen terveydentilaansa, vaan ne kertovat ainoastaan potilaan ja asiakkaan tyytyväisyyden kokemuksesta saamaansa hoitoon. Potilaille ja asiakkaille koituneiden terveyshyötyjen arvioimisen osaamisen kannalta onkin tärkeää, että kaikilla sote-ammattilaisilla on selkeä käsitys siitä, mitä sote-alalla vaikutuksilla ja vaikuttavuudella oikeastaan tarkoitetaan sekä miten nämä käsitteet eroavat toisistaan.

Vaikutuksilla yleisesti tarkoitetaan jonkinlaista konkreettista muutosta ihmisissä tai rakenteissa, esimerkiksi oppimista tai uusia asenteita ja käytäntöjä. Vaikuttavuudella taas tarkoitetaan ihmisille muutoksista koituvia pidemmän aikavälin hyötyjä, esimerkiksi hyvinvointia tai terveitä elinvuosia. Osaamisen kehittämisen yhteydessä vaikutukset voivat tarkoittaa esim. täydennyskoulutuksessa opittua uutta toimintamallia ja vaikuttavuus voi tarkoittaa esim. pätevyiden tai kompetenssien muodostumista pidemmällä aikavälillä toimintamallin soveltamisessa omassa työyhteisössä. Vaikuttavuuden arvioinnissa on siis kyse erilaisten toimenpiteiden impaktin järjestelmällisestä mittaamisesta ja säännöllisestä seuraamisesta valideja mittareita käyttäen (Karvi 2018). Vaikuttavuuden arviointi sote-ammattilaisten osaamisen kehittämisen yhteydessä voi tarkoittaa esimerkiksi sote-ammattilaisten kompetenssien mittaamista erilaisia itsearviointi- (engl. self-assessment measures) tai objektiivisempia, varsinaista toimintaa arvioivia (engl. performance-based measures) mittareita käyttäen.

Monialaisille sote-ammattilaisille yhteisiä kompetensseja, esim. näyttöön perustuvan toiminnan (NPT) kompetensseja mittaavia itsearviointi- ja varsinaista NPT-toimintaa arvioivia mittareita on viime vuosina kehitetty ja validoitu monitieteellisissä tutkimuksissa sekä jul-

kaistu kansainvälisissä tiedelehdissä. Nämä tutkimusnäyttöön perustuvat arviointimittarit muodostavat kansainvälisen standardin, jonka avulla NPT:n kompetensseja arvioidaan ja suhteutetaan NPT:n kompetenssien tasoon muissa maissa. Sote-ammattilaisten vaikuttavuuden arvioinnin kompetenssit, jotka NPT-kompetenssien ohella ovat osa kaikille monialaisille sote-ammattilaisille yhteisiä kompetensseja, ovat kuitenkin vielä suhteellisen uusi asia huomioitavaksi sote-ammattilaisten osaamisen kehittämiseksi. Sote-alalla tarvitaan enemmän tietoa monialaisten sote-ammattilaisten yhteisistä kompetensseista ja niiden mittaamisesta validoiduilla arviointimittareilla.

Sote-uudistus vaatii sote-ammattilaiselta yhteisiä osaamisia ammattialan substanssiosaamisen lisäksi

Sote-uudistuksen edellyttämät muutokset ovat siis aiheuttaneet uudenlaisen sote-ammattilaisten yhteisen eli geneerisen osaamisen kehittämisen tarpeen (Kangasniemi ym. 2018). Näitä sote-ammattilaisten osaamistarpeita tulee säännöllisesti seurata arviointimittareilla, jotta mahdollisiin osaamisvajaisiin kyetään koulutusten avulla oikea-aikaisesti vastaamaan. Osaavien monialaisten sote-ammattilaisten avulla sote-palveluorganisaatiot kykenevät vastaamaan väestön hoito- ja hoivatarpeisiin ja ennakoimaan tulevaisuuden palvelutarpeita geneeristä osaamista omaavien sote-ammattilaisten tuottamilla laadukkailla ja vaikuttavilla sote-palveluilla.

Näistä syistä sote-alalla toimivilta eri ammattiryhmiltä edellytetään vahvan oman ammattialansa substanssiosaamisen lisäksi kaikille sote-ammattilaisille yhteistä osaamista, kuten esim. asiakastyöosaamista, palveluiden kehittämisosaamista sekä työntekijyyden ja yhteistoiminnan muutososaamista. Näistä Optimoitu sote-ammattilaisten koulutus- ja osaamisuudistus (OpiSote) -hankkeen loppuraportissa (Kangasniemi ym. 2018) linjatuista yhteisten osaamisten kolmesta pääosaamisalueesta palveluiden kehittämisosaamiseen sisältyy muun muassa tutkimus- ja kehittämisosaaminen (mukaan lukien NPT:n osaaminen) sekä vaikuttavuus-, kustannus- ja laatutietoisuusosaaminen (mukaan lukien vaikuttavuuden arvioinnin osaaminen). Jotta sote-palveluorganisaatiot kykenevät ennakoimaan ja kokonaisvaltaisesti vastaamaan väestön hoito- ja hoivatarpeisiin, on merkityksellistä selvittää, mitata, arvioida ja seurata sote-ammattilaisten osaamistarpeita myös lähitulevaisuudessa sote-organisaatioissa tarvittavien yhteisten osaamisten osalta.

Sotetie-hankkeessa kehitettiin sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten sähköisiä itsearviointimittareita

Valtakunnallisessa Sote-ammattilaisen jatkuvan oppimisen tiekartta (Sotetie) -hankkeessa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020) tuotettiin sote-ammattilaisille jatkuvan oppimisen sähköinen tiekartta sote-alan yhteisestä osaamisesta. Sotetie-hankkeessa oli kaksi päätavoitetta: sote-ammattilaisten tulevaisuuden yhteisten osaamisten määrittely ja sisällöllinen kehittäminen yhteistyössä työelämän edustajien kanssa sekä sote-ammattilaisten jatkuvan oppimisen kehittäminen keräämällä korkeakoulujen verkossa oleva sote-alan yhteisen osaa-

misen täydennyskoulutustarjonta yhdelle sähköiselle oppimisalustalle. Jatkuvan oppimisen tiekartan avulla sote-ammattilaiset voivat tunnistaa, arvioida ja täydentää tulevaisuudessa tarvittavia sote-alan yhteisiä osaamisiaan, kuten esim. asiakastyöosaamistaan, palvelunkehittämisosaamistaan sekä työntekijyyden ja yhteistoiminnan muutososaamistaan.

Yhteisten osaamisten sisältöjen määrittelyyn Sotetie-hankkeessa käytettiin aiempien hankkeiden, muun muassa OpiSote-hankkeen (Kangasniemi ym. 2018), Osaamisella Soteen (OKM 2018) ja Osaamisen ennakointifoorumin (Opetushallitus 2019) tuloksia sekä Sotetie-hankkeessa toteutettujen laajan sähköisen kyselytutkimuksen, 12 kirjallisuuskatsauksen kokoomajulkaisun, useiden tulevaisuusfoorumien ja eDelphi-tutkimuksen tuloksia. Sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten sisällöstä muodostettiin toiminnalliset kuvaukset kaikille 11 yhteisten osaamisten osaamisalueelle (Kangasniemi ym. 2018) ja toiminnallisten kuvausten pohjalta kehitettiin tulevaisuuden yhteisten osaamisten kvalifikaatiot NQF-tasolle 6 ja 7. NQF (National Qualifications Framework) tasolla 6 tarkoitetaan ammattikorkeakoulututkinnoilla ja alemmilla korkeakoulututkinnoilla saavutettavaa osaamista, kun taas NQF tasolla 7 tarkoitetaan ylemmillä ammattikorkeakoulututkinnoilla ja -korkeakoulututkinnoilla saavutettavaa osaamisen tasoa.

Sote-ammattilaiset ja työyhteisöt voivat hyödyntää sotetie-sivuston arviointipysäkkiä yhteisten osaamisten osaamisvajeiden tunnistamiseen, osaamistason arviointiin ja osaamisen kehittämiseen

Sotetie-hankkeessa kehitettiin myös sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten arviointimenetelmä eli Arviointipysäkki sote-alan tulevaisuuden yhteisten osaamisten kvalifikaatioiden pohjalta. Tavoitteena oli tuottaa sote-alan yhteisten osaamisten sähköinen itsearviointimittari, jonka avulla sote-ammattilaiset voivat arvioida omia yhteisten osaamisten kompetenssejaan Sotetie-sivustolla (<https://Sotetie.fi>). Arviointipysäkin keskeisenä sisältönä ovatkin osaamisen itsearviointimittarit NQF-tasolle 6 (3 kpl) ja NQF-tasolle 7 (3 kpl). Itsearviointimittareiden avulla monialaiset sote-ammattilaiset voivat siis arvioida omia yhteisiä osaamisiaan, tunnistaa omia yhteisten osaamisten osaamistarpeitaan, saada palautetta yhteisistä osaamisistaan sekä hakea Sotetie-sivustolla sähköisiä täydennyskoulutusopintoja, jotka vastaavat heidän yhteisten osaamisten osaamistarpeisiinsa ja siten mahdollistavat omien tulevaisuudessa tarvittavien yhteisten osaamistensa päivittämisen.

Itsearviointimittarit koostuvat sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten eri osa-alueita kuvailevista väittämistä, joiden avulla sote-ammattilaiset arvioivat omien yhteisten osaamistensa määrää kullakin osa-alueella 5-portaisella Likert-tyyppisellä (1-5) asteikolla klikkaamalla jokaisen väittämän alla olevaa 5-kohtaista janaa, jossa 1=erittäin vähän osaamista ja 5=erittäin paljon osaamista. Vastattuaan itsearviointimittarien väittämiin sote-ammattilainen saa sähköisen palautteen osaamisestaan, minkä hän voi tulostaa tai lähettää omaan sähköpostiinsa. Palaute ohjaa sote-ammattilaista kehittämään omaa osaamistaan tekemällä

näkyväksi ne yhteisten osaamisten osa-alueet, jossa sote-ammattilaisella on omassa osaamisessaan kehittämismahdollisuuksia. Sotetie-sivustolle kehitetty uudenlainen hakukone kaikkien korkeakoulujen verkko-opintotarjonnasta puolestaan auttaa sote-ammattilaista löytämään juuri ne verkko-opinnot, jotka parhaiten vastaavat sote-ammattilaisen yhteisten osaamisten kehittämistarpeisiin.

TAULUKKO 4. Sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten Itsearviointimittarien pääsisällöt (Sotetie-hanke, <https://Sotetie.fi>)

Itsearviointimittarit NQF taso 6, ammattikorkeakoulututkinnot ja alemmat korkeakoulututkinnot	Itsearviointimittarit NQF taso 7, ylemmät ammattikorkeakoulu-tutkinnot ja maisteritutkinnot
<i>Asiakastyöosaaminen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Ohjaus- ja neuvontaosaaminen - Palvelujärjestelmäosaaminen - Lainsäädäntö- ja etiikkaosaaminen 	<i>Asiakastyöosaaminen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Ohjaus- ja neuvontaosaaminen - Palvelujärjestelmäosaaminen - Lainsäädäntö- ja etiikkaosaaminen
<i>Palveluiden ja työn kehittämisosaa-</i> <i>minen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Robotiikka ja digitalisaatio-osaaminen - Vaikuttavuus-, kustannus- ja laatu-tietoisuusosaaminen - Kestävän kehityksen osaaminen - Viestintäosaaminen 	<i>Palveluiden ja työn kehittämisosaa-</i> <i>minen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Robotiikka ja digitalisaatio-osaaminen - Vaikuttavuus-, kustannus- ja laatu-tietoisuusosaaminen - Kestävän kehityksen osaaminen - Viestintäosaaminen
<i>Työntekijyyden ja yhteistoiminnan</i> <i>muutososaaminen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Työntekijyysosaaminen - Monialainen yhteistoimintaosaaminen 	<i>Työntekijyyden ja yhteistoiminnan</i> <i>muutososaaminen:</i> <ul style="list-style-type: none"> - Työntekijyysosaaminen - Monialainen yhteistoimintaosaaminen

Itsearviointimittareita voidaan siis hyödyntää sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten itsearviointiin ja osaamisvajeiden tunnistamiseen, mutta niitä voidaan käyttää myös työyhteisötasolla työyhteisön jäsenten osaamisvajeiden tunnistamiseen, osaamistason arviointiin ja osaamisen kehittämiseen, esim. työyhteisön jäsenten yksilöllisten täydennyskoulutustarpeiden arviointiin ja täydennyskoulutusten kohdentamiseen. Tämän johdosta ne ovat myös erinomainen uusi työkalu hoitotyön lähijohtajien ja -johtajien hyödynnettäväksi hoitotyön osaamisen johtamisessa, esimerkiksi sote-ammattilaisten yhteisten osaamisten kompetenssien arvioinnissa ja säännöllisessä seuraamisessa sekä yhteisiä osaamisia koskevien osaamisvaatimusten linjaamisessa sote-organisaatioissa.

Lähteet

Juujärvi, S., Sinervo, T., Laulainen, S., Niiranen, V., Kujala, S., Heponiemi, T. & Keskimäki, I. 2019. Sote-ammattilaisten yhteinen osaaminen sosiaali- ja terveydenhuollon muutoksessa. Päätösten tueksi 3/2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138096/PT2019_003_11062019.pdf?sequence=4&isAllowed=y [viitattu 19.6.2020].

Kangasniemi, M., Hipp, K., Häggman-Laitila, A., Kallio, H., Karki, S., Kinnunen, P., Pietilä, A-M., Saarnio, R., Viinamäki, L., Voutilainen, A. & Waldén, A. 2018. Optimoitu sote-ammattilaisten koulutus- ja osaamisuudistus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 39. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160883/39-2018-Optimoitu%20sote-osaaminen.pdf> [viitattu 30.4.2020].

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. 2018. Yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Saatavissa: https://auditoinnit.karvi.fi/auditoinnpost_tag%5B%5D=yhteiskunnallinen-vaikuttavuus [viitattu 30.4.2020].

Opetushallitus. 2019. Osaaminen 2035. Osaamisen ennakoitifoorumin ensimmäisiä ennakoitituloksia. Raportit ja selvitykset 3. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osaaminen_2035.pdf [viitattu 20.7.2020].

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Sosiaali- ja terveysalan koulutuksen kehittäminen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän uudistuksen tarpeisiin: Osaamisella soteen -hanke. OKM 042:00/2017.

Porter, M. E., Larsson, S. & Lee, T.H. 2016. Standardizing patient outcomes measurement. *New England Journal of Medicine* 374, 504–506.

Torkki, P., Leskelä, R.-L., Karjalainen, S. & Mecklin, J.-P. 2019. Sote-palveluiden kehittäminen edellyttää kokonaiskustannusten ja vaikuttavuuden arviointia. *Pääkirjoitus. Duodecim* 135, 423–425.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2020. Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman hankkeen kuvaus. Sote-alan ammattilaisen jatkuvan oppimisen tiekartta. <https://www.eura2014.fi/rrtiepa/projekti.php?projekтикoodi=S21732> [viitattu 22.9.2019].

ASiantuntijahaastattelut vaikuttavuuden mittaamisen kehittämisineistona

Sofia Laine ja Marja Moisala

Nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenia on vuoden 2021 aikana selvittänyt verkkonuorisotyön vaikuttavuuden mittaamisen nykytilaa ja siihen liittyviä tulevaisuuden visioita. Vaikuttavuuden kehittäminen ja vaikuttavuuden mittaamisen suositukset päätettiin rakentaa asiantuntijahaastatteluiden pohjalta. Osana tutkimusta olemme myös selvittäneet, millaisia arvioinnin menetelmiä on tällä hetkellä nuorisoalalla käytössä. Tutkimus päättyy haastateltujen nuorisoalan ammattilaisten näkemysten sekä käytössä olevien vaikuttavuuden arvioinnin työkalujen ja puutteiden pohjalta laadittuihin suosituksiin verkkonuorisotyön vaikuttavuuden arvioimisen kehittämiseksi. Tutkimuksen tilasi digitaalisen nuorisotyön osaamiskeskusta koordinoiva Verke ja tämä artikkeli pohjautuu kyseisen tutkimuksen julkaisuun (Moisala & Laine 2021).

Vaikuttavuustutkimus nuorisotyössä

Vaikuttavuustutkimusta nuorisotyöstä on Suomessa tehty vielä varsin vähän lukuun ottamatta muutamia ehdotuksia kehittämistoimenpiteiksi (ks. esim. Gretschel 2020) ja kohdennettuun nuorisotyöhön suuntaavaa tutkimusta (ks. Vauhkonen & Hoikkala 2020). Sen sijaan verkkonuorisotyön vaikuttavuuden mittaamisesta ei ole olemassa aiempia selvityksiä. Kyseessä on myös digitaalisen yhdenvertaisuuden kehittämistyö.

Tarkoituksenamme olikin tuottaa alustavaa tietoa verkkonuorisotyön vaikuttavuuden mittaamisesta. Kysyimme asiantuntijahaastatteluissa nuorisoalan ammattilaisten näkemyksiä siitä, millaista vaikuttavuutta verkkonuorisotyöllä koetaan olevan, millaisia vaikuttavuuden arvioinnin menetelmiä on tällä hetkellä käytössä ja millaiset kriteerit voisivat olla valideja verkkonuorisotyön vaikuttavuuden arvioinnissa jatkossa. Ammattilaisten näkemysten pohjalta muodostimme suosituksia verkkonuorisotyön vaikuttavuuden systemaattisemman arvioimisen aloittamiseksi ja kehittämiseksi.

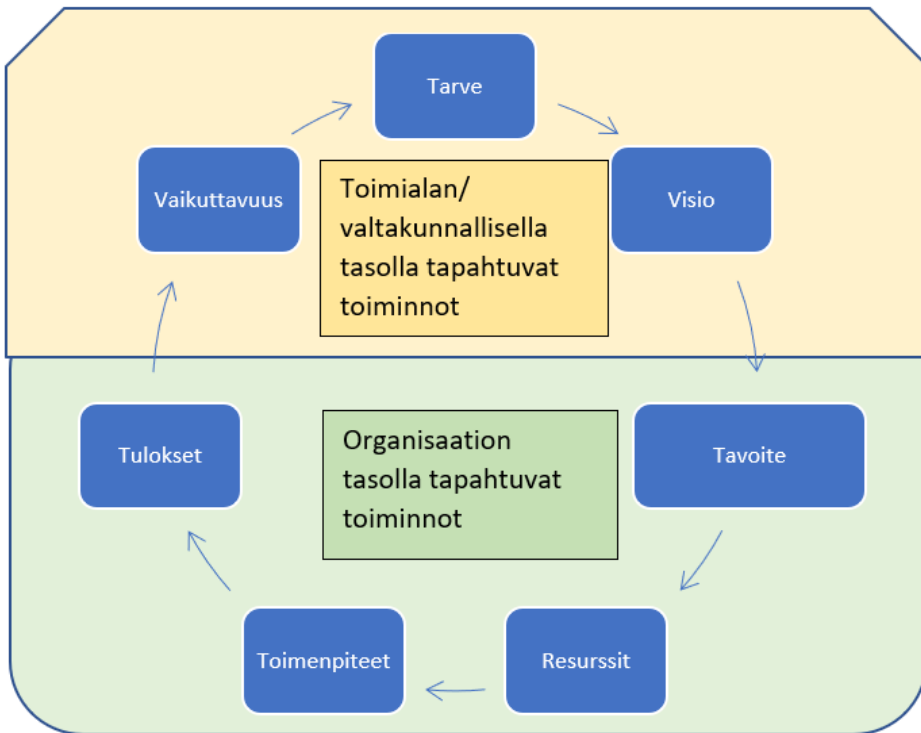
Aineistonkeruun toteutimme kahdessa vaiheessa. Ensiksi toteutimme yksilöhaastatteluja, joilla keräsimme nuorisoalan organisaatioiden johdon ja työntekijöiden näkemyksiä. Yksilöhaastatteluja toteutettiin 15. Toisessa vaiheessa rakensimme fokusryhmähaastatteluja, joilla keräsimme nuorisoalan organisaatioiden edustajien näkemyksiä siitä, millä tavoilla verkkonuorisotyön vaikuttavuutta pitäisi ja voitaisiin systemaattisesti arvioida tulevaisuudessa. Fokusryhmähaastatteluita tehtiin neljä, joista kuhunkin osallistui kolmesta viiteen henkilöä. Organisoimme omat fokusryhmänsä kuntien edustajille, seurakuntien edustajille, järjestöjen edustajille ja rahoittajille. Tulokset raportoimme anonyymisti.

Vaikka tutkimuksemme kohteena oli ainoastaan verkkonuorisotyö, huomasimme ettei sen vaikuttavuuden arvioinnin kehittämistyötä kannata tehdä muusta nuorisotyöstä erillään. Verkkonuorisotyölle on toki olemassa omat erityispiirteensä ja siten tarvitaan sen vaikuttavuuden kehittämiseksi lisäksi fooruminsa, mutta painopiste olisi syytä olla koko nuorisotyön vaikuttavuuden kehittämistyössä. Jo siksikin, että digitaalisuus läpäisee elämämme niin monin eri tavoin.

Arvioinnin työkaluja nuorisotyössä

Perinteisesti vaikuttavuuden arvioinnissa on hyödynnetty arvioitavan palvelun tavoitteita, panoksia, tuotoksia, tuloksia (ts. koettu hyödyllisyys) sekä vaikutuksia (ts. aiotut ja ei-aiotut, myönteiset ja kielteiset). Tämän lisäksi on vaikutuksia arvioitu suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. (Virtanen 2007.) Hyödynsimme tutkimuksessamme aktiivisesti Hyvän Mitta-hankkeessa kehitettyä vaikuttavuusketjua, jolla voidaan toteuttaa vaikuttavuuden suunnittelua, johtamista ja arviointia. Vaikuttavuusketju kuvaa, mitä muutosta halutaan saada aikaan ja miten. Hyvän Mitän vaikuttavuusketju yhdistää jokaisen vaiheen kiinteäksi osaksi ketjua.

Osa ketjun tehtävistä on syytä määritellä mahdollisimman laajalla foorumilla, esimerkiksi kansallisesti kaikkien alan toimijoiden kanssa, kun taas osa tehtävistä on organisaation sisäisiä. Hahmotamme ketjua (verkko)nuorisotyön näkökulmasta kuvassa 2 kuvatulla tavalla.

KUVA 2. Vaikuttavuusketju työkaluna vaikuttavuuden suunnitteluun, johtamiseen ja arviointiin (Anoschkin 2019, 7).

Tärkeää on siis asettaa mahdollisimman laajasti yli organisaatorajojen vaikuttavuudelle yhteinen visio, joka on johdettu toimialan (tässä nuorisoalan) olemassa olevasta tarpeesta. Kun visio on määritelty, asetetaan sen saavuttamiseen vaadittavat konkreettiset tulostavoitteet. Vasta tavoitteiden asettamisen jälkeen on syytä pohtia ratkaisuja ja niihin vaadittavia resursseja. Hyvän Mitta -vaikuttavuusketju pyrkii siirtämään suunnittelun painopistettä olemassa olevasta yksittäisen organisaation toiminnasta toiminnan laajempaan kehittämiseen. (Anoschkin 2019.)

Vaikuttavuusketjun ylempät osat (kuvassa 2 keltaisella) - vaikuttavuus, tarve ja visio – on siis syytä määritellä yhteisesti toimialalla, koska myös vaikuttavuutta olisi syytä pyrkiä mittaamaan mahdollisuuksien mukaan yhteiskunnallisella tasolla, vähintäänkin yli organisaatorajojen. Ketjun alemmat osat (kuviossa 2 vihreällä) - tavoite, resurssit, toimenpiteet ja tulokset – puolestaan kuvaavat konkreettisen toiminnan tasoa ja niiden määrittelytyö

onkin hyvä tapahtua organisaation sisällä. Tärkeää on, että jokainen ketjun osa linkittyisi mahdollisimman hyvin seuraavaan. (Anoschkin 2019.)

Muitakin tapoja arviointiin ja mittaamiseen on nuorisotyössä kehitetty. Aiemmissa nuorisotyön palveluiden arvioinnin tutkimuksissa (Gretschel 2016, 75) on korostettu tavoitteiden asettamisen tärkeyttä ja tavoitteiden arvioitavuutta. Nuorisotyön palvelut ovat perinteisesti raportoineet merkittävyytään isoilla kävijä- ja kohtaamismäärillä (ts. volyymi). Kuten Anu Gretschel kritisoi: ”kävijämäärät ja esille saadut tapausesimerkit hyvistä vaikutuksista joidenkin nuorten kohdalla eivät kuitenkaan tuo esille syystä tai toisesta palvelun ulkopuolelle tai sen sokkeloihin jäävien nuorten ääniä ja määriä.” Kävijämäärätietojen rinnalle tarvitaankin laadullista tietoa sekä käyttäjiltä itseltään että käytön ulkopuolelle jääneiltä – jos mahdollista. Vaikutusten arviointi on parhaimmillaan myös palvelujen yhdenvertaisuutta, esteettömyyttä, käytettävyyttä, saatavuutta ja saavutettavuutta kehittävää työtä (mt.).

Nuorisotyön dokumentointiin on kehitetty useita eri järjestelmiä ja tapoja. Kunnallisessa nuorisotyössä on käytössä erilaisia tilastointijärjestelmiä kuten Logbook ja Lokikirja sekä kehitysvaiheessa oleva Kuntaliiton kansallinen dokumentointijärjestelmä kuntien nuorisotyöhön. Nuorten tieto- ja neuvontatyössä käytetään Nuti-tilastointityökalua. Työpajatoiminnassa on puolestaan käytössä PARty- ja etsivässä nuorisotyössä PAREnt-asiakasrekisterit. Aluehallintovirasto kerää ja kokoaa laajasti nuorisotyön tunnuslukuja nuorisotilastot.fi-sivustolle. Verkkonuorisotyölle ei siis ole kehitetty omaa valtakunnallista tilastointijärjestelmää, vaan se on osa edellä mainittuja dokumentaation tapoja. Lisäksi nuorisotalalla on lukuisia organisaatioiden omaan sisäiseen käyttöön luotuja käytäntöjä kerätä tietoa ja arvioida toimintaa tiedon avulla. Selvityksessämme nousikin esiin toive siitä, että verkkonuorisotyölle olisi olemassa joitain kansallisesti yhteisesti käytössä olevia mittareita.

Nuorisotyön vaikutusten näyttöä varten on kehitetty useita malleja. Yksi monipuolisimmista ja verkkonuorisotyöhön sovellettavissa olevista malleista on Anu Gretschelin (2020) kehittämä avoimen nuorisotyön arviointiväline. Mallissa arviointiprosessin osa-alueet ovat 1) palvelujen käyttöaste, 2) palvelujen tarpeisiin vastaavuus, 3) palvelun käyttäjien tyytyväisyys ja heidän arvionsa vaikutuksista sekä 4) palvelun yhdenvertaisuuden kehittäminen. Osa-alueiden pohjalta on muodostettu vielä viides, toiminnallista tehokkuutta kuvaava tunnusluku. Etsivän nuorisotyön ja työpajatoiminnan vaikutuksia mitataan puolestaan So-varilla, sosiaalisen vahvistumisen mittarilla, joka perustuu nuoren omaan henkilökohtaiseen kokemukseen sosiaalisesta vahvistumisestaan palvelun aikana (Into 2021; Kinnunen 2016).

Miten tästä eteenpäin?

Haastatteluaineiston pohjalta teimme yhdeksän suositusta verkkonuorisotyön vaikuttavuuden mittaamisen kehittämiseksi. Tärkeäksi teemaksi nousi yhteisen, kentän toimijat yhteen kokoavan foorumin muodostaminen, jossa olisi mahdollista tehdä myös yhteistä

käsitteistön määrittelytyötä. Foorumi tarvitaan erityisesti vision ja tarpeen määrittelyyn. Nuorisoalan yhteinen vaikuttavuuden mittaamisen kehittämistyö mahdollistaisi myös yhteismitallisen datan syntymisen, jolloin olisi mahdollista tarkastella valtakunnallisesti koko verkkonuurisotyön yhteisvaikuttavuutta.

Lopuksi haluamme alleviivata sitä, ettei kaikki ole eikä tarvitsekaan olla mitattavissa (ks. myös Kivimäe 2019, 129). Määrälliset mittarit eivät kerro koko totuutta. Niiden rinnalle tarvitaan laadullista aineistoa, jotta ymmärretään asiayhteyksiä ja merkityksiä. Vaikuttavuuden mittaamisen tapa tulee löytää nuorisotyön ideologiaa kunnioittaen (Moisala 2019, 56). Esimerkiksi raskas arviointilomake ei välttämättä sovellu nuorisotyön dynaamiseen eetokseen ja nuorten välillä hyvin lyhyeenkin kohtaamiseen. Toisaalta nuoren tietojen kirjaamisen pakko ennen luottamussuhteen rakentumista voi pahimmassa tapauksessa karkottaa nuoren nuorisotyön ulottumattomiin. Vaikuttavuuden näkymättömyys ei myöskään välttämättä tarkoita palvelun heikkoutta, vaan ”tulokseen” voi vaikuttaa myös muut yhteiskunnalliset tekijät. On myös tärkeää huomioida, että nuorisotyö voi olla nuorelle merkityksellistä, vaikka vaikuttavuuden mittaaminen ja todentaminen olisi vaikeaa tai mahdotonta. (Moisala 2019, 56.)

Aloitimme tutkimuksessa verkkonuurisotyön vaikuttavuuden mittaamisen tarkastelusta, päätyen lopulta pohtimaan asiantuntijahaastatteluisia ja keskenämme koko nuorisotyön tarvetta, tavoitteita, tuloksia ja lopulta vaikuttavuutta. Vaikutusten todentamisen haasteet ovatkin nuorisotyölle yhteneväisiä riippumatta toimintaympäristöstä, erilaisten toimintojen erityispiirteet kuitenkin samalla tunnustaen. Vaikuttavuuden mittaamisen nykytilan kartoittamiseksi ja kehittämistyön pohjaksi voimme lämpimästi suositella käyttämäämme menetelmää myös muille sektoreille.

Lähteet

Anoschkin, K. 2019. Vaikuttavuuden jäljillä. Hyvän Mitta. Opas yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kehittämiseen. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.hyvanmitta.fi/wp-content/uploads/2019/12/Hyva%CC%88n-Mitta-Ty%C3%B6kirja-final.pdf> [viitattu 22.8.2021].

Gretschel, A. 2016. Hyvin toimiva palvelu takaa vaikutusten syntymistä. Teoksessa Lauha, H. & Tuominen, S. (toim.) Kohti digitaalista nuorisotyötä. Helsinki: Verke, 74–76. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.verke.org/julkaisut/kohti-digitaalista-nuorisotyota/> [viitattu 20.8.2021].

Gretschel, A. 2020. Avoimen nuorisotyön arviointivälineen käyttöönotto (2018–2021). WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/hankkeet/avoimen-nuorisotyon-arviointivälineen-kayttoonotto> [viitattu 24.8.2021].

Into. 2021. Sovari (vaikuttavuusmittari). WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.intory.fi/kehittaminen/laadullinen-mittaristo/> [viitattu 2.9.2021].

Kinnunen, R. 2016. Työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön vaikuttavuus. Työkaluna sosiaalisen vahvistumisen Sovari-mittari. Helsinki: Valtakunnallinen työpajayhdistys.

Kivimäe, A. 2019. Tieto osana nuorisopolitiikkaa ja nuorisotyön käytäntöä. Teoksessa H. Lauha & K. Nölvak (toim.) Digitalisaatio ja nuorisotyö. Verke, Eesti Noorsootöö Keskus (ENTK), 127–130. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.verke.org/julkaisut/digitalisaatio-ja-nuorisotyö/> [viitattu 20.8.2021].

Moisala, M. 2019. Vaikuttavuustutkimuksen valta ja vastuu nuorisotyössä. Teoksessa A. Haapala (toim.) Kestävää hyvinvointia kehittämässä 2019. Xamk Kehittää 103. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, 54–58. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-229-0> [viitattu 20.8.2021].

Moisala, M. & Laine, S. 2021. Kohti vaikuttavaa verkkonuorisotyötä. Vaikuttavuuden mittaamisen nykytila ja tulevaisuuden visiot. Xamk Tutkii 21. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-389-1> [viitattu 28.10.2021].

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. 2020. Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. Verkkojulkaisu 153. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/syrjaytymisen_lasku.pdf [viitattu 30.9.2021].

Virtanen P. 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki: Edita.

SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ
JA VUOROVAIKUTUS
VAIKUTTAVUUDEN
RAKENTUMISESSA

SIDOSRYHMÄYHTEISTYÖ JA VAIKUTTAVUUS

Stina Westman

TKI-toiminnan vaikuttavuus edellyttää todellista muutosta maailmassa. Kehittämistoiminnassa ei siis haeta pelkästään tietoa tai tuloksia, vaan muutoksia joilla voidaan (Suomen Akatemia, 2021)

- lisätä hyvinvointia edistämällä taloudellista toimintaa,
- helpottaa tai parantaa päätöksentekoa sitä tukevalla tiedolla,
- rakentaa osaamista työelämän tarpeisiin,
- tai tukea ihmisten henkistä kasvua ja sivistystä.

Yksilölle vaikuttavuus voi näyttäytyä vaikkapa päivitettyinä osaamisena, ammatillinen kehittyminen, uutena mahdollisena tehtävänkuvana tai etenemisenä työuralla. Yhteisölle vaikuttavuutta voi olla esimerkiksi uusien tietojen ja taitojen hyödyntäminen yritystoiminnassa työprosessien kehittyminen, palveluiden laadun kehittyminen. Yhteiskunnassa ja alueilla vaikuttavuutta voi olla kasvanut veto- ja pitovoimaa osajille, uudet mahdollisuudet yritystoiminnan käynnistämiseen.

Sidosryhmäyhteistyötä vaikuttavuuden edistämiseksi

Sidosryhmävuorovaikutus on “tuottoisaa” (productive), kun se johtaa siihen, että sidosryhmät käyttävät tai soveltavat tutkimuksen tuloksia jollain tavalla (Spaapen ja van Drooge 2011). TKI-toiminnan ja siihen kytkeytyvän osaamisen kehittämisen vaikutukset ulottuvat sidosryhmien muodostamissa ketjuissa tänään tarvittavan tiedon jakamisesta aina huomisen osaamistarpeiden ennakointiin ja jopa ylihuomisen työpaikkojen luomiseen.

Tutkimus- ja kehittämishankkeiden lähtökohtana ovat työelämälähtöiset ongelmat, joiden avulla voidaan varmistaa uuden tiedon, osaamisen ja innovaatioiden syntyminen alueelle (Xamk 2020). Tämä lähtökohta muodostaa perustan myös ammattikorkeakoulun TKI-toiminnan sidosryhmäyhteistyölle. Sidosryhmäyhteistyön tekijöitä on tutkittu muun muassa ekosysteemipalveluita mallintamalla (Schoonover ym. 2019). Tämän pohjalta on tunnistettu kolme keskeistä kokonaisuutta (Taulukko 5) jotka kuvaavat eri väyliä, joita myöten arvoa muodostuu ja vaikuttavuutta syntyy.

TAULUKKO 5. Sidosryhmäyhteistyön tekijöitä ekosysteemeissä (Schoonover ym. 2019)

	<p>Toimijoiden kutsuminen vuorovaikutukseen ja kytkeminen toisiinsa Alustan tarjoaminen kriittiselle ajattelulle Yhteinen virtuaalinen tai fyysinen tila Jaetut käsitykset ja käsitteet</p>
	<p>Omien odotusten avaaminen Yhteisten tavoitteiden asettaminen Hyötyjen määrittäminen kohderyhmille Sitoutuminen yhteisiin kehittämistoimiin</p>
	<p>Suhteiden pitkäjänteinen kehittäminen ja verkostojen hyödyntäminen Yhteistoiminnan muotojen määrittäminen ja suuntaaminen Avaintoimijoiden tunnistaminen Tutkijat ja kehittäjät osana yhteisöä</p>

Kehittämishankkeet tuovat yhteen toimijoita, jotka kenties muuten eivät tekisi yhteistyötä. Hankkeet muodostavat myös luontevan alustan kriittiselle ajattelulle. Yhteisen henkisen, virtuaalisen tai fyysisen tilan myötä käsitykset ja käsitteet on mahdollista jakaa sekä viedä käytäntöön. Näin tavoitellulla muutoksella on ainakin yksi käytännön sovellusympäristö valmiina.

Sidosryhmäyhteistyössä eri toimijat voivat avata omia odotuksiaan yhteistyön ja kehitettävänä olevien kokonaisuuksien suhteen. Usein tarvitaan yhteistä työstä, jotta odotusten joukosta voidaan hioa jaettuja tavoitteita ja sitoutua kehittämistoimiin. Tavoitteet tulee määrittellä vuorovaikutuksessa jotta tutkimus voi vastata tarpeisiin mahdollisimman hyvin, ja toisaalta sidosryhmille muodostuu kuva tutkimuksen mahdollisuuksista jotta he voivat sitoutua osallistumaan kehittämiseen.

Yhteistyö vaatii luottamusta ja osaavia toimijoita. Sidosryhmätoiminnassa rakennetaan pitkäjänteisesti uudenlaisia yhteisöjä ja ekosysteemejä. Ekosysteemeillä pyritään luomaan yhteinen visio ja ratkomaan monimutkaisia haasteita useiden toimijoiden välillä. Parhaimmillaan tutkijat ja kehittäjät nähdään osana yhteisöä, jonka toiminta kehittyy ja johon muutokset kiinnittyvät.

Ammattikorkeakoulun sidosryhmiä paikallisesta kansainväliseen

Ammattikorkeakoulun hanketoiminta perustuu pitkäjänteisille kumppanuuksille, jotka tukevat yrityskumppaneiden, opiskelijoiden ja ammattikorkeakoulun osaamisen kehittämistä. Sidosryhmät voidaan jakaa esimerkiksi seuraavasti (Lyytinen ym. 2012)

- asiakasorganisaatiot (yritykset ja työyhteisöt, julkishallinto, 3. sektori)

- koulutus- ja tutkimusyhteistyökumppanit (korkeakoulut, korkeakoulujen verkostot, 2. aste, tutkimuslaitokset)
- rahoittajat (opetus- ja kulttuuriministeriö, tutkimusrahoittajat, säätiöt, lahjoittajat)
- omistajat ja tukiohjaajat (kaupungit, kehitysyhtiöt)

Ammattikorkeakoulu muodostaa alueellaan kiinnepisteen luotettavana kumppanina eri alojen toimijoiden yhteistyölle, kohtaamisille ja osaamisen kehittämiseksi. Tässä vuorovaikutuksessa mahdollistuu pitkäjänteinen yhteistyö, avoin näkemysten jakaminen ja yhteiskehittäminen alueen parhaaksi. Paikalliset yritykset ja työyhteisöt voivat toimia hankkeissa monella eri tapaa, esimerkiksi hankekumppanina, kohderyhmänä tai palveluntarjoana.

TKI-toiminnan kansainvälinen ulottuvuus laajentaa sekä käytössä olevan tutkitun tiedon määrää että ratkaisuja hakevien asiantuntijoiden joukkoa. Suuret yhteiskunnalliset haasteet, kuten ympäristöongelmat sekä maailman taloudelliset ja sosiaaliset kriisit voidaan usein ratkaista vain kansainvälisellä yhteistyöllä. Toisaalta paikallisiin haasteisiin voidaan löytää ratkaisuja alueen ulkopuolelta. Xamkin TKI-toiminnassa on vahvat kansainväliset verkostot. Näiden verkostojen kautta alueen yritykset pääsevät kansainvälistymään ja ammattikorkeakoulun hanketoiminnassa tuotetun tiedon vaikuttavuus saa kansainvälisen ulottuvuuden.

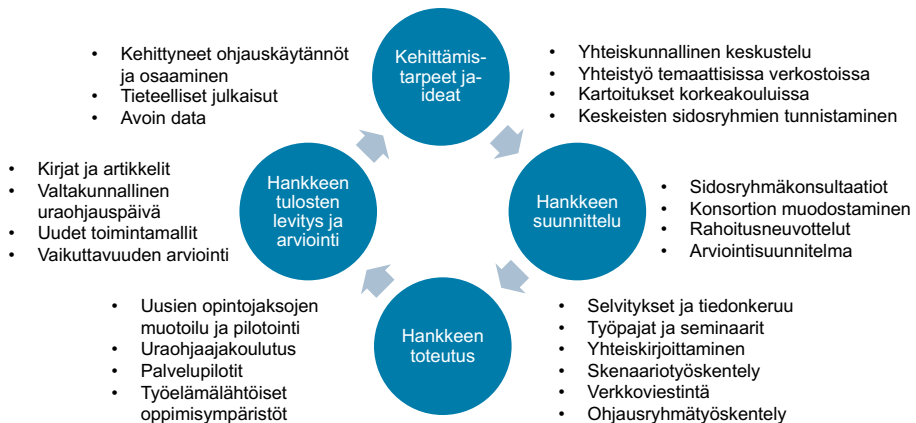
Vaikuttavuusketjuissa yksittäinen organisaatio voi osallistua useiden eri muutosten toteuttamiseen, muttei useinkaan pysty yksin tuottamaan kaikkia yhteiskunnallisen hyödyn syntymiseen tarvittavia tekoja (Heliskoski ym. 2018). Tuottoisa vuorovaikutus -ajattelun (Spaapen ja van Drooge 2011) mukaan vaikuttavuutta syntyy (yhteiskunnan ja tieteiden) eri sektorirajat ylittävän yhteistoiminnan tuloksena. TKI-toiminnan vaikuttavuus ei siis ole vain ammattikorkeakoulun toiminnan vaikuttavuutta vaan se luodaan kumppanuuksien kautta (Rajahonka 2013). Sidosryhmäyhteistyö voi kasvattaa myös muutoksen laajuutta. Sidosryhmäverkoston kautta tavoitellut ja toteutuvat muutokset voivat levitä paikallisesta aina kansainväliseksi.

Sidosryhmävuorovaikutusta hankkeiden elinkaaren mitalla

TKI-hankkeissa laaditaan tyypillisesti vuorovaikutussuunnitelma, jollaista rahoittajakin usein edellyttää. Tavoitteena on kirkastaa hankkeen merkitystä: mikä hankkeen rooli tulevaisuuden luomisessa on? Vuorovaikutus mahdollistaa kehittämistyön etenemisen arvioinnin sekä tarvittaessa uudelleensuuntaamisen yhteistyössä. Ennakoiva ja osallistuva lähestyminen auttaa siis varmistamaan kehittämishankkeen vaikuttavuutta.

Sidosryhmävuorovaikutus ottaa eri muotoja hankkeen elinkaaren eri vaiheissa (Slunge ym. 2017) kehittämistarpeen ja hankeidean muotoilusta, hankkeistukseen ja hankkeen

toteutukseen sekä tuotosten levittämiseen. Kuvassa 3 on esitelty Ohjaus tulevaisuuden työhön - hankkeessa (Euroopan sosiaalirahasto, 2019-2021) hyödynnettyjä sidosryhmävuorovaikutuksen muotoja aina hankeidean jalostamisesta hankkeen löydösten jalkauttamiseen ja edelleen seuraaviin kehittämiskohteisiin. Tavoitteena oli että hankkeelle keskeiset sidosryhmät voivat löytää, ymmärtää, tutustua ja soveltaa tutkimusta sekä puhua sen puolesta.

KUVA 3. Sidosryhmäyhteistyö eri vaiheissa OTT-hanketta

Sidosryhmäyhteistyö on vaikuttavuudelle...?

Sidosryhmäyhteistyö on välttämätön edellytys vaikuttavuudelle. Vaikuttavuutta ei voida mitata yhden organisaation mittakaavassa, joten vaikuttavuutta ei ole ilman sidosryhmäyhteistyötä ja siinä määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita sekä vaikuttavuuden arviointia. Vain TKI-toiminnan sidosryhmät voivat todentaa toiminnan vaikutusten merkityksen.

Sidosryhmäyhteistyö lisää vaikuttavuutta. Vaikutusten laajuus riippuu siitä miten pitkäjänteisesti ja alueellisesti laajentuvasti TKI-työssä kasvatettua osaamista, kehitettyjä ratkaisuja ja luotuja innovaatiota levitetään. Vain TKI-toiminnan sidosryhmät voivat varmistaa vaikutusten mahdollisimman laajan laajuuden.

Sidosryhmäyhteistyö on itsessään vaikuttavuutta. Edellä on kuvattu sidosryhmäyhteistyön roolia paitsi TKI-toiminnan ympäristönä, myös tietyn teeman ympärille kokoontuvana verkostona, jolla on itsellään kyvykkyyttä toimia halutun muutoksen eteen. Korkeakoulujen ja niiden sidosryhmien ekosysteemien muodostumista tulee tukea, sillä niitä tarvitaan jatkossa yhä kipeämmin ratkaisemaan yhteiskunnallisesti laajoja ja monimutkaisia haasteita.

Lähteet

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit, Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf> [viitattu 15.11.2021].

Lyytinen, A., Kohtamäki, V., Pekkola, E., Kivistö, J. & Hölttä, S. 2012. Korkeakoulujen sidosryhmäyhteistyön laadunhallinta. Nykytilan kartoitus ja tulevat haasteet. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 12:2012. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/KKA_1212.pdf [viitattu 15.11.2021].

Ohjaus tulevaisuuden työhön-hanke 2021. Saatavissa: <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/ohjaus-tulevaisuuden-tyohon-the-student-s-counseling-for-the-work-of-the-future/>

Rajahonka, M. 2013. Vuorovaikutuksessa vaikuttamiseen. Hyvinvointipalveluiden vaikuttavuus – caseja ja keinoja. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.jamk.fi/globalassets/tutkimus-ja-kehitys--research-and-development/tki-projektien-lohkot-ja-tiedostot/kevat/ajankohtaista/41656_kolmas_lahde_vuorovaikutuksessa_vaikuttamiseen_2013.pdf [viitattu 15.11.2021]

Schoonover, H. A., A. Grêt-Regamey, M. J. Metzger, A. Ruiz-Frau, M. Santos-Reis, S. S. K. Scholte, A. Walz, & K. A. Nicholas. 2019. Creating space, aligning motivations, and building trust: a practical framework for stakeholder engagement based on experience in 12 ecosystem services case studies. *Ecology and Society* 24(1):11. Saatavissa: <https://doi.org/10.5751/ES-10061-240111> [viitattu 15.11.2021].

Slunge D., Drakenberg O., Ekbom A., Göthberg M., Knaggård Å. & Sahlin U. 2017. Stakeholder Interaction in Research Processes – a Guide for Researchers and Research Groups. University of Gothenburg, Gothenburg. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/51971> [viitattu 15.11.2021].

Suomen Akatemia 2021. Tutkimuksen vaikuttavuus. Saatavissa: <https://www.aka.fi/tutkimusrahoitus/hae-rahoitusta/nain-haet-rahoitusta/ohjehakemisto/tutkimuksen-vaikuttavuus/> [viitattu 15.11.2021].

Xamk 2020. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun vastuullisuusohjelma. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.xamk.fi/wp-content/uploads/2020/06/xamk_vastuullisuusohjelma_2020.pdf [viitattu 15.11.2021].

ETELÄ-SAVON RUOKA-ALA VAHVEMMAKSI YHTEISKEHITTÄMISELLÄ

Taina Harmoinen

Kehittämishankkeiden vaikuttavuus rakentuu keskeisiltä osin strategisella tasolla eri hankkeiden samansuuntaisten vaikutusten kautta (Valtion tarkastusvirasto 2019). Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman laadinnan tarpeellisuus selvitettiin keskusteluissa Etelä-Savon maakuntaliiton ja Etelä-Savon ELY-keskuksen edustajien kanssa. Keskustelujen lopputulos oli, että tarvitaan yhteinen näkemys ja suunta maakunnan ruoka-alan kehittämiseen. Yhteistyössä eri toimijoiden kanssa Etelä-Savon ruoka-alalle valmistui alkuvuodesta 2021 yhteinen ruoka-alan kehittämisohjelma.

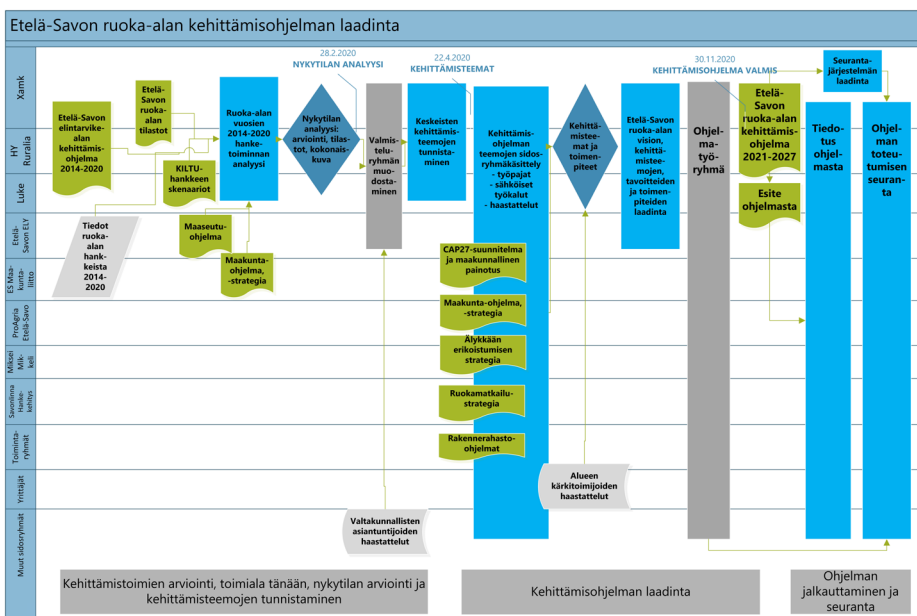

Yhteistyössä rakennettiin yhteinen visio ja kehittämistavoitteet

Ekoneum ry:n jäsenyhdistyksien edustajat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta, Helsingin yliopiston Ruralia-instituutista ja Luonnonvarakeskuksesta pohtivat Ekoneum ry:n hallituksen kokouksissa vuonna 2019, onko yhteiselle ruoka-alan kehittämishojelmalle tarvetta. Mietittiin, onko se vain ohjelma, joka on tehty, vai onko se ohjelma, jolla on merkitystä ja vaikuttavuutta Etelä-Savon ruoka-alan kehittämiseen. Etelä-Savon ruoka-alaan liittyviä kehittämishojelmia on laadittu Etelä-Savon elintarvikealan kehittämissyhdistys Ekoneum ry:n toimesta vuodesta 2001 lähtien. Ohjelmat ovat pääosin nivoutuneet Euroopan unionin rahoituskausiin.

Kehittämisshojelmaa oli laatimassa laaja joukko ruoka-alan toimijoita. Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisshojelman 2021–2027 visio on ”Vastuullinen, menestyvä ja muutosjoustava Etelä-Savon ruoka-ala”.

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisshojelma laadittiin Uudistuva ja kasvava Etelä-Savon ruoka-ala – URAKKA -hankkeen toimenpiteenä pääosin vuoden 2020 aikana. Hanketta hallinnoi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu ja osatoteuttajina ovat Helsingin yliopiston Ruralia-insituutti ja Luonnonvarakeskus. (Kuva 4.)

KUVA 4. Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisshojelman laadinta eteni systemaattisesti osallistaen laajasti ruoka-alan toimijoita.

Mikä on vaikuttavaa kehittämistä?

Vaikuttavuuden määrittely on varsin haasteellista eikä siihen ole yhtä yhteistä toimintamallia. Yhtenä mallina käytetään vaikutusketjua, joka kansainvälisesti tunnetaan iooi-menetelmänä: input (panos), output (tuotos), outcome (vaikutus) ja impact (vaikuttavuus). Vaikutusketju auttaa hahmottamaan, millaisista elementeistä yhteiskunnallinen vaikuttavuus muodostuu ja tuo esille niiden väliset suhteet. (Heliskoski ym. 2018.)

Vaikutusketjun toiminnot voidaan jakaa yhteiskunnalliseen ja toiminnalliseen tasoon (kuva 5). Vaikuttavuus perustuu tarpeeseen, jonka pohjalta määritellään tavoite, ratkaisut, teot eli toimenpiteet sekä tulokset ja muutokset toimintaan sekä yhteiskuntaan. (Vaikuttava yritys 2021.)

KUVA 5: Vaikutusketjun osatekijät muodostuvat yrityksessä yhteiskunnan ja toiminnan tasosta. (Vaikuttava yritys 2021.)

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman laadinnassa teemat ja visio rakentuivat valitsemaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen, jota selvitettiin Etelä-Savon ruoka-alan nykytila-analyysissä peilaten tulevaisuuden visioihin ja skenaarioihin. Nykytilan analysoinnissa apuna olivat ruoka-alan tilastot sekä katsaukset alan kehittymiseen. Valtakunnallisten asiantuntijoiden haastattelut toivat keskusteluihin tulevaisuuden mahdollisuuksia, joita analysoitiin PESTEL-analyysin avulla.

Ruoka-alan kehittäjätahot ja laaja joukko yrityksiä koko ruokaketjun varrelta oli mukana kehittämistavoitteiden ja -toimenpiteiden työstämisessä. Laaja-alaisella osallistamisella pyrittiin sitouttamaan kaikki toimijat yhteiseen päämäärään – visioon – ohjaamaan Etelä-Savon ruoka-alan kehittämistoimet kohti vastuullista, menestyvää ja muutosjoustavaa Etelä-Savon ruoka-alaa.

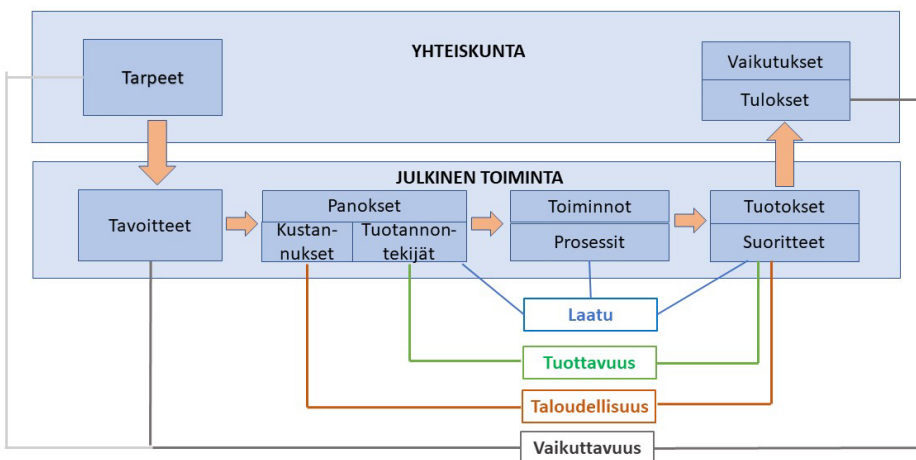
Ruoka-ala on hyvin laaja-alainen ulottuen pellosta ja luonnosta kuluttajan lautaselle saakka. Ohjelmassa kehittämistoimet tiivistettiin viiteen teemaan, joihin laadittiin tavoitteet sekä lyhyen ja pitkän aikavälin kehittämistoimenpiteet. (Harmoinen ym. 2021.)

Pyrkimys vastuullisuuteen ja muutosjoustavuuteen näkyy kehittämisteemoissa. Etelä-Savon vahvuuksia ovat puhdas maaperä, luonto ja vesistöt. Ne mahdollistavat lisäarvoa luovan ympäristön, johon perustuen voidaan kehittää mm. ruokamatkailua, luomukeruuuote- ja keruuuotetoimintaa sekä sisävesikalojen ammattikalastusta ja jatkojalostusta. Maatalouden voimakas rakennemuutos, ilmastonmuutos ja ennakoimattomat uhat haastavat eteläsavolaista ruoka-alaa kehittymään teknologioita ja yhteistyötä hyödyntäväksi, muutoksiin joustavasti reagoivaksi kokonaisuudeksi. (Harmoinen ym. 2021.)

Ruoka-ala kehittämisessä keskeisenä asiana on osaamisen kehittäminen, missä kehittämistoimenpiteet liittyvät koulutukseen, työvoiman saatavuuden turvaamiseen ja TKI-toimintaan. Ruokaviestinnällä ja ruokakasvatuksella lisätään ruoantuotannon arvostusta ja tietämystä, ymmärrystä ruoantuotannosta ja sen kestävydestä sekä ruoka-alan aluetaloudellisesta vaikutuksesta. (Harmoinen ym. 2021.) Nämä kehittämisteemat osaltaan edistävät ruoka-alan menestymistä.

Miten kehittämisohjelman vaikuttavuutta mitataan?

Kehittämishankkeet voidaan rinnastaa julkiseen toimintaan, koska ne rahoitetaan pääosin julkisin varoin. Valtiovarainministeriön Tulosoikeuden käsikirjassa (2005) julkisen toiminnan tuloksellisuuden käsitteiksi määritellään vaikuttavuus, taloudellisuus, tuottavuus ja laatu (kuva 6). Toiminnan vaikuttavuuden arvioimiseksi pitää pystyä arvioimaan toiminnan yhteiskunnallisia vaikutuksia ja tuloksia. Vaikutusten tulee olla mitattavissa. (Salminen 2005.)

KUVA 6. Julkisen toiminnan tuloksellisuuden käsitteet ja niiden mittaaminen (Salminen 2005.)

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman laadinnan aluksi tarkasteltiin Etelä-Savon ruoka-alan nykytilaa muun muassa analysoimalla tilastotietoja. Ruoka-alan liikevaihto oli Etelä-Savossa vuonna 2018 lähes miljardi euroa, mikä on 17,4 prosenttia kaikkien eteläsavolaisten yritysten liikevaihdosta. Toimipaikoista yli viidennes on ruoka-alalla. Ruoka-alan toimipaikat ovat vähentyneet viime vuosina erityisesti alkutuotannossa. (Tilastotietoa Etelä-Savosta 2020.) Etelä-Savon ruoka-alan kehittymistä ja eri kehittämistoimien vaikutavuutta arvioidaan kehittämisohjelman aikana kokoamalla tilastoaineistoja ruoka-alan liikevaihdosta, toimipaikoista ja työntekijämäärästä. Nämä tilastot kuvaavat ruoka-alan kehittymistä ja sijoittumista muiden toimialojen joukossa.

Kehittämisohjelman visiossa yhtenä tavoitteena on menestyvä Etelä-Savon ruoka-ala. Alan liikevaihto ei kuvaa alan yrittäjien menestymistä, vaan pitäisi tarkastella yritysten kannattavuutta, mihin nykyiset tilastointitavat eivät anna mahdollisuuksia. Toimipaikkojen määrän ja liikevaihdon kehitystä voidaan tarkastella osana alan menestymistä ja verrata maakunnallisten lukujen kehitystä valtakunnallisiin tilastoihin. Kehittämisohjelman nykytilan analyysissä yritysten menestymistä ja laadullista osaamista tarkasteltiin eteläsavolaisten yritysten saamien erilaisten palkintojen kautta. Tätä tapaa voidaan hyödyntää myös jatkossa.

Seurantajärjestelmä apuna tuloksellisuuden arvioinnissa

Kehittämishankkeiden tuloksellisuuden arvioimiseksi tulee olla asianmukainen seuranta. Seurantatieto mahdollistaa kehittämistoimien ohjaamisen ja toiminnan parantamisen toteutuksen aikana. Seurannan tulee olla sitouttavaa ja systemaattista. (Valtion tarkastusvirasto 2019.)

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman seurantaan on laadittu ensimmäistä kertaa kaikille avoin seurantajärjestelmä (Ekoneum ry 2021). Seurantajärjestelmän tavoitteena on antaa kokonaiskuva Etelä-Savon ruoka-alan kehittämistoimista, tuoda kaikkien näkyville kehittämistoimien tuotokset sekä välttää päällekkäisyyttä ja luoda yhteistyötä ruoka-alan kehittämisessä. Yrittäjä näkee järjestelmästä, millaisia kehittämishankkeita on menossa ja voi ottaa yhteyttä omiin tarpeisiinsa sopiviin hanketoimijoihin.

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman seurantaan on nimetty seurantaryhmä, joka koostuu viranomaisista, kehittäjistä, koulutuksen edustajista sekä alan yrittäjistä. Suurin osa seurantaryhmän jäsenistä oli mukana kehittämisohjelman laadinnassa. Seurantaryhmä kokoontuu parin vuoden välein arvioimaan kehittämisohjelman toteutumista. Seurantaryhmä voi tarvittaessa tarkentaa ja muuttaa kehittämisohjelman tavoitteita ja -toimenpiteitä.

Laaja aluetaloudellinen merkitys

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman 2021–2027 toteuttaminen tulevaisuudessa näyttää hyvältä. Ruoka-alan toimijat osallistuivat laajasti ohjelmatyöhön. Kehittämisohjelma valmisteltiin hyvässä yhteistyössä Etelä-Savon ELY-keskuksen maaseutuohjelman, CAP27, valmistelun kanssa. Ruoka-alan kehittämistoimet ovat laajasti mukana maaseutuohjelman toimenpiteissä. Yhteistyötä ohjelman laadinnassa tehtiin myös Etelä-Savon maakuntastrategian valmistelun kanssa. Etelä-Savon maakuntastrategian kärkenä ovat metsä, vesi ja ruoka.

Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelmassa yhtenä teemana on uusien toimintamallien kehittäminen. Tähän teemaan liittyvä merkittävä toimenpide saadaan luotua Klusterilla elinvoimaa Etelä-Savon ruoka-alalle -hankkeessa. Hankkeessa käynnistetään Etelä-Savon ruokaklusterin toiminta ja hakeudutaan European Cluster Collaboration Platformin jäseneksi keväällä 2022.

Ruokaklusterin tavoitteena on tukea eteläsavolaisen ruoka-alan kilpailukyvyn kasvua ja lisätä Etelä-Savon ruoka-alan kansallista ja kansainvälistä näkyvyyttä. Klusterin alkuvuosien toiminnan klusteristrategia on suunniteltu rakentuvan Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelman 2021–2027 perustalle.

Lähteet

Ekoneum ry. 2021. Ruoka-alan hankkeet Etelä-Savossa -seurantajärjestelmä. Saatavissa: <http://ekoneum.com/hankkeet/> [viitattu 12.11.21]

Harmoinen, T., Kivijärvi, P. & Särkkä-Tirkkonen, M. 2021. Vastuullinen, menestyvä ja muutostajustava Etelä-Savon ruoka-ala -Etelä-Savon ruoka-alan kehittämisohjelma 2021–2027. PDF-raportti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-318-1> [viitattu 12.11.21]

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit, Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitra. Selvityksiä 130. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuuden-askelmerkit/>

KURVI-hanke. 2020. Tilastotietoja Etelä-Savon ruokasektorista. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://www.xamk.fi/wp-content/uploads/2018/12/tilastotietoja_etelasavo_ruokasektori_2020.pdf [viitattu 12.11.21]

Salminen, M. (toim.) 2005. Tulosoikeuden käsikirja. Valtiovarainministeriön julkaisu, 2(2005), 2011–31. Saatavissa: <https://vm.fi/documents/10623/307545/Tulosohjauksen+k%C3%A4sikirja.pdf/b7f9a7f9-2b46-4dbb-bb66-85bf1074b88a> [viitattu 12.11.21]

Vaikuttava yritys. 2021. Vaikuttavuuden arviointi -kanvaasi. Saatavissa: www.vaikuttavayritys.fi [viitattu 12.11.21]

Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2019. Kehittämishankkeiden hyvät käytännöt, Vaikuttavuus- ja tuloksellisuusohjelman hankkeiden meta-arviointi. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 15/2019. Saatavissa: <https://www.vtv.fi/app/uploads/2019/11/VTV-Tarkastus-15-2019-Kehittamishankkeiden-hyvat-kaytannot.pdf> [viitattu 12.11.21]

KOKEILEVAN KEHITTÄMISEN YHTEISTYÖLLÄ LISÄÄ KÄYTTÄJÄLÄHTÖISYYTTÄ

Niina Rantakari ja Teija Rautiainen

Vaikuttavuuden määrittämiseksi tarvitaan selkeät tavoitteet. Käyttäjälähtöisessä kehittämisessä asiakkaat tai muut käyttäjät osallistetaan jo kehittämisen alkuvaiheessa mukaan tavoitteiden määrittämiseen ja erilaisten kokeilujen suunnitteluun. Kokeilevan kehittämisen prosessi tuo systemaattisen, joustavasti erilaisiin kehittämistarpeisiin taipuvan mallin ruokapalvelujen käyttäjälähtöiseen kehittämiseen. Kokemuksemme mukaan prosessi lisäsi asiakasvuoropuhelua ja -ymmärrystä sekä kiinnostusta monitoimijaiseen yhteistyöhön. Lisäksi kokeileminen innosti yli sektorirajojen ja osallistujat sitoutuivat lujasti yhteistyöhön.

Kokeilut sopivat palvelujen kehittämiseen

Valmius ja kyky kehittyä muuttuvan liiketoimintaympäristön mukana ovat yrityksille elintärkeitä ominaisuuksia. Covid-19-pandemia on haastanut yritysten, erityisesti pienten ruokapalveluyritysten, muutoskyvykkyyden ennennäkemättömällä tavalla. Myös hitaammat kehityskulut, kuten väestön ikääntyminen ja monimuotoistuminen sekä kaupungistuminen, vaikuttavat merkittävästi ruokaan liittyviä palveluita tarjoavien yritysten liiketoimintamahdollisuuksiin erityisesti kasvukeskuksien ulkopuolella. Jotta yritys voi menestyä, on sen osattava tunnistaa ja tuottaa asiakasarvoa muuttuvissa olosuhteissa.

Kokeilevan kehittämisen vahvuutena on sen soveltuvuus kehittämiseen nopeasti muuttuvassa ja epävarmuutta sisältävässä toimintaympäristössä sekä uusien palveluiden ja toimintamallien innovointiin. Kokeilevassa kehittämisessä lopputulos saa muotonsa iteratiivisen, kokeilujen sarjana toteutuvan prosessin aikana. Jokainen kokeilukierros kartuttaa tietoa, jonka avulla kehittämistä suunnataan kohti tavoitetta, ja kokeilut pyritään toteuttamaan mahdollisimman nopeasti ja pienin resurssein. (Hassi ym. 2015; Poskela ym. 2015.)

Kokeilevan kehittämisen prosessiin on sisäänrakennettu käyttäjälähtöisyyden periaate. Kehitettävä palvelu testataan palvelun käyttäjien tai asiakkaiden kanssa todellisessa ympäristössä mahdollisimman varhaisessa prosessin vaiheessa (Poskela ym. 2015). Yritykset oppivat näkemään palvelunsa asiakkaan silmin, kun kokeilusta kerätään tietoa siitä, mitä asiakkaat arvostavat ja kuinka asiakasarvoa käytännössä luodaan (Hassi ym. 2015). Yrityksille asiakkaiden arvostamat, räätälöidyt palvelut ovat kilpailuetu ja prosessiin sisältyvä aktiivinen asiakasvuoropuhelu tärkeä kehittämisen pääoma. Asiakkaille kokeilun tulos näkyy osuvina, kiinnostavina palveluina sekä palveluntarjoajina, jotka haluavat vastata asiakkaiden tarpeisiin ja toiveisiin.

Kokeilua testattiin yhteistyön systematisointiin

Kokeilujen ketteryys, tietoon perustuvat kehittämisen askeleet sekä yhteistyön ja asiakasvuoropuhelun kiinteä sisältyminen prosessiin tekivät kokeilevan kehittämisen toimintamallista mielenkiintoisen testattavan hankkeissa: Älykäs ja kansainvälinen Etelä-Savo – Mikroista kasvua (MikroX) ja Monimuotoiset ruokaan liittyvät palvelut ikäihmisten yhteisöllisyyden ja toimintakyvyn tukena (Ikäruoka 2.0). Molemmissa oli tavoitteena tukea ruokapalveluyritysten asiakaslähtöistä palvelukehitystä sekä yritysten keskinäisen ja monitoimijaisen kehittämisverkoston rakentamista. Hankekohtaisten tavoitteiden lisäksi halusimme löytää käytännönläheisen ja vaikuttavan, kaikille osapuolille arvoa tuottavan tavan TKI-toimijoiden, ruokapalveluyritysten sekä kehittämisverkoston muiden jäsenten kehittämissyhteistyön systematisointiin.

MikroX-hankkeessa yhteistyömme yritysten kanssa perustui palvelumuotoilun periaatteita mukailevaan selkeästi vaiheistettuun rajaa-opei-ratkaise-kokeile-prosessiin (Palvelumuotoilun työkalupakki 2012). Ikäruoka 2.0 -hankkeessa painotettiin käytännön kokeiluvaihetta, sen mittaamista ja kokemuksista oppimista (Korhonen ym. 2020, 19).

Dialogi kirkasti tavoitteita ja antoi tukea

MikroX-hankkeen kokeilevan kehittämisen yhteistyöhön osallistui kuusi ruokapalveluita päätoimisesti tai osana laajempaa palvelukokonaisuutta tarjoavaa mikroyritystä. Samanlaisesti covid-19-pandemia rajoitti yritysten toimintaa merkittävästi ja vaikutti myös kokeilujen käytännön toteutukseen. Asiakstilanteessa pystyttiin testaamaan yksi palveluaihio.

Kehittämisyhteistyön vaikutuksia selvitettiin prosessin päätteeksi yrittäjien kanssa käydyillä palautekeskusteluilla. Yrittäjiä pyydettiin arvioimaan heidän yhteistyöstä saamiaan hyötyjä, prosessin toimivuutta ja kehittämiskohteita. Tekstin lainaukset ovat palautekeskusteluista (Jantunen ym. 2021).

Kehittämisen käynnistänyt liiketoiminnan ja oman tekemisen analyttinen tarkastelu ”pakotti” yrittäjät tunnistamaan, sanoittamaan ja priorisoimaan yrityksen toimintaa yksityiskohtaisesti. Dialogi hankkeen asiantuntijoiden kanssa lisäsi ymmärrystä liiketoiminnan tarkoituksesta, jäsensi kehittämistarpeita ja kasvatti muutosvalmiutta.

”... kun tässä on yksin yrittäjä, niin asiat kirkastuvat paljon selkeämmin, kun on ulkopuolisia tahoja mitkä vähän sparraa taustalla. Tämän osalta ainakin minun tekemiseni tulevat nyt muuttumaan melko oleellisesti.”

Asiakasnäkökulmaan paneuduttiin profiloimalla asiakasryhmät, piirtämällä palvelupolku sekä tunnistamalla asiakkaan arvostamat ja palvelukokemusta heikentävät tekijät. Työssä hyödynnettiin yritysten saamaa asiakaspalautetta. Vaihe herätti kehittämään asiakaslähteisesti ja priorisoimaan ratkaisuja, jotka lisäävät asiakasarvoa.

”Minusta erityisen hyvää on ollut just se, että lähdettiin liikkeelle asiakaslähteisesti, minkälaisia asiakkaita tavoitellaan, mitä asiakkaat odottaa. Sitä ei ole tullut itse niin hirveästi mietittyä.”

Yrittäjät pitivät ohjattua, vaiheittain etenevää ja dokumentoitua prosessia selkeänä ja toimivana. He saivat tiiviistä yhteistyöstä hanketoimijoiden kanssa myös tärkeää keskusteluapua, tukea toiminnan kehittämiseen sekä tervetulleita kokemuksia aikaansaamisesta ja huolenpidosta.

"...tässä on hyvä prosessi, jossa Xamkin edustajina te olette huolehtineet siitä, että prosessi kulkee eteenpäin. Ja kun [toisen yrittäjän] kanssa molemmat suhteellisen niukoilla resursseilla toimitaan, niin tämä ei ole jäänyt vain siihen, että silloin tällöin asiaan paneudutaan, vaan tässä on ollut selkeä prosessi."

"Ihan älyttömän hyvä, on ollut semmoinen fiilis, että olette pitänyt huolta, mitä yrittäjällä, yksinyrittäjällä ei varsinkaan hirveästi ole."

Prosessi palveli erilaisia tavoitteita

Systemaattisen, selkeästi vaiheistetun kokeilevan kehittämisen prosessin avulla pystyttiin vastaamaan onnistuneesti MikroX-hankkeen yritysten erilaisiin kehittämisen tarpeisiin. Yrityksiin syntyi uusia yhteistyöverkostoja ruoka- ja matkailupalvelujen kehittämiseen ja tuottamiseen, uusia myynti- tai testausvalmiita palveluita sekä verkkopalveluiden asiakaspolku ja käyttötapauskuvaukset eri asiakasryhmille.

Prosessilla pystyttiin tukemaan myös henkilökunnan osallistumista kehittämiseen. Yrittäjät kertoivat, että yrityksessä järjestetyt työpajat olivat edistäneet johdon ja henkilöstön vuoropuhelua sekä yhteisen näkemyksen syntymistä liiketoiminnan tavoitteista. Lisäksi ne olivat rohkaisseet henkilöstöä nostamaan esille kehittämistarpeita ja uusia ideoita myös työpajojen jälkeen. Kehittämisyhteistyön pitempiaikaisten vaikutusten kannalta tärkeää oli myös yrittäjien kokemus siitä, että he voivat käyttää kokeilevan kehittämisen prosessissa omaksuttua ajattelutapaa, selkeää toimintamallia ja uusia työkaluja myös muussa kehittämistyössä.

Yhteisten etujen löytyminen sitoutti kokeiluun

Ikäruoka 2.0 -hankkeessa perustettiin monitoimijaiset alueelliset kehittämiss ryhmät Juvalla ja Mäntyharjuun. Mukana on yhdeksän ruoka- tai kauppapalveluita tarjoavaa yritystä, jotka yhdessä noin kahdenkymmenen julkisen ja kolmannen sektorin tahon sekä kohderyhmään kuuluvien yksityishenkilöiden kanssa kehittävät ikäihmisten yhteisöllisyyttä ja toimintakykyä edistäviä ruokaan liittyviä palveluita.

Yhteistyö aloitettiin kartoittamalla eri osapuolten tarpeet. Aktiivinen vuoropuhelu lisäsi keskinäistä ymmärrystä kunkin aidoista tarpeista. Erilliset työpajat palveluiden käyttäjille ja tarjoajille sekä niitä täydentävät toimijakohtaiset tapaamiset auttoivat ryhmien tavoitteiden kirkastamisessa.

Monitoimijaisen kehittämisen etuna oli eri osapuolten laaja kuuleminen, eri näkökulmien ymmärtäminen ja yhteisten etujen tunnistaminen. Haasteeksi osoittautuivat esiin nousseiden kehittämistarpeiden runsas määrä ja niiden priorisoinnin vaikeus. Lopulliset valinnat tarkistettiin arvioimalla niitä kysymyksillä: mitä tämän teeman kehittämisellä tavoitellaan, mikä ongelma sillä pyritään ratkaisemaan ja ratkotaanko kehittämisellä eri osapuolien näkökulmasta oikeita asioita.

Pysyvät uudet palvelut ja monitoimijaisen yhteistyön jatkuminen myös hankkeen jälkeen ovat kokeilujen keskeisiä tavoitteita. Siksi jatkotyöstöön valittavien ideoiden kriteerinä painotettiin sitä, että paikalliset toimijat sitoutuvat kokeilujen toteutukseen. Ratkaisu oli hyvä, sillä paikallisista toimijoista koostuvat kokeilukohtaiset työryhmät ovat valmistelleet kokeilujen käytännön toteutuksen pääosin itsenäisesti.

Innostus kokeilemiseen leviää

MikroX- ja Ikäruoka 2.0-hankkeiden kokeiluprosesseissa on piirteitä – sitoutuminen, mukaan lähtemisen matala kynnyks, leviävä innostus –, jotka vastaavat hyvin tavoitteeseemme löytää toimintamalli kehittämis-yhteistyön edistämiseen. Mikä selittää näitä piirteitä ja liittyytkö ne nimenomaan kokeilevan kehittämisen toimintamalliin?

Yksikään MikroX-hankkeen yrityksistä ei keskeyttänyt prosessia, ja kaikki kokivat tiiviin yhteistyön hyödyllisenä. Ikäruoka 2.0 -hankkeen kehittämissyryhmissä on mukana yrittäjiä ja eri sektoreiden aktiivisia toimijoita odotettua enemmän, ja kokeilujen määrä ylittää selvästi tavoitteen. Innostuneet paikalliset toimijat ovat sanansaattajia, jotka kutsuvat verkostoistaan uusia toimijoita mukaan kokeiluihin. Sitoutumista voi selittää kokeilevan kehittämisen prosessille ominainen tavoite etsiä yhteisiä etuja (Annala ym. 2015). Toimijat ovat motivoituneita osallistumaan, kun jokaisella prosessin vaiheella on heille arvoa.

Kokeilemiseen liittyy myös epäonnistumisen hyväksyty mahdollisuus (Torkkola 2019, 39). On rohkeutta toimia, kun kehittämisen voi ajatella sarjana kokeiluja, joista osa epäonnistuu ja osa onnistuu. Pienin panostuksin toteutettu kokeilu voidaan kokea sen tuottaman tiedon ja oppimisen väärtiksi, vaikka lopputuloksena olisi havainto palvelun toimimattomuudesta.

Hankkeiden kehittämissyhteistyöhön on liittynyt myös poikkeuksellinen innostus ja oma-aloitteinen toimijuus. Hassi ym. (2015) nostavat kokeiluihin liittyvät myönteiset tunteet – ilon, innostuksen ja energisyyden – kokeilevan kehittämisen prosessin hyödyiksi, jotka tyypillisesti saadaan riippumatta kokeilun lopputuloksesta. Jaetut positiiviset tunteet myötävaikuttavat kehittämisen resurssihin, kun innostuneet toimijat jakavat osaamistaan, ideoitaan ja kontaktejaan yhteisen kehittämistavoitteen saavuttamiseksi.

Kokeiluilla kohti vaikuttavuutta

MikroX- ja Ikäruoka 2.0-hankkeiden kokemukset kokeilevasta kehittämisestä kannustavat hyödyntämään selkeää, systemaattista toimintamallia ruoka-alan yritysten käyttäjälähtöiseen palvelukehitykseen, innovointiin ja yhteiskehittämiseen myös jatkossa. Kokeilevan kehittämisen yhteistyöllä saatiin aikaan tavoiteltuja muutoksia, aktiivista osallistumista ja sitoutumista. Toimintamallin mahdollista syy-yhteyttä näihin muutoksiin olisi hyödyllistä vielä selvittää. Johtavatko kokeilut muutoksiin, joilla saadaan aikaan vaikuttavuutta eli yhteisöjen elinvoimaan tai ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää, pitkän aikavälin myönteistä kehitystä yhteiskunnassa (Heliskoski ym. 2018, 5–8)?

MikroX-hankkeen yritysten liiketoiminnan kehittyminen myötävaikutti omalta osaltaan alueen elinvoiman lisääntymiseen. Ikäruoka 2.0 -hankkeessa paikallisten toimijoiden yhteistyöllä edistetään ikäihmisten hyvää syömistä, mikä voi tukea sekä yksilön että koko yhteisön hyvinvointia. Näitä mahdollisia ihmisten käyttäytymisessä ja rakenteissa tapahtuvia muutoksia, jotka voivat olla vaikuttavuutta synnyttäviä vaikutuksia, selvitämme kokeilujen arviointivaiheessa (Heliskoski ym. 2018, 5-8). Jo aikaansaatuisten muutostensa kautta kokeilevan kehittämisen hankkeemme ovat ajureita, jotka edesauttavat vaikuttavuustavoitteiden saavuttamisessa.

Lähteet

Annala, M. 2015. Liikennekokeilijan opas. Demos Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://demoshelsinki.fi/wp-content/uploads/2015/12/Liikennekokeilijan-pikaopas.pdf> [viitattu 20.10.2021].

Hassi, L., Paju, S. & Maila, R. 2015. Kehitä kokeillen. Organisaation käsikirja. Helsinki: Talentum Media Oy. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://kehitakokeillen.fi/wp-content/uploads/2016/01/kehita_kokeillen_preview.pdf [viitattu 25.10.2021].

Heliskoski, J., Humala, H., Kopola, R., Tonteri, A. & Tykkyläinen, S. 2018. Vaikuttavuuden askelmerkit. Työkaluja ja esimerkkejä palvelutuottajille. Sitran raportteja 130. Saatavissa: <https://media.sitra.fi/2018/03/27105443/vaikuttavuuden-askelmerkit.pdf> [viitattu 15.11.2021].

Palvelumuotoilun työkalupakki. 2012. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa <https://yhteistyotilat.fi/wiki08/download/attachments/37067739/ServiceDesignToolkit.pdf> [viitattu 20.10.2021].

Jantunen, S., Rautiainen, T., Rantakari, N., Partala, T. & Merikoski, H. 2021. Kokemuksia mikroyritysten liiketoiminnan kokeilevasta kehittämisestä. Teoksessa T. Partala & S. Mynttinen (toim.) Mikroyrittäjyyttä kehittämässä. Xamk Kehittää. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-344-376-1> [viitattu 20.10.2021]

Korhonen, O., Tyyra, L. & Lippo, A. 2020. Perille asti -kokeiluopas. Demos Helsinki. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://6aika.fi/wp-content/uploads/2020/03/Perille-asti-kokeiluopas_Demos-Helsinki.pdf [viitattu 20.10.2021].

Poskela, J., Kutinlahti, P., Hanhike, T. Martikainen, M. & Urjankangas, H-M. 2015. Kokeileva kehittäminen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. TEM raportteja 67:2015. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-061-9> [viitattu 25.10.2021].

Torkkola S. 2019. Lean asiantuntijatyön johtamisessa. 8. painos. Helsinki: Talentum Media Oy.

MENESTYSTARINOITA YRITYSYHTEISTYÖSSÄ

Viljo Kuuluvainen

Yhteistyö korkeakoulun kanssa on mahdollisuus erikoisosaamisella kasvua rakentavalle yritykselle. Xamkin TKI-toiminnan yhtenä tavoitteena on tukea yritysten uudistumista. Se tapahtuu uuden tiedon tuottamisella ja soveltamisella yritysten liiketoiminnan kehittämiseen. Hyvinvoinnin edistämisen laboratorio Xamk Active Life Lab tekee monipuolista yhteistyötä yritysten kanssa. Yhteistyö on laboratoriolle arvokasta, sillä siinä onnistuminen mittaa TKI-toiminnan kykyä tuottaa yritysten lisäarvoa yritysten liiketoimintaan. Tämä on yksi tapa mitata toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Usein uudet ajatukset ja innovaatiot syntyvät siellä, missä eri alojen ihmiset kohtaavat. Laboratorion yritysyritys yhteistyö painottuu hyvinvointi- ja terveystoimialoihin, mutta mukana on myös esimerkiksi it-alan yrityksiä. Digitaalisuus onkin tavalla tai toisella lähes aina mukana myös hyvinvointialan innovaatioissa. Parhaiten yritysyritys yhteistyön mahdollisuudet ja tulokset aukeavat seuraavien esimerkkitarinoiden kautta.

Case OiOi Collective: Kognitiota harjoittavilla pelisisällöillä uusille markkinoille

Mikkeliläislähtöinen OiOi Collective tekee vuorovaikutteisia elämyksellisiä pinnoille heijastettuja installaatioita uusinta digitaalista teknologiaa hyödyntäen. Yrityksen älyseinäteknologia on käytössä Active Life Labissa. Yhteistyö käynnistyi Active Life Labin ajatuksesta kognitiivista toimintakykyä mittaavien testien ja sitä kehittävien harjoitteiden toteuttamisesta älyseinälle.

Testit mittaavat esimerkiksi muistia, päättelykykyä ja reagointinopeutta. Tavallisesti vastaavat testit tehdään tietokoneella. Älyseinällä kognitiiviset testit yhdistyvät fyysiseen liikkeeseen, joka tuo niihin uuden ulottuvuuden. Tavoitteena oli toteuttaa testit ja harjoitteet visuaalisesti näyttävinä ja pelillisinä, jolloin niitä voidaan hyödyntää myös muussa kuin tutkimuskäytössä.

OiOi lähti kehittämään sisältöjä Active Life Labin toiminnallisen, tutkimuslähteisiin perustuvan määrittelyn perusteella. Lopputuotteena yhteisestä kehitysprojektista syntyi Nut Cracker-niminen kogniotestien, -harjoitteiden ja -pelien kokonaisuus älyseinälle. OiOi huomioi alusta asti pelisisältöjen kaupallisen potentiaalin ja tuotteisti Nut Crackerin osaksi portfolioitaan. Se on avannut yritykselle uudenlaisia asiakkuuksia hyötyä ja huvia yhdistävien pelien markkinoilla. Tämän lisäksi pelit ovat monipuolisessa TKI-käytössä Active Life Labilla ja uusien sisältöjen suunnittelu on valmisteilla.

Case HUR: Pelikehitys kuntosalilaitteille on uusi liiketoimintamahdollisuus laitevalmistajalle

HUR valmistaa paineilmatekniikkaan perustuvia kuntosalilaitteita tavoitteenaan kehittää parhaita mahdollisia ratkaisuja ennaltaehkäisevään, kuntouttavaan ja ylläpitävään liikuntaan. Active Life Labin älykuntosali on varustettu HUR:n kuntosalilaitteilla.

HUR valikoitui laboratorion laitevalmistajaksi siksi, että laitteissa on mahdollisuus digitaalisen harjoitteludatan keräämiseen ja hyödyntämiseen. Kuntosalilaitteiden tuli mitata harjoittelua ja tiedon olla reaaliaikaisesti muiden sovellusten hyödynnettävissä rajapinnan kautta. HUR:n kehittämä rajapinta avasi ovia jatkokehitykselle. Käytännössä tämä mahdollisti sen, että kuntosalilaitte voi toimia harjoittelun aikana peliohjaimena.

Kuntosali- ja kognitioharjoittelun yhdistämisellä on muistisairauksia ehkäisevä vaikutus (Anderson-Hanley ym. 2012). Tällaisilla niin sanotuilla serious gaming -kategorian peleillä on globaalit markkinat. Ensimmäisen rajapintaa hyödyntävän pelin kehittivät Xamkin it-opiskelijat. Pelissä Pullervo-norppahahmoa ohjataan erilaisilla radoilla esteitä vältellen ja pisteitä keräten. Peli on toiminut maistiaisena siitä, mitä tulevaisuus voi tuoda tullessaan.

HUR:lle yhteistyö on avannut tulevaisuuden mahdollisuuden rakentaa peleillä ohjelmistoliiketoimintaa laitteiden rinnalle. Active Life Lab muodostaa pelikehityksen ympärille yritysryhmää, jonka tavoitteena on kaupallistaa aihepiirin tuotteita. Business Finland on jo rahoittanut kehittämistyötä ja valmistelussa on seuraava isompi TKI-hanke. Tavoitteena on myös käynnistää pelejä kehittävä opiskelijavetoinen startup-yritys lähitulevaisuudessa.

Case Yolife: Hyvinvointisovelluksen käyttäjättestaus startup-yrityksen kasvun tukena

Yolife on saksalainen yritys, joka kehittää mobiilisovellusta hyvinvoinnin edistämiseen. Sovelluksen ideana on pelillistämisen ja hyvinvointitiedon avulla lisätä käyttäjän terveitä elinvuosia. Active Life Lab oli startup-yrityksen kehitystyössä mukana toteuttamalla sovelluksen käyttäjätutkimuksen. Testaus oli osa kansainvälistä Product Validation in Health -projektia.

Tutkimus rakennettiin yrityksen tarpeita kuunnellen tavoitteena se, että tuloksilla on mahdollisimman paljon arvoa palvelun kehittämisessä. Osallistujat tutkimukseen rekrytoitiin laboratorion loppukäyttäjistä ja he testasivat sovellusta kahden viikon jaksolla. Sen aikana ja jälkeen käyttäjäkokemuksia kerättiin verkkokyselyllä. Kysymykset käsittelivät sovelluksen käyttöä, hinnoittelua ja koettuja vaikutuksia hyvinvointikäyttäytymiseen.

Tulokset ja kehittämis ehdotukset käytiin yhdessä läpi yrityksen kanssa. Käyttäjäkokemuksia yritys sovelsi palvelunsa kehittämiseen. Myöhemmin suomalainen pörssiyritys Nightingale Health kiinnostui Yolifen osaamisesta ja hankki sen yrityskaupalla omistukseensa kesällä 2021. ”Integroimalla Yolifen kehittämät digitaaliset terveystratkaisut ja osaamisen alustaamme, voimme edelleen kiihdyttää johtavan digitaalisen asiakaskokemuksen kehittämistä. Olen todella vaikuttunut siitä mitä Yolife on kehittänyt erittäin lyhyessä ajassa” kommentoi Nightingalen perustaja Teemu Suna yrityskaupan yhteydessä (Nightingale 2021).

Case SuperPark: Tutkimus palvelun hyvinvointivaikutuksista kansainvälistyvälle kasvuyritykselle

SuperPark on vuonna 2012 Vuokatissa perustettu sisäaktiiviteetti puistoja operoiva yritys. Yksi puistoista sijaitsee Active Life Labin naapurissa Saimaa Stadiumilla. Suomen markkinoiden ohella yritys on viime vuosina kasvanut perustamalla uusia puistoja Aasian maihin. SuperPark tilasi Active Life Labilta tutkimuksen, jossa tutkittiin aktiiviteetti puistokäynnin

vaikutusta lasten päivittäisen liikkumisen määrään. Tämän lisäksi tutkittiin käyntien motiiveja ja sosiaalista ulottuvuutta. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Xamkin nuorisotalon tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenian ja Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan kanssa.

Tulosten mukaan puistokäyntipäivinä lapset istuivat tunnin vähemmän kuin vertailupäivinä. Tunti istumista korvautui keski- tai kovatehoisella liikunnalla SuperParkissa. Kokonaisuudessaan lapset viettivät noin kolme tuntia aktiviteettipuistossa yhdellä vierailulla, josta puolet oli aktiivista liikuntaa.

Tuloksista julkaistiin tieteellinen artikkeli (Pesola ym. 2018). SuperPark sai näyttöä palveluidensa hyvinvointivaikutuksista ja ymmärrystä asiakkaidensa käyttäytymisestä. Näin yritys kertoo tuloksista verkkosivuillaan: ”Millaisia fyysisiä vaikutuksia SuperParkissa liikkumisella eli sparkkauksella on? Mitkä ovat sparkkaamisen motiivit ja sosiaaliset ulottuvuudet? Me SuperParkissa kiinnostuimme näistä kysymyksistä ja ryhdyimme tutkimaan asiaa tarkemmin. Sparkkaaminen on inspiroivassa ympäristössä tapahtuvaa omaehtoista, liikunnallista hauskanpitoa, joka tukee oppimista, kehittymistä ja sosiaalisia taitoja.” (SuperPark 2021)

Case Mirka Jussila: Kumppanuus tutkimuslaboratorion kanssa vipuvartena pienyrittäjälle

Yrittäjä Mirka Jussila tarjoaa liikunta- ja hyvinvointipalveluita Mikkelissä. Active Life Labin kumppanina hän hyödyntää laboratorion tiloja, teknologiaa ja osaamista palveluiden tuottamisessa asiakkailleen. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että hän tuo asiakkaitaan testauslaboratorioon ja toteuttaa hyvinvointimittauksia, kuntotestejä sekä yksilöllistä valmennusta. Kumppanuus on uusi toimintamalli, jossa tutkimuslaboratorio laitteistoinen ja asiantuntijoinen avautuu hyvinvointialan yritysten ja muiden palveluntuottajien hyödynnettäväksi vuosimaksua vastaan (Kuuluvainen 2020).

”Tarjoamalla hyvinvointimittauksia osana valmennuksia saan tarjottua lisäarvoa asiakkailleni. Myös sujuva ja avoin yhteistyö labin henkilökuntaan helpottaa omaa tekemistä ja antaa erilaista merkitystä kumppanuudelle.”

Mirka Jussila

Pienillä resursseilla toimivalla yrityksellä on rajalliset mahdollisuudet investointeihin, joten Active Life Labin teknologiaa hyödyntämällä hän voi erottautua kilpailijoista. Yhteistyö on nyt laajentunut myös Xamkin vetämiin kehittämishankkeisiin.

Case Fysiosatama: Vaikuttavuuden mittaamisesta kilpailuetua

FysioSatama on savonlinnalainen fysioterapiaa, jalkaterapiaa, hieronta- ja liikuntapalveluita tarjoava yritys. He ovat yhteistyössä Active Life Labin kanssa kehittämässä ja pilotoimassa Hyviö -työkalua. Hyviön avulla organisaatio voi mitata palveluidensa vaikutuksia ja osoittaa toimintansa vaikuttavuutta. Hyviötä rakennetaan tarvelähtöisesti hyvinvointialan yritysten ja muiden palveluntarjoajien kanssa.

FysioSatama tuottaa näyttään perustuvia palveluja ja he ovat tunnistaneet vaikuttavuuden olevan liiketoimintansa ytimessä. TKI-yhteistyön myötä yritys on rakentanut ymmärrystä siitä, mistä sen toiminnan ja palvelujen vaikuttavuus syntyy ja miten sitä voi kehittää. Ilman ajantasaista ja luotettavaa tietoa tämä ei olisi mahdollista.

Ensimmäiset pilotoinnit Hyviöllä Fysiosatama aloitti kattavammin kesällä 2021 ja vaikutusten mittaamisen kohteena on ollut Kelan lääkinällinen kuntoutus, jossa asiakkaiden ja yrityksen välinen yhteistyö kestää jopa kaksi vuotta. Jatkossa yritys pyrkii rakentamaan vaikuttavuudesta kilpailuetua nostamalla sen vahvasti esille markkinoinnissaan. Esimerkiksi julkisissa kilpailutuksissa vaikuttavuuden todentaminen on tärkeä kilpailutekijä.

Lähteet

Anderson-Hanley, C., Arciero, P., Brickman, A., Nimon, J., Okuma, N., Westen, S., Merz, M., Pence, B., Woods, J., Kramer, A. & Zimmerman, E. 2012. Exergaming and older adult cognition: a cluster randomized clinical trial. *American Journal of Preventive Medicine*. 42(2), 109–119.

Kuuluvainen, V. 2020. Kumppanuusohjelma avaa Active Life Labin yrityksille. Xamk Read. Saatavilla: <https://read.xamk.fi/2020/kestava-hyvinvointi/kumppanuusohjelma-avaa-active-life-labin-yrityksille/> [viitattu 28.10.2021]

Nightingale, 2021. Lehdistöiedote: Nightingale Health ostaa saksalaisen digitaalisiin terveystarkkaisuun erikoistuneen Yolife GmbH:n. Saatavilla: <https://news.cision.com/fi/nightingale-health/r/nightingale-health-ostaa-saksalaisen-digitaalisiin-terveystarkkaisuun-erikoistuneen-yolife-gmbh-n,c3382705> [viitattu 28.10.2021]

Pesola, A., Melin, M., Vanhala, A., Gao, Y., & Finni Juutinen, T. 2018. Does SuperPark Make Children Less Sedentary? How Visiting a Commercial Indoor Activity Park Affects 7 to 12 Years Old Children's Daily Sitting and Physical Activity Time. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15 (8), 1595. doi:10.3390/ijerph15081595 [viitattu 28.10.21]

SuperPark, 2021. Sparkkaus. Saatavilla: <https://superpark.fi/sparkkaus/> [viitattu 28.10.2021]

YHTEISÖKEHITTÄMISTÄ YHDESSÄ ASUKKAIDEN KANSSA

Annastiina Vesterinen

Osallisuustyöstä, eli kuntalaisten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien toteuttamisesta, on tullut yhä merkittävämpi osa kuntien toimintaa. Kuntalaisten osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet kulmineituvat kuitenkin pääsääntöisesti demokraattiseen päätöksentekoon ja muihin virallisiin kanaviin. Paikallisdemokratian viralliset osallisuusrakenteet ovat yhteiskunnallisen osallisuuden kivijalka, mutta sen rinnalle tarvitaan myös muita tapoja osallistua ja vaikuttaa. Syrjäytymisen ja osattomuuden ehkäisemiseksi tarvitaan paikkoja toimia, konkreettisia vaikuttamismahdollisuuksia, sekä mahdollisuuksia tuntea osallisuutta itselle tärkeissä yhteisöissä. Lähiyhteisöjen kehittäminen on yksi keino vahvistaa asukkaiden hyvinvointia ja toimintakykyä. Lähiyhteisöissä syntyy ihmissuhteita ja verkostoja ja yhteistä toimintaa. Lähiyhteisöissä on mahdollisuuksia hyödyntää omia voimavaroja ja tulla kohdatuksi ja tunnustetuksi ainutlaatuisena yksilönä, sekä osana merkityksellistä yhteisöä. Lähiyhteisöihin osallistuminen voi parhaimmillaan vahvistaa osallisuuden tunnetta ja yksilön sosiaalista hyvinvointia, sekä lisätä asuinalueiden viihtyvyyttä ja vetovoimaa.

Kohti sosiaalisesti kestävämpää kaupunkia

Sosiaalisesti kestävä kaupunki on kaikkien kaupunki. Sosiaalisesti kestävä kaupunki luo asukkailleen hyvinvointia ja terveyttä, eikä sosiaalisesti kestäviä kaupunkeja ole ilman asukkaiden osallisuutta ja demokratiaa. (Kuitunen 2019.) Tästä sosiaalisen kestävyuden viitekehyksestä on ponnistanut Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun Nuorisotalon tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenian Hyvinvoiva asukas -hanke.

Hyvinvoiva asukas -hanke käynnistyi Etelä-Savon rakennerahaston ESR-rahoituksella vuonna 2019 ja loppuu vuoden 2021 lopussa. Hankkeen toiminta-alueena on Etelä-Savo. Hyvinvoiva asukas -hanke synnytetään tarpeelle elävöittää ja lisätä asuinalueiden viihtyvyyttä ja yhteisöllisyyttä. Tavoitteena on synnyttää lähiyhteisöjä, joissa ihmisille voi syntyä tunne yhteisöön kuulumisesta. Lisäksi tavoitteena on, että asukkaat voivat käyttää omia vahvuuksiaan ja kykyjään oman yhteisön hyväksi, sekä yhteisön kautta laajemmin myös yhteiskunnassa. Tilanteessa, jossa alueellinen eriarvoisuus kasvaa, palvelut eriytyvät ja syrjäytymiskehitys on vakava haaste, on tarvetta yhteisölliselle kehittämiselle (Keskitalo 2020). Etelä-Savon aluekehityksen kannalta tarve hankkeelle syntyi Etelä-Savon kasvavasta yksinäisten ihmisten määrästä, sekä asuinalueiden segregatiokehityksestä, joka saattaa pahimmillaan johtaa ihmisten pahoinvoinnin kasaantumiseen tietyille alueille.

Vaikuttavaa yhteisökehittämistä

Voimavaralähtöinen yhteisökehittäminen (asset-based community development, ABCD) on suunnitelmallinen lähestymistapa, joka vahvistaa yhteisöjen myönteistä kehitystä ja muutosta. Yhteisökehittämisen tavoitteena on vahvistaa yhteisön voimavaroja ja resursseja, hyödyntäen yksilöiden, yhteisöjen ja muiden instituutioiden taitoja ja osaamista (Harrison ym. 2019, Krezmann & McKnight 1993) Hyvinvoiva asukas -hankkeen toiminnan ydin on yhteisöjen kehittäminen yhdessä asukkaiden kanssa, asukkaiden tarpeet ja voimavarat huomioiden, sekä hyödyntäen eri asuinalueiden vahvuuksia.

Keskitalo (2020) on määrittänyt yhteisökehittämisen (community development) moniammatillisena kehittämistyönä, jossa asukasosallisuus, yhteisöjen jäsenten osallistuminen on keskeistä. Kehittämistä ei tehdä ylhäältä alaspäin, vaan yhteistoiminnallisessa prosessissa, jossa ammattilaisten rooli on käynnistää, ylläpitää ja fasilitoida kehittämisprosessia. Hyvinvoiva asukas -hankkeessa tätä ammattilaisen fasilitoimaa prosessia kutsutaan yhteisömanageroinniksi.

Hankkeen aikana yhteisömanageroinnin työmuotoa on kehitetty asuinalueilla tehtyjen kehittämistoimenpiteiden ja eri toimijoiden sekä asukkaiden kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta. (Lintumäki ym. 2021.) Yhteisömanageroinnin työmuoto lähestyy näkökulmaltaan voimavaralähtöistä yhteisökehittämistä (ABCD). Voimavaralähtöinen, kestävä, yhteisökehittä-

täminen rakentuu yhteisössä oleville suhteille ja resursseille ja edistää suhteiden kehittämistä yli sektorirajojen. Ylisektoriset suhteet voivat olla esimerkiksi alueellisten yhdistysten, koulujen ja yritysten yhteistyötä. (Krezmann & McKnight 1993.)

Kuinka Hyvinvoiva asukas -hanke onnistunut voimavaralähtöisessä asuinalueiden yhteisökehittämisessä? Asukkailta ja muilta toimijoilta saadun palautteen perusteella on helppo tunnistaa hankkeen onnistuneen synnyttämään asukkaiden omaehtoista ja aktiivista toimintaa, jonka on lupa odottaa jatkuvan myös hankkeen päättymisen jälkeen. On myös helppo tunnistaa hankkeen onnistuneen lisäämään asukkaiden iloa ja innostusta toimintaan, ja halukkuutta olla aktiivinen toimija omalla asuinalueella. Hankkeessa on onnistuttu myös tukemaan eri organisaatioiden toimijoiden ja asukkaiden yhteistyökokeiluja asuinalueiden kehittämisen ja viihtyvyyden lisäämiseksi. Hanke on onnistunut saamaan laajasti näkyvyyttä ja kiinnostusta asuinaluekehittämistä kohtaan. Kiinnostuksen ja näkyvyyden myötä hankkeen toiminta-alueet ovat saaneet nostetta ja positiivista huomiota, sekä laajemmin Mikkelin asukkaat innostumaan omien asuinalueiden kehittämisestä. Nämä kaikki vaikutukset näkyvät hankkeen toiminta-alueilla, ja ovat saaneet vahvistusta keskusteluissa ja palautteissa asukkaiden sekä muiden toimijoiden kanssa. Onnistumisilla on toivottavasti myös tulevaisuuteen kantavia vaikutuksia, joiden myötä syntyy uudenlaisia toimintamalleja asuinalueille. Yhteisöllisyys vahvistuu ja synnyttää uusia lähiyhteisöjä, joissa ihmisillä paikkoja osallistua ja tuntee osallisuutta.

Lähiyhteisöt aluekehityksen voimavarana

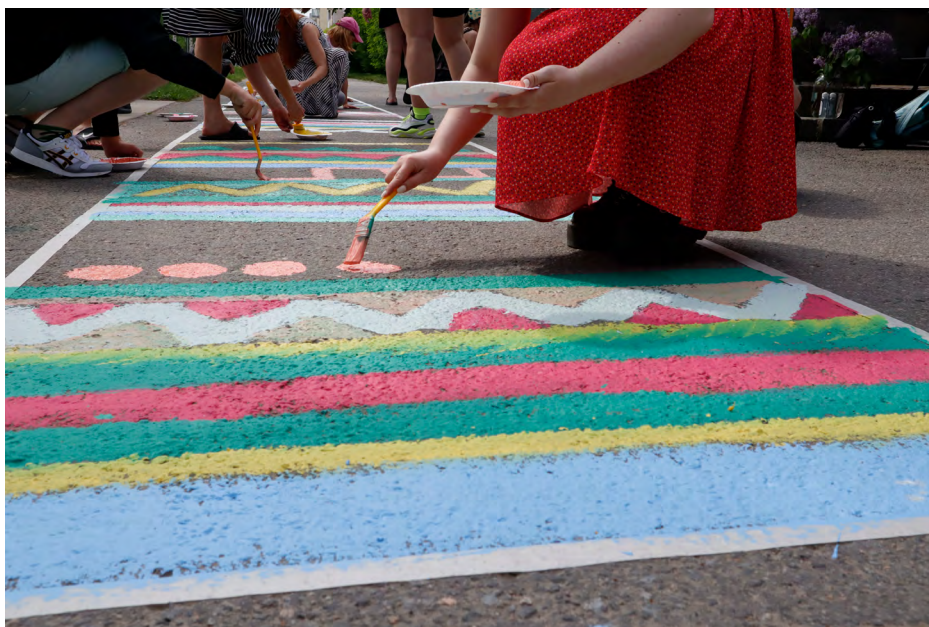
Vaikka Hyvinvoiva asukas -hanke on lyhytkestoinen kokeiluhanke, niin sillä on aluekehityksen kannalta oma roolinsa. Mikkelissä käydään keskustelua siitä, kuinka rakennetaan sosiaalisesti kestävämpää ja asukkaiden osallisuutta vahvistavaa kaupunkia. Hankkeen yhteisökehittämisen keskittyvä toiminta, yhteistyössä kaupungin ja muiden toimijoiden kanssa, on ollut yhtenä tekijänä edistämässä tätä keskustelua. Hyvinvoiva asukas -hankkeessa luotu sosiaalinen innovaatio on muutosprosessi, joka mobilisoi ihmisiä liikkeelle toimimaan yhdessä erilaisissa lähiyhteisöissä ja tekemään yhdessä asioita, jotka ovat yhteisön kannalta hyödyllisiä. Tämä muutosprosessi on saanut aikaan käyttäytymisen muutosta, joka parhaimmillaan jatkuu yhteisöllisenä toimintana eri asuinalueilla, myös hankkeen päättymisen jälkeen.

Hankkeen syntynyt yhteisöllinen toimintakulttuuri on käynnistänyt laajempaa keskustelua alueilla siitä, miten asukkaat itse voivat ja haluavat toimia oman asuinalueen hyväksi. Sekä keskustelua siitä, mitkä ovat eri organisaatioiden roolit asukaslähtöisen toiminnan tukemisessa. Tätä keskustelua hankkeen työntekijät ovat käyneet monien eri toimijoiden kanssa. Vaikka hanke on päättymässä, niin keskusteluissa viriää jatkuvasti uusia kehittämistarpeita. Hankkeen yhteistyökumppanit ovat huomanneet tarpeen oman toiminnan kehittämiseksi. Sekin lienee jonkinlainen tulos hankkeelle.

Osallisuudesta sosiaalista hyvinvointia

Aluekehittämisen kannalta Hyvinvoiva asukas -hankkeen vaikutukset ja vaikuttavuus voidaan siis nähdä muutoksena kohti sosiaalisesti kestävämpää kaupunkia; demokraattista ja asukkaiden osallisuutta tukevaa toimintatapaa. Kuinka voidaan tunnistaa hankkeen vaikuttavuus yksilötasolla? Hankkeen tavoitteena yksilötasolla on asukkaiden osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen. Osallisuuden vahvistamista ei ole helppo mitata. Euroopan sosiaalirahaston sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra tukee alueellisia hankkeita osallisuuden mittaamisessa.

Sokran toiminnassa osallisuus määritellään kuulumisena sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuutta voidaan kuvata muun muassa liittymisenä, suhteissa olemisena, kuulumisena, yhteisyytenä ja yhteensopivuutena, mukaan ottamisena, osallistumisena ja vaikuttamisena. (Isotalo ym. 2017) Hankkeen osallistujilta kerätty palaute ja keskustelut osallistujien kanssa kertovat siitä, että hankkeen toiminnalla on ollut monenlaista merkitystä osallistujien elämään; on saatu uusia ystäviä, mielekästä toimintaa päiviin, opittu uusia taitoja, saatu iloa elämään, yhteisö jossa toimia, opittu tuntemaan omaa asuinalueetta, turvallisuuden tunne on vahvistunut ym. Näiden palautteiden valossa voisi arvioida hankkeen lisänneen osallistujien elämänlaatua, ja ehkäpä jopa hyvinvointia ja osallisuutta. Joskin hyvinvointi- ja osallisuusvaikutusten arviointi vaatisi syvempää ja pidempi kestoisempaa arviointityötä.

Vaikuttavuuden arviointi TKI-kehittämisen keskiössä

TKI-kehittämishankkeiden vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi koetaan usein vaikeaksi. Siksi arviointi usein jää muiden hanketehtävien alle, vaikka sitä pitäisi tehdä jatkuvasti hanketyön arjessa. Hankehakemusten tavoitteissa saatetaan käyttää vaikeasti ymmärrettäviä ja monimerkityksellisiä käsitteitä, joiden merkitystä käytännön hanketyön kannalta voi olla vaikea ymmärtää. Jos hankehakemuksissa käytetään niin sanottuja sateenvarjo -käsitteitä, jotka kokoavat erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja, voi olla haastavaa hahmottaa mitä ja miten tulee arvioida. Hanketyön alussa olisikin tärkeä selkeyttää tavoitteet ja määritellä käsitteet. Jokaisella hanketyöntekijällä tulisi olla käsitys siitä, mitä hankkeessa tavoitellaan ja kuinka sitä arvioidaan. Sen pohjalta on hyvä ponnistaa hanketyöhön, jossa arviointi ei ole välttämätön paha, vaan työkalu, jota käytetään luovasti ja luontevasti hanketoiminnan arjessa.

Lähteet

Harrison R., Blickem C, Lamb J., Kirk S.& Vassilev I. 2019 Asset-Based Community Development: Narratives, Practice, and Conditions of Possibility—A Qualitative Study With Community Practitioners. SAGE Open January-March: 1–11.

Isola, A., Kaartinen, K., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on. Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 33/2017.

Keskitalo, E. 2020. Yhteisöjen kehittämisen lähtökohtia ja mahdollisuuksia. Teoksessa P. Vuokkila-Oikonen, S. Hyväri & E. Keskitalo (toim.) Asukkaat alueen hyvinvoinnin rakentajina – kokemuksia Oulun Rajakylän kehittämisestä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki.

Krezmann J.P. & McKnight J.L. 1993 Building Communities From the Inside Out.

Kuitunen S. 2019. Olisiko jo sosiaalisesti kestävien kaupunkien aika? Selvitys sosiaalisen kestävyden käsitteestä, tulkinnoista ja määrittelystä kaupunkien kehittämisessä. Kuntoutussäätiön työselosteita 60/2019. Helsinki

Lintumäki A., Vesterinen A. & Nykänen E. 2021. Asuinalueiden yhteisöllisyyttä rakentamassa. Yhteisömanagerin opas. Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu. Mikkeli.

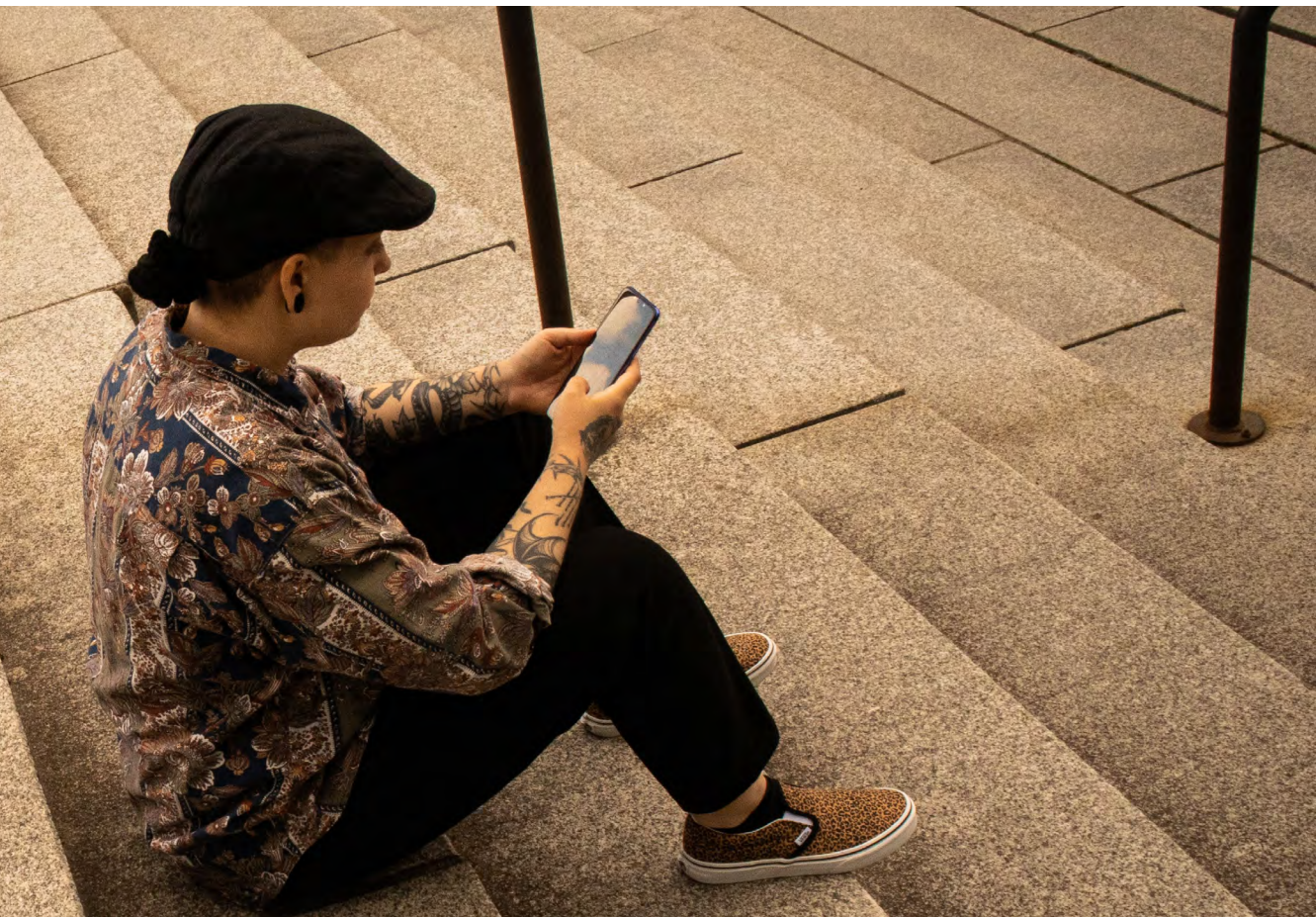
IV

TUTKIMUKSELLINEN VAIKUTTAVUUS

DIGITAALINEN IMPERATIIVI NUORTEN ARJESSA – ONKO TUTKIMUS VAIKUTTAVAA?

Sari Tuuva-Hongisto

Miten voidaan arvioida tutkimuksen vaikuttavuutta? Ja millaista on ”vaikuttava” tutkimus? Tutkimushankkeen vaikuttavuuteen liittyvä pohdinta alkaa jo hakemusvaiheessa, jolloin tutkimusaiheen vaikutuksia ja relevanssia pohditaan sekä akateemisen maailman että yhteiskunnallisen merkityksen kannalta. Sekä tieteellinen keskustelu että yhteiskunnallinen keskustelu osoittavat merkityksellisen ja vaikuttavan tutkimuksen suuntaviivoja.

Tutkimus mukana yhteiskunnallisessa keskustelussa

Tutkimuksen vaikuttavuutta lisää aktiivinen osallistuminen tieteelliseen sekä julkiseen keskusteluun. Vaikuttamisen kanavia ovat tieteelliset seminaarit, konferenssit sekä julkaisu. Erityisesti julkaisujen painoarvo on tutkimuksen vaikuttavuuden arvioinnissa keskeinen ja tutkimuksen vaikuttavuutta mitataankin lähinnä vertaisarvoitujen artikkelijulkaisujen määrällä. Silti tämän rinnalla on tärkeää myös tieteen popularisointi sekä julkaiseminen erilaisille yleisöille. Vaikuttava tutkimus ja siitä tehtävä tiedeviestintä on monien erilaisten yleisöjen huomioimista - ja yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon tuottamista.

Vaikuttavuuden kannalta tärkeää on yhteiskunnallisesti merkittäviin aihepiireihin kiinnittyvä tutkimus, jonka tuloksilla on mahdollista edistää näihin kiinnittyvien ajankohtaisten päämäärien toteutumista. Tässä artikkelissa pohditaan digitalisaation yhdenvertaisuutta – ja sitä, millaisia ovat tutkimuksen vaikuttavuuden yhteiskunnalliset perustelut.

Digitalisaation yhdenvertaisuuden lupaus

Digitalisaation yhdenvertaisuuden suhteen Suomea pidetään usein digitalisaation mallimaana. Vallalla on vahva usko ja siihen, että tarjoamalla mahdollisuus ja osaaminen käyttää digitaalisia teknologioita automaattisesti lisää tasa-arvoisia mahdollisuuksia. Digitalisaatio on laaja-alainen, nopeasti useilla eri elämänalueilla etenevä yhteiskunnallinen muutos, joka vaikuttaa monin eri tavoin ihmisten elämään ja arkeen. Se ei ole vain teknistä kehitystä vaan ilmiö, joka muuttaa elämämme ehtoja perustavanlaatuisesti. (Lindgren ym. 2019.)

Erilaiset teknologiat ja niihin liittyvä osaaminen näyttäytyvät usein välttämättömänä: monenlaiset kulttuuriset ja sosiaaliset rakenteet, diskurssit ja käytännöt ohjaavat ihmisiä teknologioiden käyttäjiksi. Tällaista välttämättömyyttä voi kutsua digitaaliseksi imperatiiviksi, sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi paineeksi hyödyntää kulttuurisesti keskeisiä teknologioita, joista on tullut merkittävä osa yhteiskuntaa ja sen ideologiaa. (Talsi & Tuuva-Hongisto 2007.) Tähän kietoutuu myös teknologian ja vallan suhde, joka näkyy sekä arjen käytänteissä että erilaisissa strategioissa.

Teknologiayritykset, media ja digitalisaatiosta vastuussa olevat hallinnon toimijat näkevät ihmiset ensisijaisesti talouskasvun ja kulutuksen näkökulmasta teknologisoituneen yhteiskunnan toimijoina. Siksi keskustelussa ei nouse esille kysymykset teknologisen kehityksen suunnasta tai sitä ohjaavista arvoista. Kyse ei kuitenkaan ole vain toimintamme konteksteista, välineistä tai sisällöistä, vaan dynaamisista ja vahvasti tilallisista prosesseista, jotka muokkaavat asioita, ihmisiä ja näiden välisiä suhteita. Omalla toiminnallaan ihmiset osallistuvat tai tulevat usein tiedostamattaan osallistuneiksi teknologisoituneen yhteiskunnan valtarakenteiden ja -dynamiikan muotoutumiseen ja ylläpitämiseen. Ratkaisuksi tiedostamattomaan toimintaan mediatutkija Minna Saariketo on esittänyt sellaisten tapojen

kehittämistä, joiden avulla ihmisiä voitaisiin haastaa pohtimaan, millaisen teknologian kanssa he haluavat arjessaan elää. (Saariketo 2020, 4–20.)

Digitalisaatioon liittyvistä eroista on tavattu puhua erilaisina digitaalisina jakoina ja kuiluinna. Laura Robinson (2015) kollegoineen on eritellyt digitaalista jakautumista. Ensimmäisen tason jaolla tarkoitetaan tieto- ja kommunikaatioteknologioiden levinneisyyttä ja pääsyä, eli teknologisen infrastruktuurin olemassaoloa. Toisen asteen jaolla tarkoitetaan taitoja ja osallistumista, eli käyttäjien kesken olevia jakoja. Kolmantena tasona digitaalisen kuilun tarkasteluun astuvat sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset kontekstit. Jaot eivät siis ole irrallisia sosio-kulttuurisista konteksteistaan, ja tästä syystä digitaalinen eriarvoisuus voi jopa voimistaa olemassa olevia eriarvoistumisen muotoja.

Erot käytössä ja osaamisessa ovat syventyneet. Digitaaliset kuilut ovat syventynyt varsinkin sellaisissa maissa, missä fyysinen pääsy (access) teknologisiin laitteistoihin on muuttunut itsestäänselvyydeksi. (Van Dijk 2005.) Kun tieto- ja kommunikaatioteknologiat ovat sulautuneet saumattomaksi osaksi yhteiskuntaa, ne ovat kiinnittyneet yhä vahvemmin olemassa oleviin sosiaalisiin jakoihin.

Miksi on tärkeää tutkia digitalisaatiota nuorten arjessa?

Digitalisaation on erityisesti uskottu luovan yhdenvertaisia elämänrakentamisen mahdollisuuksia ”diginatiiveina” pidetyille nuorille. Sen katsotaan kumoavan nuorille tärkeiden asioiden, kuten koulutuksen, työn, harrastusten ja ystävien tavoitettavuuteen liittyviä eroja. Nuoret ovatkin ottaneet digitaaliset tarjoumat luontevaksi osaksi arkeaan, sosiaalisuutetaan ja asioidensa hoitamista. (Moxon et al. 2021). Nuorista puhutaan usein yhtenäisenä diginatiivien joukkona, mikä antaa virheellisesti ymmärtää, että kaikki nuoret ikään kuin automaattisesti ovat osallisia ja aktiivisia osallistujia digitaalisessa yhteiskunnassa. Nuorten tavat toimia verkossa ovat kuitenkin moninaisia ja yksilöllisiä, ja heidän digitaaliset valmiutensa ja motivaatio vaihtelevat suuresti. (Lauha 2015; Tuuva-Hongisto & Erikson 2019.)

Xamkin osatoteuttamassa ”DEQUAL: Luokkaistuva digiyhteiskunta – Nuorten eriarvoistuvat elämät sosioteknologisissa imperatiiveissa ja kuvitelmissa” -tutkimushankkeessa tarkastellaan digitaalisen imperatiivin vaikutuksia nuorten arkeen. Tutkimuksessa jäljitetään nuorten arkea ja elämänvalintoja leimaavaa digitaalista sosiaalista eriarvoisuutta. Erilaiset sosiokulttuuriset ja materiaaliset mekanismit ylläpitävät digitaalista eriarvoisuutta sekä rakenteellista että nuorisokulttuurista kerrostuneisuutta, joilla on sekä yhteiskunnallisia että elämänkulullisia seurauksia. Nuorten erilaiset taustat sekä paikalliset nuorisokulttuurit kietoutuvat osaksi eriarvoistavia tapoja toimia digitaalisissa ympäristöissä. Myös nuorten kotipaikat erilaisine piirteineen ovat osa tätä epäilellä. Digitaalisuus sekä ylläpitää että kasvattaa nuorten keskinäisiä eroja ja eriarvoisuuksia.

Digitalisaation ja digitaalisen imperatiivin ymmärtäminen ja hahmottaminen sosio-kulttuurisena ilmiönä ja nuorten elämään vaikuttavana tekijänä tuottaa yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa. Tätä tietoa voidaan käyttää sekä nuorisopoliittisessa keskustelussa että päätöksenteossa. Eriarvoisuus, jota tutkimuksessa jäljitetään ei ole vain kokemuksellista vaan monelta osin rakenteellista eriarvoisuutta, jota poliittiset päätökset sekä keskustelu voivat joko vahvistaa tai vähentää. Siksi on merkittävää nostaa esiin sitä, millaisia vaikutuksia digitalisaatio aiheuttaa ja millä tavoin se kietoutuu yhä vahvistuvaan eriarvoisuuskehitykseen.

Lähteet

- Jenkins, H. 2009. Confronting the challenges of participatory culture. Media education for the 21st century. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation reports on Digital Media Learning. Saatavissa: <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/26083> [viitattu 8.10.21]
- Moxon, D., Şerban, A., Potočnik, D., Connolly, N., Pasic, L. & Ştefan, V. 2021. Young people, social inclusion and digitalisation. Emerging knowledge for practice and policy. Council of Europe and European Commission. Saatavissa <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261623/YKB-27-WEB.pdf/dbab979b-75ff-4ee8-b3da-c10dc57650d5> [viitattu 15.11.21]
- Lauha, H. 2015. Verkko nuorten kokemana ja kertomana. Helsinki: Verke.
- Lindgren, J., Mokka, R., Neuvonen, A. & Toponen, A. 2019. Digitalisaatio. Murroksen koko kuva. Helsinki: Tammi.
- Robinson, L., Cotten, S., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T. & Stern, M. 2015. Digital inequalities and why they matter. *Information, communication and society* 18:5, 569-582. Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1012532> [viitattu 15.11.21]
- Saariketo, M. 2020. Kuvitelmia toimijuudesta koodin maisemissa. Tampere: Tampere University Dissertations 24. Saatavissa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120383/978-952-03-1531-3.pdf?sequence=5&isAllowed=y> [viitattu 15.11.21]
- Talsi, N. & Tuuva-Hongisto, S. 2007. Teknologinen imperatiivi ja paikallinen teknologia-politiikka. *Tiedepolitiikka* 2/2007, 49–56.
- Tuuva-Hongisto, S. & Eriksson, S. 2019. Nuorisotyön digitalisaatio 2030. Meidän tulisi osata tarjota nuorille työkaluja maailmaan, jotka me emme vielä itse tunne. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/261063/URNISBN9789523441927.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 15.11.21]
- Van Dijk, J. 2005. *The deepening divide: Inequality in the information society*. Sage Publications.

EMPATIALLA LISÄÄ VAIKUTTAVUUTTA

Kristiina Korjonen-Kuusipuro

Empatia on tärkeä työväline ihmisten kokemusten ja näkemysten ymmärtämisessä, kun kehitämme hyvinvointia ja lisäarvoa tuottavia käyttäjäystävällisiä palveluja tai teemme vaikuttavaa tutkimusta. Empatiataidot auttavat kohtaamaan ihmisiä ja rakentamaan vuoro-vaikutusta. Tässä kirjoituksessa tarkastelen mitä empatia oikeastaan on. Kysyn myös, miten sen vaikuttavuutta olisi mahdollista arvioida ja osoittaa. Esimerkit omasta tutkimuksestani osoittavat, että vaikuttavuuden arviointi voi perustua kokemukseen ja arvioinnissa on syytä huomioida usein piiloon jäävä kehollinen tieto.

Mikä empatia?

Empatialla tarkoitetaan tapaa suhtautua toiseen ihmiseen ja hänen kokemuksiinsa ymmärtävästi (Hollan ja Throop 2011, 2). Empatia on tunnetaito, joka konkretisoituu siihen, kuinka kohtaamme toisia ihmisiä, miten suhtaudumme heidän välittämäänsä tietoon ja hyödynnämme tätä tietoa. Empatia ei siis itsessään ole tunne, vaan vuorovaikutustilanteessa vaikuttava asenne, jossa toisen ihmisen tunteen havaitseminen edellyttää sekä affektiivisiä että kognitiivisia kykyjä (Hollan ja Throop 2011). Empatiaa voidaan kuvata myös kannattelevaksi läsnäoloksi sekä ymmärretyksi ja kuulluksi tulemisen kokemuksiksi (Saari 2021). Koska empatia rakentuu osin ruumiillisesta tiedosta ja on usein sanatonta kehollista asennoitumista toiseen (Aromaa ja Tiili 2014, 261), henkilön empatiaosaaminen ja empatian merkitys ylipäätään saattaa jäädä sumeaksi ja tiedostamatta.

Kun pyritään kohti vaikuttavampaa tutkimus- ja kehittämistyötä, voidaan empatian lisäksi hyödyntää myötätuntoa. Tällöin toisen tunteiden ymmärtämisen ja tulkittamisen lisäksi tavoitteena on toimia konkreettisesti toisen tilanteen muuttamiseksi. Kehittämistyössä toimiva henkilö tai tutkija voi hyödyntää myötätuntoa kehollis-kognitiivisena strategiana, jonka avulla on mahdollista selvittää vaativista tutkimukseen liittyvistä tunteista ja kokemuksista (Kuusisto-Arponen 2016, 6). Tällaisessa tilanteessa tutkija ja tutkittava ikään kuin kurottautuvat toisiaan kohti. Tämä kurottautuminen voi olla hyvin konkreettista kehollista toimintaa, esimerkiksi yhteisen rytmin löytämistä osallistujien kanssa. (Aromaa & Tiili 2014.) On myös hyvä muistaa, että kehittämis- ja tutkimustyössä toimivat käyttävät aina valtaa valitessaan keiden kokemukset ja kertomukset tulevat kuulluiksi, kenen tunteista ollaan kiinnostuneita (Lutz ja White 1986).

Empatia työkaluna nuorten arjen tarkastelussa

Antropologisen tutkimuksen piirissä empatiaa on pidetty yhtenä keskeisenä tapana toimia. Empaattisen asenteen avulla tutkijan on tulkittu ymmärtävän tutkimiaan ihmisyyhteisöjä, vaikka hän pääsääntöisesti on tullut näiden yhteisöjen ulkopuolelta. Työskennellessäni nuorten parissa sekä yksin maahan tulleiden nuorten kuulumisen tunnetta tarkastelevassa TRUST-hankkeessa (Tampereen yliopisto 2016–2018) että nuorten digitaalista arkea tutkivassa DEQUAL-hankkeessa (Juvenia & UEF 2020–2024), olen toistuvasti havainnut, kuinka empatiaa hyödyntävä tutkija pystyy helpommin luomaan luottamuksen ilmapiirin ja samalla saamaan vaikuttavampaa tietoa tutkimastaan teemasta. Olennaista vaikuttavuuden kannalta on, että tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan henkilön välille rakentuu aito kohtaaminen. Tällöin osallistujalle syntyy samalla kuulluksi tulemisen tunne sekä tunne siitä, että juuri hänen kokemuksillaan on merkitystä.

Kiire on empatian pahin vihollinen, kuten työterveyslaitoksen tutkija Eveliina Saari (2021) on todennut. Tutkimus- ja kehittämishankkeissa tulisi järjestää aikaa monenlaisille vii-

pyileville kohtaamisille ja kuulemisen kulttuurille, jonka perusta empatia on. Jokaisen kohtaamisen tulisi olla aina yksilöllinen aivan kuten myös se tapa, jolla ihmiset näihin kohtaamisiin asettuvat. Tämän päivän nopeassa hankesyklissä tätä ei aina nähdä tärkeänä, ja kuulluksi tulemisen tunteen puuttuminen voi osaltaan vaikuttaa myös siihen, miten osallistujia voidaan sitouttamaan tulevissa hankkeissa (ks. myös Korjonen-Kuusipuro 2018).

Empaattisissa kohtaamisissa kaikilla vuorovaikutuksen osapuolilla on hyvä olla. Tutkimus- ja kehitystyössä empaattista vuorovaikutusta voidaan tarvita yllättävissäkin kohtaamisissa, kuten seuraava esimerkki osoittaa. Tampereen yliopistossa toteutetussa TRUST-hankkeessa eräs yksin maahan tullut nuori kiipesi asumisyksilössä pidetyn työpajan jälkeen automme takakonttiin ja käpertyi sinne. Hän totesi oman matkansa pois kotimaastaan sujuneen sillä tavoin. Kun nuori hetken päästä kiipesi pois takakontista, hän oli selvästi poissa tolaltaan. Spontaanisti me tutkijat halusimme häntä. Emme osanneet sanoa mitään ja kyyneleet olivat kaikilla lähellä. Hetki oli nopeasti ohi ja meidän tutkijoiden oli vaikea sanoittaa tilannetta. Jäämme pohtimaan myös tilanteen etiikkaa: teimmekö oikein halatessamme nuorta, olisiko meidän pitänyt tehdä jotain enemmän? Keskustelimme tilanteesta nuorten parissa työskentelevien asiantuntijoiden kanssa, ja totesimme yhdessä, että kehollinen empatia oli hyvä tapa toimia.

Juvenian Dequal-hankkeessa olemme koronarajoitteiden takia kohdanneet nuoria ainoastaan verkon välityksellä, mikä on asettanut vuorovaikutuksen syntymiselle ja empatialle omat haasteensa. On silti ollut mielenkiintoista huomata, kuinka empatia syntyy ja sitä on mahdollista osoittaa myös digitaalisissa ympäristöissä. Kamera on ollut näissä kohtaamisissa tärkeässä roolissa, mutta myös äänenpainoilla ja sanoilla on oma merkityksensä, samoin kuuntelemisella. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei empaattinen vuorovaikutussuhde synny automaattisesti, vaan tarvitsemme sen rakentamiseen tietoa, tiedostamista ja taitoja.

Empatian sudenkuopat

Empatialla on myös nurjat puolensa. Empatian taustalla saattaa vaikuttaa oletus ihmisen universaalista kyvystä ymmärtää toisen tunteita, vaikka totuus on, ettemme koskaan voi täysin tavoittaa tai ymmärtää toisen henkilön kokemusta. Tutkijat ovatkin kritisoineet empatian roolia osana tutkimusta. On mahdollista, että empaattisena itseään pitävä tutkija projisoi tutkittaviin omia ajatuksiaan ja tunteitaan, ja näin vääristää heidän maailmaansa (Geertz 1975). Empatian menetelmällinen käyttö on ongelmallista myös silloin, kun sillä pyritään todentamaan samaa asiaa kuin mitä sen avulla yritetään tutkia (Lutz & White 1988). Empaattisena itseään pitävän tutkijan onkin reflektoitava omaa rooliaan jatkuvasti: onko mahdollista, että empatia auttaa tutkijaa näkemään tutkittavien tilannetta aidosti sisältäpäin vai luoko empatia ainoastaan illuusion tutkittavien kokemusten ymmärtämisestä (ks. myös Hage 2009).

Arkiseen kielenkäyttöön on kulkeutunut ”överiempatian” käsite. Sillä tarkoitetaan liiallista, henkilön voimavaroja kuormittavaa empatiaa. Tutkijat puhuvat tunnekuormituksesta tai myötätuntouupumuksesta, johon liiallinen empatia voi johtaa (Toivola 2004). Myötätuntouupumus on mahdollinen erityisesti vaikeiden aiheiden, kuten vaikkapa lastensuojelun parissa työskentelevien kohdalla. Näiden kehittymiseen vaikuttavat niin henkilön oma empatiataso kuin hänen taustansa suhteessa kehittämisen kohteeseen. Omat kokemukset eivät aina edesauta kehittäjän työtä, sillä hänen aiemmat elämäntapahtumansa voivat vaikuttaa siihen, miten altis hän on myötätuntouupumukselle. Myötätuntouupumuksella on yhteys myös työuupumukseen, sillä molemmat syntyvät työperäisestä tunnekuormituksesta. (Suopajarvi ym. 2019; Toivola 2004.)

Tutkijat ja kehittäjät työskentelevät aina asiantuntijaroolistaan käsin. He eivät yleensä voi toimia avustustyöntekijän tai viranomaisen tavoin, eikä varsinkaan tutkimuksessa päämääränä ole avun tarjoaminen. Tunnekuormituksen ja myötätuntouupumuksen välttämiseksi erilaisten roolien tunnistaminen ja analyttisen otteen omaksuminen on tärkeää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita kylmää suhtautumista mukana olevien henkilöiden kokemuksiin.

Empatiataidot ja empaattisen asenteen vaikutusten arviointi

Aivotutkija Katri Saarikivi on korostanut, että empatia on työväline, jota kaikki tarvitsevat. Kaikki ihmiset eivät ole luonnostaan empaattisia, mutta empatiataitoja voi opetella. (Koskinen 2020.) Verkossa on tarjolla monenlaisia empatiataitojen harjoituslustoja. Useat näistä on suunnattu koululaisille, kuten Empatiapakkaus tai liike-elämään, kuten <https://www.skillscamp.co/empathy/>. Empatian harjoittelumateriaaleja on kehitelty myös hoitotyöhön (Kesäniemi 2020) ja työelämään (Salmenkari 2020). Keskeistä empatiataidoissa on ajatus toisen kengissä kulkemisesta sekä kuuntelemisen ja kehollisen empatian ilmaisun harjoittamisesta.

Empatia rakentuu tuntemisesta (feeling), ajattelusta (thinking) ja toiminnasta (acting). Tunteminen on emotionaalinen prosessi, joka tarkoittaa toisen henkilön tunteiden tiedostamista. Ajattelu puolestaan on kognitiivinen prosessi, jossa pohditaan toisen henkilön kokemusta. Kolmas empatian osa perustuu ajatukselle, että tietäminen paikantuu myötätunnon inspiroimaan toimintaan, jossa tavoitteena on auttaa toista henkilöä. (EmpathyLab.) Empatian todentamiseen, mittaamiseen ja arviointiin on kehitelty monenlaisia havainnointiin ja itsearviointiin, fysiologiseen tai neurologiseen mittaamiseen sekä erilaisiin kysymyspatteristoihin pohjaavia menetelmiä (esimerkiksi Gerdes et al. 2010; Centre for Building a Culture of Empathy).

Itselleni vaikuttavuus tarkoittaa empatian parempaa hyödyntämistä tutkimukseen ja kehittämiseen liittyvässä vuorovaikutuksessa, ja seuraan empatian vaikuttavuutta omassa

työssäni tallentamalla vuorovaikutustilanteiden tunnelmia omaan tutkimuspäiväkirjaani. Tähän mennessä paras palaute liittyy digitaitojen opastustilanteeseen, jota tutkijana olin seuraamassa. Opastuksessa vanhempi henkilö pyrki kuvaamaan vertaisopastajalle verkkopankkiin liittyvää ongelmaansa. Opastajan ja opastettavan välille ei kuitenkaan syntynyt keskinäistä ymmärrystä ja lopulta opastaja poistui paikalta kesken opastuksen jättäen tilanteen minun harteilleni. Ryhdyin kuuntelemaan opastettavaa ja pyrin auttamaan häntä eteenpäin, vaikka en varsinaisesti osannutkaan ratkaista hänen ongelmaansa. Tilanteen päätyttyä opastusta tarvinnut henkilö laittoi kätensä olkapäälleni, katsoi minua tiiviisti silmiin ja sanoi ”minusta tuntuu, että sinä ymmärsit minua”. Näihin sanoihin kiteytyy empaattisen vuorovaikutuksen ja samalla sen vaikuttavuuden ydin.

Jos ymmärrämme empatian vuorovaikutustilanteessa vaikuttavana asenteena, voimme arvioida empaattisia kohtaamisia varsin yksinkertaisesti. Sen sijaan, että kehittelisimme arviointiin monimutkaisia mittaristoja tai raskaita menetelmiä, voimme yhdessä vuorovaikutukseen osallistuneiden henkilöiden kanssa pohtia millainen mieli vuorovaikutuksesta jäi, kokivatko osallistujat tullessa kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Ja kuten omakohtainen esimerkkini osoittaa, meidän on luotettava myös keholliseen tietoon, joka kertoo, miten vuorovaikutus on onnistunut.

Empatiassa on kyse pienistä, mutta samalla suurista asioista. Empaattista vuorovaikutusta korostamalla voimme luoda tutkimus- ja kehitystyöhön uudenlaisen kuulemisen kulttuurin. Tärkeintä on ottaa empaattinen ymmärrys ja kuunteleminen yhdeksi vaikuttavan tutkimus- ja kehitystyön työvälineeksi. Olennaista on pyrkimys aitoon kohtaamiseen sekä rauhoittava ja kannatteleva läsnäolo, joka mahdollistaa osallistujille kohdatuksi ja kuulluksi tulemisen tunteen. Vaikuttavuuden mittarina toimii vastaus kysymyksiin koitko tullessi kuulluksi, koitko, että ymmärsimme sinua. Tutkija voi kysyä myös itseltään ymmärsinkö hän tutkimukseen osallistuneen henkilön näkökulman, kuunteliko hän todella mitä sanottavaa osallistujalla oli.

Lähteet

Aromaa, J. & Tiili, M-L. 2014. Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*. Helsinki: Ethnos ry, 258–283.

Center for Building a Culture of Empathy. Saatavissa <http://cultureofempathy.com/References/Test.htm> [viitattu 1.11.2021].

EmpathyLab. Saatavissa <https://www.empathylab.uk/research> [viitattu 3.10.2021].

Empatiapakkaus. Saatavissa <https://empatiapakkaus.fi/> [viitattu 1.10.2021].

Geertz, C. 1975. On the Nature of Anthropological Understanding: Not extraordinary empathy but readily observable symbolic forms enable the anthropologist to grasp the unarticulated concepts that inform the lives and cultures of other peoples. *American Scientist* 63(1), 47–53.

Gerdes, K. E., Segal, E. A. and Lietz, C. A. 2010. Conceptualising and Measuring Empathy. *British Journal of Social Work* 40, 2326–2343.

Hage, G. 2009. Hating Israel in the field: on ethnography and political emotions. *Anthropological Theory* 9(1), 59–79.

Hollan, D. & Throop, C. 2011. The anthropology of empathy: Introduction. Teoksessa D. Hollan & C. Throop (toim.) *The anthropology of empathy: Experiencing the lives of others in Pacific societies*. New York, NY: Berghahn Books, 1–21.

Kesäniemi, S. 2020. Empatia ja myötätunto hoitotyössä. Kyselytutkimus kansainvälisille sairaanhoitajaopiskelijoille. Opinnäytetyö. LAB Ammattikorkeakoulu.

Kiuru, H. 2018. Traumaattisen menetyksen kokeneen ihmisen kohtaaminen tutkijana ja sosiaalityöntekijänä. *Janus* 26(3), 247–255.

Korjonen-Kuusipuro, K. 2018. Antropologia ja energia: soveltava näkökulma energiakäytännön tutkimuksessa. Teoksessa P. Hämeenaho & T. Suopajarvi & J. Ylipulli (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus*. Helsinki: SKS, 273–297.

Koskinen, M. 2020. Aivotutkija: Empatia on työväline, jota kaikki tarvitsevat – hyödynnä sitä näin työelämässä. Saatavissa: <https://duunitori.fi/tyoelama/empatia-on-tyovaline-toisten-ymmartamiseen> [viitattu 27.9.2021].

Kuusisto-Arponen, A-K. 2016. Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sosiologia* 53(4), s. 396–415.

Lutz, C. & White G. 1986. The Anthropology of Emotions. *Annual Review of Anthropology* 15, 405–436.

Saari, E. 2021. Empatiaa teknologian ehdoillako? Saatavissa: <https://www.ttl.fi/blogi/empatiaa-teknologian-ehdoillako/> [viitattu 5.10.2021].

Salmenkari, K. 2020. ”Ymmärsinkö oikein?” - Empatia työyhteisössä. Opinnäytetyö. Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Suopajarvi, T., Koskinen-Koivisto, E., Korjonen-Kuusipuro, K., Hytönen, K-M. & Hämmäläinen, P. 2019. Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 26(2), 42–67. DOI: <https://doi.org/10.30666/elore.77809>. [viitattu 15.11.21]

Toivola, K. 2004. Myötätuntouupumus – auttajantyön työperäinen riski. *Työterveyslääkäri* 22(3), 330–332.

ENSIHOIDON TURVALLISUUDEN TUTKIMUKSELLISELLA KEHITTÄMISELLÄ VALTA- KUNNALLISTA VAIKUTTAVUUTTA

Antti Jakonen ja Anssi Koski

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoululla on toteutettu tähän mennessä kaksi ensihoidon hälytysajon turvallisuuden edistämiseen tähtäävää Liikenne- ja viestintävirasto Traficom in rahoittamaa hanketta. Hankkeiden avulla on kartoitettu hälytysajon riskitekijöitä ja tutkittu, miten muilta turvallisuuskriittisiltä aloilta voitaisiin soveltaa turvallisuuden toimenpiteitä hälytysajon turvallisuuden parantamiseksi. Vahva sidosryhmäyhteistyö sekä integraatio TKI-toiminnan ja koulutuksen välillä on ollut avainasemassa toteutettujen hankkeiden vaikuttavuuden edistämisessä.

Hälytysajo on merkittävä työ- ja potilasturvallisuusriski

Hälytysajon on todettu olevan merkittävä riski turvallisuudelle ensihoidossa niin valtakunnallisesti kuin kansainvälisestikin (Tennyson ym. 2015; Bentley ym. 2016; Maguire ym. 2002). Suomessa ensihoitoyksiköt ovat osallisena yli sadassa kolarissa vuosittain. Materiaalivahinkojen lisäksi noin kymmenen henkilöä loukkaantuu tai menehtyy (OTI 2021). Hälytysajon turvallisuuteen tulisikin kiinnittää huomiota erityisesti tutkimuksen ja kehittämisen kautta.

Traficom in rahoittamassa ”Kohti turvallisempaa hälytysajoa: riskit tiedoksi ja turvallisuus käytännöksi” -hankkeessa löydettiin yhtenä keskeisenä tuloksena, että hälytysajon riskitekijät liittyvät ensihoitoyksikön miehistöön ja ympäristöön (Koski & Sumanen 2019). Seuranneessa jatkohankkeessa, ”Kohti turvallisempaa hälytysajoa II: ensihoitoyksikön turvallisuuskriittinen miehistöyhteistyö”, tarkoituksena oli kehittää tutkittuun tietoon perustuvaa ensihoitoyksikön turvallisuuskriittistä hälytysajon aikaista miehistöyhteistyötä.

Tutkimuksellinen kehittäminen interventiona turvallisuuden parantamiseksi

Tutkimuksellisen kehittämisen keinoin voidaan saavuttaa konkreettisia turvallisuutta parantavia innovaatioita. Yhtenä tällaisena esimerkkinä voidaan pitää ”Kohti turvallisempaa

hälytysajaja II: ensihoitoyksikön turvallisuuskriittinen miehistöyhteistyö” -hankkeessa kehitettyjä hälytysajon turvallisuuden varmennustyökaluna toimivia tarkastuslistoja (Jakonen ym. 2021). Yleisesti ottaen taustalla oleva tutkimustieto tekee myös uusien toimintamallien hallitun implementoinnin helpommaksi ja tutkimustiedon selkänöjaan voi tukeutua intervention perusteluina. Tutkittuun tietoon perustuva turvallisuuden kehittäminen on erityisesti ensihoitoalalla hyvin tärkeää. Ensihoitajan työ sisältää paljon erilaisia työhön liittyviä riskejä, joista päivittäin tapahtuva hälytysajon suorittaminen on yksi keskeisimmistä riskitekijöistä työ-, potilas- ja liikenneturvallisuudelle ensihoidossa (Blau ym. 2012; Brice & Patterson 2012; Sanddal ym. 2008).

Sidosryhmäyhteistyön merkitys tulosten jalkauttamisessa

Hankkeiden vaikuttavuuden keskeisenä kiihdyttimenä toimii tiivis sidosryhmäyhteistyö työelämän kanssa ja innovaatioiden pilotointi todellisissa olosuhteissa. Tiiviillä yhteistyöllä kentän toimijoiden kanssa voidaan myös osaltaan edistää hankeviestintää, kun tieto innovaatioista leviää pilotointien aikana jo hankkeen aikana. ”Kohti turvallisempaa hälytysajaja” -hankkeissa on huomioitu laajasti valtakunnan ensihoitokentän toimijoita ja hankkeiden tutkimuksiin on osallistunut satoja ensihoitoalan ammattilaisia.

Hankkeissa suoritetuissa pilottijaksoissa testattiin muilta turvallisuuskriittisiltä aloilta, kuten ilmailusta, tuttujen crew resource managementin (CRM) työkaluja turvallisuuden edistämiseksi ensihoidossa. Suoritettujen pilottijaksojen avulla tieto toteutettavista hankkeista ja niiden sisällöistä sekä uusista ensihoidon turvallisuuden innovaatioista levisi laajasti ensihoitokentän työntekijä- ja johtotasoilla.

TKI:n ja koulutuksen integraatio vaikuttavuuden tehostamisen keskiössä

Toteutettujen hankkeiden pohjalta on luotu Xamkiin Turvallisuuskriittinen hälytysajaja -kurssi, joka on tarjolla avoimen ammattikorkeakoulun kurssitarjonnassa. Hankkeen tulokset jäävät näin elämään ja vaikuttavuutta saadaan lisättyä osaamista kehittämällä edelleen. Tähän mennessä järjestetyille kursseille on osallistunut jo suuri joukko ensihoidon ammattilaisia ympäri Suomen. Kurssilla hyödynnetään Xamkin ambulanssisimulaattoria, jolla hälytysajon miehistöyhteistyötä ja turvallisuuden varmentamisen toimenpiteitä voidaan harjoitella turvallisessa ympäristössä. Hankkeet ovat johtaneet Kotkan kampuksen ambulanssisimulaattorin tehokkaampaan käyttöön ja investoinnille on saatu täten myös entistä parempaa katetta. Lisääntynyt ja uudenlainen käyttö on nostanut ambulanssisimulaattorin jatkokehittämisen uuteen nousuun ja sen ympärille onkin ideoitu jo useampia uusia hankeaihioita.

Lähteet

- Jakonen, A., Mänty M., & Nordquist, H. 2021. Safety Checklists for Emergency Response Driving and Patient Transport: Experiences from Emergency Medical Services. *Joint Commission Journal on Quality and Patient Safety*, 47(9). <https://doi.org/10.1016/J.JCJQ.2021.05.008> [viitattu 5.11.21]
- Bentley, M., Levine, R., & Crowe, R. 2016. A national assessment of the health and safety of emergency medical services professionals. *Prehospital and Disaster Medicine*, 31(S1), 96–104. <https://doi.org/10.1017/S1049023X16001102> [viitattu 5.11.21]
- Blau, G., Gibson, G., Hochner, A., & Portwood, J. 2012. Antecedents of Emergency Medical Service High-Risk Behaviors: Drinking and Not Wearing a Seat Belt. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 27(1), 47–61. <https://doi.org/10.1080/15555240.2012.640585> [viitattu 5.11.21]
- Brice, J., & Patterson, D. 2012. Special Section: Safety in EMS. *Prehospital Emergency Care : Official Journal of the National Association of EMS Physicians and the National Association of State EMS Directors*, 16(1), 1. <https://doi.org/10.3109/10903127.2011.627108> [viitattu 5.11.21]
- Koski, A., & Sumanen, H. 2019. The risk factors Finnish paramedics recognize when performing emergency response driving. *Accident Analysis and Prevention*, 125, 40–48. <https://doi.org/10.1016/j.aap.2019.01.021> [viitattu 5.11.21]
- Maguire, B., Hunting, K., Smith, G. & Levick, N. 2002. Occupational fatalities in emergency medical services: A hidden crisis. *Annals of Emergency Medicine*, 40(6), 625–632. <https://doi.org/10.1067/mem.2002.128681> [viitattu 5.11.21]
- Ricci, M. & Brumsted, J. 2012. Crew resource management: Using aviation techniques to improve operating room safety. *Aviation Space and Environmental Medicine*, 83(4), 441–444. <https://doi.org/10.3357/ASEM.3149.2012> [viitattu 5.11.21]
- Sanddal, N., Albert, S., Hansen, J., & Kupas, D. 2008. Contributing factors and issues associated with rural ambulance crashes: Literature review and annotated bibliography. *Prehospital Emergency Care* 12(2), 257–267. <https://doi.org/10.1080/10903120801907661> [viitattu 5.11.21]
- Tennyson, J., Maranda, L., & Darnobid, A. 2015. Knowledge and beliefs of EMS providers toward lights and siren transportation. *Western Journal of Emergency Medicine*, 16(3), 465–471. <https://doi.org/10.5811/westjem.2015.2.24212> [viitattu 5.11.21]

**OSAAMISEN KEHITTÄMINEN
VAIKUTTAVUUDEN
EDISTÄMISENÄ**

TKI-TOIMINNAN MERKITYS AMMATTIALAN OSAAMISEN KEHITTÄMISESSÄ

Hilla Nordquist

Ensihoito on erikoisalana vielä aika nuori ja kehittynyt voimakkaasti viime vuosikymmeninä sairaankuljetuksesta varsinaiseen sairaalaan ulkopuolella tapahtuvaan vaativaankin hoitoon. Kotimaiset ensihoitoon keskittyvät tutkimukset ovat yleistyneet vähitellen. Ensihoitolääketieteellistä kotimaista tutkimusta julkaistaan jo säännöllisesti, ja myös ensihoitajat aktivoituvat toivottavasti yhä kasvavissa määrin tutkimaan alansa ilmiöitä.

Kuva: Teemu Heikkilä

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa (Xamk) on vaikutettu ensihoitoalan tutkimusperinteen kehittämiseen esimerkiksi monipuolisin tutkimushankkein, TKI-toiminnan ja ensihoidon ylemmän korkeakoulututkinnon opetuksen vahvan integraation kautta sekä TKI-työskentelyn ja tohtorikoulutuksen yhdistämisellä.

Vaikuttavuus ensihoitoalan tutkimuskohteena

Ensihoitoalan TKI-toiminnassamme on tällä hetkellä käynnissä kaksi vaikuttavuutta analysoivaa tutkimushanketta. Post-traumatyöpajan vaikuttavuuden arviointi -hankkeessa selvitetään pelastusalalla keväällä 2021 järjestetyn kolmipäiväisen post-traumatyöpajan vaikutuksia osallistujilleen kuuden kuukauden seuranta-ajalla (Nordquist 2021). Palosuojelurahaston rahoittama tutkimus on arvokas lähestymistapa, sillä kansainvälisesti, erityisesti Yhdysvalloissa ja poliisitoimen puolella toteutettavan toimintamallin vaikutuksista tai vaikuttavuudesta ei ole aiemmin julkaistu juurikaan tutkimusta. Kaikki olemassa oleva tieto kuitenkin puoltaa mallin toimivuutta, ja nyt toteutettava tutkimushanke pyrkii tuottamaan vertaisarvioitua tietoa aiheesta.

Toinen ajankohtaisesti käynnissä oleva vaikuttavuustutkimus kohdistuu suomalaisen lääkärihelikopteritoiminnan nykytilan ja kustannusvaikuttavuuden selvittämiseen. Kyseessä on HUS:n, Helsingin yliopiston ja Xamkin yhteishanke, jota rahoittaa valtioneuvosto (HUS 2021). Kyseinen hanke on ensimmäinen aiheen laaja tutkimushanke Suomessa. Kansainvälisesti lääkärihelikopteritoiminnan vaikuttavuutta on tutkittu aika paljonkin, ja hankkeessa myös kootaan jo olemassa olevaa tutkimustietoa.

Molemmat käynnissä olevat vaikuttavuustutkimushankkeet tähtäävät tuottamaan tutkittua tietoa, jolla on lisäarvoa käytännön kehittämisessä. Tavoite on suoraan kytköksissä Xamkin TKI-toiminnan ihmisen ja käyttäjälähtöisyyden vaikuttavuuskärkeen. Post-traumatyöpajan vaikuttavuus -hankkeessa kerätyn ja tutkitun tiedon avulla pyritään edesauttamaan pelastuslaitosten post-traumatyöpajojen jatkuvuutta Suomessa sekä jalkauttamaan kattavasti aiheesta tietoa Suomen pelastusalan ammattilaisten, päättäjien ja pelastusalan työterveyshuoltohenkilöstön keskuuteen. Lääkärihelikopteritoiminnan vaikuttavuus -hankkeessa tutkimustietoa tuotetaan valtakunnallisen lääkärihelikopteritoiminnan johtamisen ja kehittämisen tueksi. Molemmilla on kytkös vaikuttavien terveyspalvelujen tuottamiseen, sillä kumpikin hanke kohdistuu niin sanottuihin ensilinjan auttajiin.

Kokonaisuudessaan puhdas vaikuttavuustutkimus on haastavaa. Vaikuttavuusajattelun IOOI (Input, Output, Outcome, Impact) -logiikkaketjun kaksi viimeistä linkkiä eli suomenmennettuna vaikutuksen ja vaikuttavuuden ero voi jäädä epäselväksi ja tutkimuksissa tarkastelematta (Aistrich 2014). Nyt Xamkissa käynnissä olevista ensihoitoalan vaikuttavuustutkimushankkeista toinen on prospektiivinen ja toinen retrospektiivinen, mutta molemmissa on haasteensa tunnistaa ero vaikutusten ja vaikuttavuuden välillä. Toisaalta

tutkitun tiedon tuottaminen on osa vaikuttavuustavoitetta, sillä se luo pohjaa tarkemmille tutkimuksille, joilla voidaan päästä enenevässä määrin varsinaiseen vaikuttavuuteen kiinni.

Tieteellisiä julkaisuja ja populaariviestintää tiedon levittämiseksi

Tutkitun tiedon, erityisesti vertaisarvioidun, kansainväliselle tiedeyhteisölle suunnatun tutkimuksen tuottaminen on yhteyksissä vaikuttavuuskärkeen, jossa Xamkin kädenjälki näkyy globaaleissa arvoketjuissa. Tutkimustieto on kehittämisen pohja, ja Xamkin asiantuntemuksen näkyvyys tutkimusartikkeleissa kertoo tekemämme tutkimuksen tasosta ja kohteista laajalle kansainväliselle yleisölle. Alakohtaisesti ajateltuna vertaisarvioitujen tutkimusten tuottaminen nostaa myös suomalaisen ensihoitoalan profilia, eli vaikutukset voivat olla moninaiset.

Tutkijoiden on tärkeää jakaa tietoa myös tiedeyhteisöä laajemmin. Xamkin ensihoidon TKI-toiminnassa on panostettu erityisesti siihen, että julkaistuja tutkimustuloksista kirjoitetaan myös suomenkieliselle ammattiyhteisölle suunnattuja selkokielisiä artikkeleita. Jatkossa tulisi yhä enemmän panostaa myös englanninkieliseen helpommin lähestyttävään viestintään. Tausta-ajatuksena on luonnollisesti se, että käytännön kehittämisen suunnatulla tutkimuksella on mahdollisuus tuottaa vaikutusta ja jopa vaikuttavuutta vasta tiedon käytäntöön jalkautumisen myötä.

Tutkimusinnostusta opintojen kautta

Havaintoni ensihoidon yliopettajana ovat osoittaneet, että ensihoitajien tutkimusorientaatio ja halu osallistua oman alan tutkimukselliseen kehittämiseen kasvavat vähitellen työkokemuksen myötä. Opiskelijat ovat raportoineet, että varmuuden lisääntyminen ja rutiinien muodostuminen perustyössä herättävät tarpeen ymmärtää omaa alaansa syvällisemmin ja edistää myös alansa kehittymistä. Tällaisten toiveiden tilanteessa koulutuspuolella on runsaasti mahdollisuuksia tarjota mielekäästä opiskelua TKI-kehityksessä.

Erilaisiin TKI-hankkeisiin osallistuminen osana opintoja on parhaimmillaan käytännön kokemus vaikutuksia aikaansaavasta tutkimus- ja kehittämistyöstä. TKI-hankkeissa on runsaasti potentiaalia pedagogisiin ratkaisuihin, mutta kaikkia osapuolia palvelevat sisällölliset ratkaisut vaativat paljon yhteistä suunnittelua ja myös opiskelijoiden toiveiden tarkkaa kuuntelua. Oppimiselle olisi hyödyksi, mikäli opiskelijalle hahmottuisi hankkeen koko kaari pienen osasen sijasta.

Kokeiluista saatujen palautteiden perusteella opiskelijat kokevat TKI-hankkeisiin osallistumisen mielekkääksi ja sillä on myös positiivisia vaikutuksia heidän tutkimusorientaatioonsa ja omille työpaikoilleenkin siirtämäänsä tutkimusintoon. Omasta näkökulmastani

varsinaiseen TKI:n ja opetuksen integraatioon tarvitaan kuitenkin vielä enemmän eri alat yhdistävää struktuuria ja selkeyttä, jolloin opiskelumuoto voisi myös skaalautua paremmin ja erilaisissa toteutuksissa olisi yhdenmukaisemmat pedagogiset linjaukset.

Laajempi työelämäyhteistyö voi myös vaikuttaa positiivisesti TKI-taitojen omaksumiseen sekä erityisesti horisontin laajentamiseen sekä perustutkintojen, että ylempien tutkintojen kohdalla. Esimerkiksi sidosryhmien tutkimustarpeisiin vastaaminen osana ylempiä opintoja, eli niin sanottujen tilaustutkimusten teko ryhmätöinä on osoittautunut hedelmälliseksi tavaksi oppia tutkimusprosessin koko kaarta ja tunnistaa mahdollisia solmukohtia.

Työelämäyhteistyöhön voidaan lukea myös tutkijoiden näkyminen koulutuksessa esimerkiksi asiantuntijaluennointsijoina, panelisteina tai vaikkapa opinnäytetöiden ohjaajina. Kokonaisuudessaan työelämäyhteistyö antaa opiskelijoille tärkeitä eväitä ja esimerkkejä itselle toivotun osaamisen ja uran suunnittelun tueksi ja tutustuttaa olemassa oleviin mahdollisuuksiin.

Vaikutusten ja vaikuttavuuden tuottamisen näkökulmasta tiedon julkaisemista olisi hyvä harjoitella opintojen aikana. Xamkissa otettiin syksyllä 2020 valtakunnallisesti tuore edistysaskel ja mahdollistettiin artikkelioinnäytetöiden tekeminen ylempissä tutkinnoissa. Artikkelioinnäytetyö on TKI-työstä kiinnostuneelle mahtava mahdollisuus tutustua vaikuttavan TKI-toiminnan viestinnällisiin tavoitteisiin, sillä kyseinen opinnäytetyömuoto sisältää jo perustassaan idean oman tutkimustyönsä julkaisemisesta laajemman yleisön luettavaksi. Artikkelioinnäytetyön voi tehdä Xamkissa joko yhteen tieteelliseen artikkeliin perustuvana tai useampaan ammattilehtijulkaisuun perustuvana artikkelikokoelmana.

Ensimmäiset ensihoitoalan artikkelioinnäytetyöt valmistunevat vuoden 2021 loppuun mennessä. Aika näyttää, vaikuttaako tämä opinnäytetyömuoto ja sen ansiosta harjoiteltu julkaisemistaito osaltaan positiivisesti yleiseen tiedon jakamiseen ensihoitoalalla. Esimerkiksi käytännön työssä olisi hyödyksi, jos työpaikan kehittämisprosesseista ja -tuloksista viestittäisiin kattavammin. Tiedon jakamisen ansiosta jossain toisessa sairaanhoitopiirissä ei välttämättä tarvitsisi aloittaa samaa kehittämistä aivan alusta alkaen. Lisäksi ensihoitoalan tutkimusperinteen luomiselle olisi luonnollisesti eduksi, mikäli kynnys tuottaa vertaisarvioitujen julkaisuja madaltuisi ja vähitellen päästäisiin samantyyppiseen ensihoitajatutkijuuteen kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa ensihoitajataustaiset tutkijat julkaisevat alansa tutkimuksia varsin tiheään tahtiin.

Tohtorikoulutuksella tutkimuksen tekijöitä

Xamkin ensihoidon TKI-tiimissä on tehty kokeiluja väitöskirjatutkimusten sisällyttämisestä ammattikorkeakoulun TKI-hankkeisiin ja ohjauksen yhdistämisestä hanketoteutukseen. Tämä yhdistelmä vaatii paljon suunnittelua ja sitoutumista sekä myös taidokasta onnea rahoitushaussa sekä tohtorin opinto-oikeuden myönnössä. Ensihoidon TKI-hankkeissa on

toteutettu tähän mennessä kaksi tällaista prosessia, jotka huipentunevat tohtorinväitökseen lähitulevaisuudessa. Tähän mennessä kertyneiden kokemusten perusteella yhdistelmä on toimiva ja sisältää paljon hyötyjä kaikille osapuolille (Sumanen 2020).

Tohtorikoulutuksen ja TKI-työn yhdistämisen taustalla on ollut ensihoitoalan tutkijapula. Laadukas tutkimus vaatii aina laadukkaan ohjauksen, ja tutkijakoulutus on suureksi eduksi, ellei melkeinpä edellytys kansainvälisesti vaikuttavuutta tavoittelevan tutkimuksen ohjaamisessa. Uusien tutkijoiden kouluttaminen tuo alalle uusia potentiaalisia ohjaajia ja tutkimuksenteko voi laajeta sekä syventyä yhä useampien hartioiden kannattelemana. Kokeilulla haetaan siis erityisen kauaskantoista vaikuttavuutta.

Koulutan ja ohjaan aktiivisesti tulevia tohtoreita myös varsinaisten TKI-hankkeiden ulkopuolella. Tällä toiminnalla on sidoksia ensihoitoalan tutkimuksen kasvattamisen ohella myös työelämän yleisiin tarpeisiin. Kansainvälisessä kirjallisuudessa on tunnistettu, että yhä pidemmälle koulutetuille hoitoalan ammattilaisille on työelämälähtöinen, potilasturvallisuuden ja hoidon vaikuttavuuteen kytkeytyvä tarve (Conley 2019). Vahva TKI-osaaminen on keskeisessä roolissa yhä koulutetumpien ammattilaisten työkalupakissa, koska uusien, käytäntöä palvelevien tutkimus- ja kehittämistarpeiden havaitseminen ja toteuttaminen sekä vaikuttaviksi todettujen innovaatioiden implementointi osaksi työtä vaativat erityisosaamista. Uusien tohtorien kouluttaminen palvelee toivottavasti myös tätä tarvetta ja hoitoalan vaikuttavuutta.

Lähteet

Nordquist, H. 2021. Pelastusalan post-traumatyöpajan vaikuttavuus arvioidaan Xamkissa. Xamk Read 3. Verkkolehti. Saatavissa: <https://read.xamk.fi/2021/kestava-hyvinvointi/pelastusalan-post-traumatyopajan-vaikuttavuus-arvioidaan-xamkissa/> [viitattu 15.10.2021].

HUS. 2021. Lääkärihelikopteritoiminnan vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta tutkitaan laajassa tutkimushankkeessa. Lehdistötiedote. Saatavissa: <https://www.hus.fi/ajankohtaista/laakarihelikopteritoiminnan-vaikuttavuutta-ja-kustannustehokkuutta-tutkitaan-laajassa> [Viitattu 15.11.2021].

Aistrich, M. 2014. Kannattaako vaikuttavuutta yrittää mitata? Sitran artikkeli. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/artikkelit/kannattaako-vaikuttavuutta-yrittaa-mitata/> [viitattu 10.11.2021].

Conley, P. 2019. Certified and Advanced Degree Critical Care Nurses Improve Patient Outcomes. Dimensions of critical care nursing 38, 108–112. Saatavissa: <https://doi.org/10.1097/DCC.0000000000000342> [viitattu 15.10.2021].

Sumanen H. 2020. Win-win: Väitöskirja TKI-hankkeessa. Xamk Read 3. Verkkolehti. Saatavissa: <https://read.xamk.fi/2020/koulutus/win-win-vaitoskirja-tki-hankkeessa/> [Viitattu 15.10.2021].

OPPIMISEN EKOSYSTEEMEISSÄ SYNTYY VAIKUTTAVUUTTA – CASE: JUVENIA AKATEMIA

Antti Rantaniva

Yksi hyvin toimiva keino edistää ammattikorkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan vaikuttavuutta on tehdä sitä tiiviissä yhteistyössä opetuksen ja opiskelijoiden kanssa. Hyvänä esimerkkinä tästä on Juvenia Akatemia, joka on Xamkin yhteisöpedagogikoulutuksen sekä nuorisoalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Juvenian yhteistyössä syntynyt uraohjaus- ja oppimisympäristö.

Juvenia Akatemia käytännössä

Juvenia Akatemia tarjoaa opiskelijoille mahdollisuuden hakeutua suorittamaan opetussuunnitelman mukaisia opintoja työelämäläheisesti TKI-ympäristössä yhden lukukauden eli noin 30 opintopisteen verran. Nämä suorassa kytköksessä työelämän kanssa suoritettavat opinnot voivat muodostua esimerkiksi opintojaksoista, harjoitteluista tai opinnäytetyön tekemisestä.

Käytännössä Juvenia Akatemia rakentuu eri teemaisista niin sanotuista työelämä-caseista, joissa opiskelijat työskentelevät yhdessä kehittäjätiiminä. Juvenian asiantuntijat toimivat heidän työelämäohjaajinaan. Yhteisöpedagogikoulutuksesta mukana on kaksi työelämäopettajaa, jotka ohjaavat opiskelijoiden opintosuorituksia. Lisäksi he ovat mukana suunnittelemassa ja rakentamassa oppimisympäristöinä toimivia työelämä-caseja yhdessä Juvenian TKI-henkilöstön kanssa.

Opiskelijoille Juvenia Akatemia tarjoaa mahdollisuuden harjoittaa käytännön työelämätaitoja, tutustua oman alan asiantuntijatyöhön sekä rakentaa verkostoja jo opintojensa aikana. Työelämäläheinen opiskelu myös tukee mahdollisuutta yksilöllisiin oppimispolkuihin ja antaa eväitä oman uran suunnittelua varten. (Komonen & Miettinen 2021, 38–49.)

Eri toimijat kehittyvät yhdessä oppimisen ekosysteemissä

Juvenia Akatemian kaltaisista työelämän ja koulutuksen yhteistyössä syntyvistä oppimisympäristöistä puhutaan tänä päivänä usein oppimisen ekosysteeminä (ks. esim. Ikonen 2020, 9–12; Virolainen & Heikkinen 2020). Tämä vertaus biologista tuttuihin, tietyn alueen eri

eliöiden muodostamiin ekosysteemeihin on monella tapaa osuva. Myös oppimisen ekosysteemin sisällä olevat erilaiset toimijat – opettajat, opiskelijat ja erilaiset työelämän tahot – ovat keskenään monimuotoisessa ja dynaamisessa vuorovaikutuksessa, yhdessä kehittyen ja toinen toistensa tavoitteita edistäen. Termillä ekosysteemi onkin nimenomaan haluttu korostaa näiden toimintaympäristöjen ja vuorovaikutuksen eläväistä luonnetta, jossa eri toimijoiden roolit voivat tilanteen mukaan vaihdella oppijan, kehittäjän ja opettajan välillä.

Tynjälä ym. (2020, 16–19) ovat puolestaan kuvanneet korkeakouluopiskelijoiden työelämässä tapahtuvaa oppimista integratiivisen pedagogiikan mallin kautta. Siinä lähtökohtana on, että kun opiskelijat pohdiskelevat ja ratkovat monimutkaisia, todellisesta työelämästä tulevia ongelmia, se kehittää heidän asiantuntijuuttaan ja ajatteluaan eri tavalla kuin pelkästään perinteinen luokkahuoneissa tapahtuva teoriaopetus. Tällainen aidoissa työelämäympäristöissä oppiminen haastaa epämukavuusalueelle. Tämän vuoksi vaaditaan riittäviä panostuksia ohjaukseen sekä syntyneiden oivallusten reflektointiin, jotta kokemuksesta muodostuu opiskelijalle mielekäs ja hedelmällinen.

Onnistuneesti toteutettuna nämä työelämäläheiset ympäristöt tarjoavat kuitenkin valtavan potentiaalinn oppimiseen. Suoran kontaktin luominen työelämän kanssa jo opintojen aikana on hyvä keino vahvistaa myös opiskelijoiden yleisiä työelämätaitoja ja -valmiuksia. Monet asiantuntijat pitävät näitä niin sanottuja geneerisiä taitoja tulevaisuutta ajatellen vähintään yhtä tärkeinä kuin alakohtaista osaamista (ks. esim. World Economic Forum 2020 35–36; Hyytinen ym. 2021, 14–15).

Olin itse Juvenia Akatemiassa mukana ohjaajana työelämä-casessa, jonka otsikkona oli kansainvälisyys. Oman kokemukseni perusteella on helppo todeta, että tämän työelämäläheisen oppimisen ekosysteemin sisällä toimiminen todella mahdollisti upeita oppimistuloksia osallistujille. Juvenia Akatemia taipaleensa aikana opiskelijat pääsivät esimerkiksi osallistumaan suunnittelupalaverihin sidosryhmien ja yhteistyökumppaneiden kanssa, valmistelemaan ja fasilitoimaan yhteiskehittämistä työpajoissa sekä keräämään tutkimusaineistoa. Toisin sanoen he pääsivät aitiopaikalta seuraamaan, miltä se paljon puhuttu tulevaisuudessa odottava työelämä oikeasti näyttää.

Kävimme opiskelijoiden kokemuksista useita tunteja ohjauskeskusteluja, joissa he sanoittivat uudenlaisten oppimisympäristöjen haastavan ja uuvuttavan, mutta samalla he myös näkivät kokemuksen korvaamattoman tärkeänä. Opiskelijat huomasivat, että heillä on jo nyt osaamista ja tietoa, joista on oikeasti hyötyä. Tulevaisuuden huolia helpotti myös se, ettei työelämässä vaaditakaan kaiken osaamista, vaan asiantuntijan työ on keskustelevaa ja verkostomaista. Ehkä hienoin uraohjauksen onnistumisen hetki koettiin, kun Juvenia Akatemian myötä eräs opiskelija oivalsi ensimmäistä kertaa työnkuvan ja -nimikkeen, jota hän haluaisi valmistumisen jälkeen tavoitella.

Opiskelijat voimavarana tutkimus- ja kehittämistyössä

Oppimisen ekosysteemi on siis monin tavoin hyödyllinen opiskelijoille, mutta samalla se tuottaa paljon lisäarvoa myös työelämälle. Opiskelijat tarkastelevat työelämä-caseissa annettuja työtehtäviä oman ymmärryksensä, elämänvaiheensa, kokemuksensa ja asiantuntijuutensa kautta. Lisäksi he vielä aktiivisesti vaihtavat näitä ajatuksia sekä toistensa että ohjaajina toimivien asiantuntijoiden kanssa. Tämä yhdessä pohtiminen tuottaa työelämä-caseihin uusia oivalluksia ja näkökulmia, jotka saattavat jopa lähteä ohjaamaan alkuperäistä toimintaa kokonaan uusiin suuntiin.

Näin tapahtui myös Juvenia Akatemiassa useita kertoja. Tämän mahdollistaminen vaatii toki sitä, että opiskelijat otetaan tasavertaisiksi keskustelukumppaneiksi, kun yhteistä työskentelyä suunnitellaan. Ohjaaja-opiskelija-asetelmassa opiskelijatkin saattavat usein automaattisesti ottaa hieman passiivisemmän roolin, mutta heitä on erittäin tärkeää kannustaa mukaan aitoon dialogiin ja yhteiskehittämiseen. Keskustelimme tästä asetelmasta paljon Juvenia Akatemian opiskelijoiden kanssa, ja sen myötä he oivalsivat oman roolinsa paremmin. Tämän jälkeen he pystyivät ottamaan itsenäisempää vastuuta esimerkiksi oman työnsä suunnittelussa ja johtamisessa. Nämä kokemukset olivat opiskelijoiden itsensä mukaan parhaita paikkoja työelämätaitojen oppimiselle.

Opiskelijoiden kanssa työskentely on parhaimmillaan myös antoisa henkilökohtainen kokemus ohjaajalle. Samoin kuin opiskelijoiden, myös ohjaavien asiantuntijoiden täytyy kyetä sietämään epävarmuutta ja itselle uudenlaisia työskentelytapoja työelämä-caseja ohjatessa. He heittäytyvät rinnalla kulkijoiksi tuntemattoman opiskelijaryhmän oppimismatkalle ja lähtöpisteessä kukaan ei pysty täysin ennalta määrittelemään, millaista reittiä tuo matka etenee ja millainen sen päämäärä lopulta on. Opiskelijoiden kanssa toimiminen ja heidän tutustuttaminen työelämään tarjoaa myös ohjaajalle itselleen erinomaisen paikan oman asiantuntijuuden ja työuran reflektointiin. Samalla se harjaannuttaa taitoja erilaisuuden kohtaamisessa, toisen kuuntelussa ja dialogin käymisessä, jotka ovat ehdottoman tärkeitä asiantuntijatyössä. (Rantaniva 2021, 56–57.)

Miltä oppimisen ekosysteemit voivat näyttää tulevaisuudessa?

Muun muassa tulevaisuuden ennakkointitutkimuksessa puhutaan niin kutsutuista viheliäisistä ongelmista, jotka ovat muodostuneet useista, monimutkaisesti yhdeksi vyyhdiksi kietoutuvista haasteista. Nämä viheliäiset ongelmat ovat tyypillisesti erittäin laajoja, hankalasti hahmotettavia, akuutin kiireellisiä ja niillä on merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnallisesti ja jopa globaalilla tasolla. Esimerkkejä tällaisista voisivat olla vaikkapa ilmastonmuutos tai nuorten välinen eriarvoisuus. (Sitra 2021.)

Monet asiantuntijat katsovat, että kestävä tulevaisuus ja näiden viheliäisten ongelmien ratkaiseminen tulisi nostaa keskeisimmiksi tavoitteiksi myös koulutuksen kentällä (Rekola 2020). Juvenia Akatemia ja monet muut vastaavat esimerkit ovat osoittaneet, että työelämän ja koulutuksen yhteistyö hyödyttää monin tavoin molempia osapuolia. On kiinnostava ajatus, että tulevaisuudessa tämän kaltaiset oppimisympäristöt voisivat toimia alustoina, joilla tuotettaisiin ratkaisuja yhteiskuntaa vaivaaviin viheliäisiin ongelmiin.

Kenties tulevaisuuden oppimisen ekosysteemit kokoavat yhteen monialaisesti esimerkiksi insinöörejä, sosionomeja, kauppatieteilijöitä ja palvelumuotoilijoita. Samoin työelämätahoina voisi olla niin TKI-yksikköjä, yrityksiä, kuntia kuin vaikkapa järjestöjäkin. Mukaan tulisi tietysti myös kansainvälinen näkökulma – niin opiskelijat kuin työelämätahotkin voisivat edustaa monia eri maita ja kulttuureja. Tällaisessa ympäristössä työskentely ei välttämättä lähtisikään liikkeelle valmiiksi rakennetusta työelämä-casesta. Sen sijaan aluksi voitaisiin yhdessä määritellä, mikä on kaikkein tärkein, yhteinen ajankohtainen viheliäinen ongelma ja lähteä rakentamaan sen ympärille erilaisia skenaarioita ja monialaisia ratkaisuja.

Aika näyttää mitä kaikkea oppimisen ekosysteemeissä vielä saadaankaan aikaan. On kuitenkin nyt jo selvää, että TKI-toiminnan ja opetuksen yhteistyö kasvattaa vaikuttavuutta tuottamalla innovatiivisia ja itsevarmoja tulevaisuuden osaajia työelämään sekä tuomalla tuoreita näkökulmia tutkimukseen ja kehittämiseen!

Lähteet

Hyytinen, H., Kleemola, K. & Toom, A. 2021. Geneeriset taidot ja niiden arviointi korkeakoulutuksessa. Teoksessa J. Ursin, H. Hyytinen & K. Silvennoinen (toim.) Korkeakouluopiskelijoiden geneeristen taitojen arviointi – Kappas!-hankkeen tuloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:6. PDF-julkaisu. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162666/OKM_2021_6.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 10.10.2021].

Ikonen, H. 2020. Visio korkeakouluysteistyön tulevaisuuteen. Teoksessa M. Koskinen, R. Nakamura, H. Yli-Knuutila & P. Tyrväinen (toim.) Kohti oppimisen uutta ekosysteemiä. eAMK-hankkeen koontijulkaisu. PDF-julkaisu. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/334584/Kohti_oppimisen_uutta_ekosysteemia.pdf?sequence=2&isAllowed=y [viitattu 10.10.2021].

Komonen, K. & Miettinen, S. 2021. Juvenia Akatemia oppimisympäristönä. Teoksessa M. Karttunen, K. Komonen, M. Manninen & S. Miettinen (toim.) Juvenia Akatemia oppimis- ja uraohjausympäristönä. PDF-julkaisu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/504359/URNISBN9789523443532.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 10.10.2021].

Rantaniva, A. 2021. Työelämäohjaajien kokemuksia Juvenia Akatemiasta. Teoksessa M. Karttunen, K. Komonen, M. Manninen & S. Miettinen (toim.) Juvenia Akatemia oppimis- ja uraohjausympäristönä. PDF-julkaisu. Saatavissa: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/504359/URNISBN9789523443532.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [viitattu 10.10.2021].

Rekola, S. 2020. Viheliäiset ongelmat pakottavat uudistamaan koulutuksen tavoitteita ja sisältöjä. Blogijulkaisu. Sitra. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/blogit/viheliaiset-ongelmat-pakottavat-uudistamaan-koulutuksen-tavoitteita-ja-sisaltoja/> [viitattu 10.10.2021].

Sitra. 2021. Viheliäinen ongelma. Tulevaisuussanasto. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/tulevaisuussanasto/viheliainen-ongelma/> [viitattu 10.10.2021].

Tynjälä, P., Helin, J. & Virtanen, A. 2020. Johdanto: Miksi työelämäpedagogiikka? Teoksessa A. Virtanen, J. Helin & P. Tynjälä (toim.) Työelämäpedagogiikka korkeakoulutuksessa. PDF-julkaisu. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8414-4> [viitattu 10.10.2021].

Virolainen, M., Heikkinen, H. 2020. Mitä jos oppimisen ekosysteemit yleistyvät?. Ruusuiston kärkiuutiset, 2020 (1). Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/68652> [viitattu 10.10.2021].

World Economic Forum. 2020. The Future of Jobs Report 2020. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf [viitattu 10.10.2021].

VAIKUTTAVUUS – OPPIMISPROSESSIN TULOSTA?

Milja Manninen

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiohankkeiden vaikuttavuus koulutuksen kehittämistä koskevissa hankkeissa on merkittävä tekijä Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun tulevaisuussuuntautuneen pedagogiikan sekä ohjausmallien uudistamisessa ja uudistumisessa. Yhtäältä ne tarjoavat taloudellisia ja inhimillisiä resursseja koulutuksen uudistamiselle ja kehittämiselle, toisaalta ne tuottavat alustan opetus- ja ohjaushenkilöstölle, opiskelijoille, työyhteisölle, kehittämisverkostoille sekä työelämälle uusien toimintamallien, -prosessien, menetelmien sekä välineiden oppimiseen ja siten uuden osaamisen kehittämiseen.

Vaikuttavuus työssäoppimisen prosessina

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella vaikuttavuuden rakentumista työssä oppimisen prosessina ja osaamisen kehittymisen tuloksina koulutuksen kehittämisen kontekstissa. Koulutuksen kehittämisen hankkeilla tässä yhteydessä viitataan niihin Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun kehittämishankkeisiin, joissa hankekehitys kohtaa koulutuksen yhteisillä raja-alueilla ja yhteistoiminnan vyöhykkeillä.

Kun oppimisen analogia sijoitetaan hanketyönä tapahtuvaan tutkimukseen, kehittämiseen ja innovointiin, vaikuttavuus näyttäytyy ja todentuu opittuina asioina, taitoina ja osaamisina. Kun yksilöinä, työyhteisöinä, organisaatioina ja verkostoina kehitetään ja innovoidaan uutta, rakennetaan ja jaetaan yhteisiä merkityksiä ja käsityksiä kehittämisen kohteista, tavoitteista ja toiminnasta, kokeillaan ja pilotoidaan sekä arvioidaan, on väistämättä kyse oppimisprosessista. Kun prosessin aikana sisäistetyt toimintamallit, taidot, osaamiset sekä asenteet jäävät kehittämisen jälkeen elämään, syntyy vaikuttavuutta.

Kehitys, oppiminen ja muutos

Kehittämisessä ja muutoksessa on väistämättä kyse oppimisesta. Muutoksen ja oppimisen näkökulmat ovat ikään kuin sisäänrakennettuina kehittämiseen (Tikkamäki 2006; Hetzner, Heid & Gruber 2014). Jo TKI-toiminnalle korkeakouluissa asetetut kriteerit ja tavoitteet edellyttävät uuden innovoimista ja kehittämistä, siten myös oppimista. Vaikka kehitystyö ja sen tuomat muutokset koskisivat vain pientä osaa koulutuksesta, oppimista tarvitaan kehittämiseen, muutoksen juurruttamiseen sekä prosessista syntyvän uuden tiedon tuottamiseen.

Tavoitteet oppimiselle syntyvät hankkeen tavoitteista ja oppimisen indikaattorit määritellyistä lopputuloksista. Tavoitteet ohjaavat myös oppimisen tasoa ja siten myös lopullisia

vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Jos koulutuksen kehittämisen tavoitteena on tuottaa materiaaleja koulutuksen tarpeisiin, oppiminen ja siten myös vaikuttavuus on eri tasolla kuin esimerkiksi kokonaan uuden, koko koulutusyksikköä koskevan toimintamallin tuottaminen. Kehittämisen, oppimisen ja niiden tuottamien muutosten kautta syntyy näin ollen vaikutuksia, lyhyen ja pitkän aikavälin vaikuttavuutta.

Käsitykset työssä oppimisesta

Käsitykset yksilön ja yhteisön työssä oppimisesta ohjaavat hankkeiden vaikuttavuuden toteutumista myös koulutuksen kehittämisen hankkeissa. Kun koulutusta halutaan kehittää, hankkeen roolin ja tehtävien tarkentaminen kehittämisen ja siten työssä oppimisen ympäristönä on olennaista. Millaisia odotuksia hankkeiden toiminnalle on nimenomaan oppimisen näkökulmasta ja mitä halutaan saavuttaa? Mihin kohderyhmään hankkeen toiminnalla vaikutetaan eli mitä pitäisi oppia tai kenen osaamista halutaan kehittää? Miten oppiminen ymmärretään? Nähdäänkö esimerkiksi hankesuunnitelmaan kirjatut kohderyhmät toiminnan kohteena (objekti) vai osallistuvatko he (subjekti) yhteiseen kehittämiseen? Syntyykö oppimisesta yksilöllistä vai yhteisöllistä osaamista? Opitaanko kenties yhteisen uutta luovan tiedonrakentamisprosessin avulla?

Käsitykset oppimisesta Hakkaraisen, Lallimon ja Toikka (2017) mukaan rakentuvat vertauskuvina yksilöllisenä omaksumisena sekä osallistumisena yhteisiin käytäntöihin tai tiedonluomisen prosesseihin. Omaksumisella (acquisition) viitataan yksilölliseen tiedonhankintaan liittyviin käsitteisiin oppimisesta, jossa tietoa esim. tuotettuja välineitä välitetään ja omaksutaan. Mieli nähdään säiliönä, johon tietoa oppimisen aikana säilötään. Koulutuksen kehittämishankkeissa omaksumismetafora näyttäytyy esimerkiksi uuden valmiin välineen tai pedagogisen mallin tarjoamisena muiden käyttöön.

Osallistumisella (participation) viitataan puolestaan oppimiseen kulttuuriin kasvamisena sekä sosiaalistumisena yhteisiin käytäntöihin esim. hankkeissa tapahtuvaan toimintaan ja kehittämiseen. Kulttuuriin osallistuminen mahdollistaa jopa vaativien asioiden oppimisen, kun ihmiset saavat tukea ympäristöstä. Osallistumismetafora näyttäytyy puolestaan siten, että yksilöt osallistuvat yhdessä muiden kanssa välineiden ja mallien ideointiin, suunnitteluun, kokeilemiseen sekä arviointiin, jolloin koko oppimisprosessi ja sen aikana syntynyt osaaminen ovat jo itsessään vaikuttavia. Kun ottaa välineen käyttöön, hyödyntää sitä omassa työssään ja sisällyttää sen omaan työprosessiinsa, on syntynyt vaikuttavuutta. Työyhteisö-, organisaatio- tai verkostotasolla vaikuttavuutta syntyy, kun uusi työprosessi, -malli tai menetelmä on ideoita, suunniteltu, testattu, arvioitu ja otettu pysyvästi käyttöön.

Oppiminen voidaan nähdä myös vertauskuvana uutta luovasta tiedonluomisprosessista (knowledge-creation), jossa yksilöt ja yhteisöt oppivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kehittämisprosessiin osallistuessaan oppivat ja kasvavat ponnistellessaan pitkäjänteisesti tiedon luomiseksi ja rakentamiseksi. Huomattava ovat kuitenkin erot osallistumisen ja

yhteisen tiedonluomisprosessin välillä, että osallistuminen ei aina johda oman toiminnan reflektioon ja siten toiminnan muutokseen tai kehittymiseen (Hakkarainen ym.2017). Vaikuttavuutta koulutuksen kehittämisen hankkeissa syntyy uuden tiedon luomisen (esim. uusi pedagoginen toimintamalli) aikana kun uutta tietoa rakennetaan ja jaetaan yhdessä muiden kanssa ja tietoa hyödynnetään omassa, yhteisessä työssä tai verkostoissaan.

Kuten yleensäkin oppimisessa, reflektio on tärkeää. Reflektiivinen ajattelu ja toiminta ovat välttämättömiä oppimisen kannalta; oman ja yhteisten käytänteiden sekä toiminnan arviointia tarvitaan ennen varsinaista toimintaa, sen aikana sekä sen lopuksi (Poikela 2005; Tikkamäki 2006; Hetzner ym. 2014) Oppimista syntyy, kun käytännön kokeiluja analysoidaan, arvioidaan ja reflektoidaan yhdessä (Tikkamäki 2014; Knipfer, Kump, Wessel & Cress 2012; Järvinen & Poikela 2007). Koulutuksen kehittämisessä reflektio tuottaa myös näkyväksi vaikutuksia ja vaikuttavuutta niin yksilö, yhteisö kuin organisaatiosollakin. Millaista vaikuttavuutta yhteisen oppimisprosessin kautta on syntynyt.

Yksittäiset kehittämishankkeet ovat osa kokonaiskehittämistä

Mikäli koulutuksen kehittämishankkeilla tavoitellaan laaja-alaista vaikuttavuutta esim. todellisia tai laajoja muutoksia toimintatavoissa, oppimisen tulee kytkeytyä organisaatiossa tapahtuvaan pitkäjänteiseen kokonaiskehittämiseen. Siksi kehittämistarpeiden analysoinnilla on tärkeä merkitys (Virkkunen, Engeström & Miettinen 2007.) Minkä suuntaisia tai kuinka laajoja kehittämistarpeet ovat? Onko tavoitteena kehittää vahvistaa olemassa olevia toimintatapoja, parantaa toimintaa pienimuotoisesti vai luoda jopa täysin uusia toimintamalleja? Edellyttävätkö ne omaksumista, osallistumista vai uuden tiedon luomista? Vai kaikkia niitä? Riittääkö yksilön omaksumisen kautta tapahtuva oppiminen laajempiin muutos- tai kehittämistarpeisiin vai tarvitaanko enemmän osallistumista uuden tiedon luomisen prosesseja, joissa syntyy jaettua osaamista? Kehittämistarpeet tuottavat raamit kehittämistavoitteille ja niiden laadulla on tärkeä merkitys (ks. Virkkunen ym. 2007). Tavoitteet ja hankesuunnitelmaan määritellyt tulokset määrittävät niin oppimisen tason kuin lyhyen aikavälin vaikutukset ja pitemmälle ulottuvan vaikuttavuudenkin.

Koulutus on itsessään moottori, joka edistää sekä ylläpitää yhteiskunnassa rakentuvaa oppimista, osaamisen sekä asiantuntijuuden kehittymistä. TKI-toiminta voidaan puolestaan nähdä muutosmoottorina sekä oppimisen alustana koulutuksen kehittämiseksi, jossa opitaan, synnytetään yksilöllistä ja yhteisötasoisista osaamista kehittämisen kohteena olevaan asiaan tai yleensäkin kehittämiseen. Muutosmoottori toimii oppimisen sekä osaamisen ja asiantuntijuuden voimalla. Kutsuttakoon koulutuksen kehittämisen hankkeita näin ollen dynaamisiksi oppimisen kulttuuria rakentaviksi ekosysteemeiksi, jossa jokainen osallistuja on elinikäinen oppija, hankkimassa itselleen, työyhteisölleen ja verkostolleen osaamista ja asiantuntijuutta. Näistä rakentuu lyhyen ja pitkän aikavälin vaikuttavuutta.

Lähteet

Hakkarainen, K., Lallimo, J. & Toikka, S. 2017. Kollektiivinen luovuus, yhteisöllinen oppiminen ja itsensä ylittäminen. *Aikuiskasvatus* (4) 4-13. <https://doi.org/10.33336/aik.88397> [viitattu 15.10.2021]

Hetzner, S., Heid, H. & Gruber, H. 2014. Using workplace changes as learning opportunities. Antecedents to reflection in professional work. Institute of Educational Science, University of Regensburg, Regensburg, Germany. https://www.researchgate.net/publication/273168018_Using_workplace_changes_as_learning_opportunities [viitattu 15.10.2021]

Knipfer, K., Kump B., Wessel., D & Cress, U. 2012. Reflection as a catalyst for organizational learning.

Poikela, E. 2005. Osaaminen ja kokemus: työ, oppiminen ja kasvatus. Tampere: Tampere University Press: Taju

Tikkamäki, K. 2006. Työn ja organisaation muutoksissa oppiminen: etnografinen löytöretki työssä oppimiseen. <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-6650-0> [viitattu 15.10.2021]

Virkkunen, J., Engeström, Y. & Miettinen, R. 2007. Sosiaalihuollon kehittämisen tulevaisuus. Projekteista konseptikehittämiseen. *Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä*. 2007:49. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

VI

MITTAAMINEN (TYÖ) HYVINVOINNIN TUKEMISESSA

VAIKUTTAVASTA HANKEIDEASTA MYYTÄVÄKSI TYÖKALUKSI NELJÄSSÄ VUODESSA

Mira Häyrinen

TKI-toiminta perustuu kehittämiseen, ideoihin ja kykyyn katsoa kauemmas tulevaisuuteen. Vaikuttavuus on nostanut päätään viimeisten vuosien aikana ja myös TKI-asiantuntijat ovat olleet pohtimassa sanan ympärille nousseita teemoja. Näiden pohdintojen ansioista muutamissa vuosissa kehitettiin Hyviö-sovelluskokonaisuus hyvinvointipalveluiden vaikutusten ja vaikuttavuuden mittaamiseksi sekä todentamiseksi. Kehittämisprosessi noudatteli Riesin (2011) Lean startup –mallia.

Rakenna – mittaa – opi

Lean Startup -menetelmä on yritysmaailmassa käytetty iteratiivinen tuotekehityssykli, jonka päämäärä on tuottaa asiakkaiden tarpeita vastaava ja liiketoiminnallisesti kannattava tuote jatkuvan kehityksen ja palautteen avulla. Syklin tulisi olla mahdollisimman vähän aikaa vievä ja nopea, jotta muutostarpeisiin ja kehitysehdotuksiin voidaan tarttua parhaiten.

Ideasta kehitetään mahdollisimman toiminnallinen ja pienin resurssein tuotettu versio, joka voidaan julkaista. Tämä versio testautetaan eli mitataan kohderyhmällä keräämällä siitä dataa eri tavoin. Saadulla palautteella päästään oppimaan ja kehittämään uutta kehityskierrosta. (Ries 2011.) Hyviön kehitys on edennyt tällä tavoin välillä pidemmin ja välillä lyhyemminkin syklein. Vaikka hankkeiden kehitystoimia ei voida toteuttaa puhtaasti startup-yrityksen tavoin, voi kehitystyö olla silti hyvin yritysmäistä.

Ideoista käytännön kokeiluihin

Active Life Lab -tutkimusyksikön käynnistämishankkeiden tavoitteena oli kehittää malleja erilaisen hyvinvointitiedon keräämiseksi ja kokoamiseksi samaan paikkaan. Samalla kehitettiin yksikön älysalia erilaisia hyvinvointimittauksia mahdollistavaksi. Taustalla oli koko ajan ajatus siitä, miten tutkimustietoa ja erilaisia tutkimuskyselyitä voisi hyödyntää paremmin ja miten asiakas voisi niistä hyötyä enemmän. Samalla haluttiin selvittää erilaisia malleja asiakasdatan keräämiseksi tutkimuskäyttöön.

Syntyi malli, jossa asiakas erilaisiin hyvinvointikyselyihin vastaamalla saisi itselleen hyvinvointiprofilin, joka kertoisi kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tilan pistemäärin, kuvin, palkinnoin tai jopa pelillisesti. Palkintoihin ja pelillisyyteen asti ei ensimmäisessä Hyviön versiossa päästy, mutta keskeisin oli kuvattu Kuntola -hyvinvointiprofilin responsiivisissa verkkosivuilla. Hyvinvointitietoa päästiin kuitenkin keräämään älysalin ensihetkestä lähtien.

Tiedonkeruun pääajatuksena oli saada käyttökokemusta siitä, mihin tietoa kannattaisi kätvimmin kerätä. Nopeasti huomattiin, että yksittäinen sivusto ei vastannut tutkimukselliseen tarpeeseen vaan perinteisempi tiedonkeruuntapa Exceliin oli helpommin muokattavaa ja tämän tiedon jakaminen pilvipalvelujen kautta oli tarpeellista. Tässä vaiheessa tarvittiin kuitenkin vielä monta erilaista järjestelmää tiedonkeruuseen. Tätä jäsennettiin muun muassa mittausprotokollaa kehittämällä.

Tiedon yhteen paikkaan kerääminen oli haasteellista, aikaa vievää ja täysin manuaalista työtä. Teoriassa tarvittiin kolmen eri henkilön työpanos yhden mittauksen ja sen tuloksen esittämiseen: mittaaja, datan kerääjä ja datan analysoija. Ei edes puhuttu siitä, että ulkopuolinen tekijä, esimerkiksi alueen yritys, tulisi tekemään samoja mittauksia ja saisi tietonsa kerättyä samaan paikkaan. Esiin nousi paljon kysymyksiä ja tiedonkeruualusta päätettiin

tehdä itse. Tällaisten ensimmäisten lean-syklien lopputuloksena oli saatu kehitettyä ensimmäinen versio ”oman hyvinvoinnin peilistä”, mikä nimettiin Hyviöksi.

Käytännön kokeiluista hankkeeksi

Sovellusta oli lähdetty kehittämään ideasta nopeiden kokeilujen ja suunnanmuutosten kautta kohti laajempaa tiedonkeruumallia. Uuden tiedonkeruualustan merkitys nousi esiin myös erään kansallisen yrityksen tarpeesta löytää kuntotestaussovellus, johon koulutetut työntekijät eri puolilla Suomea voisivat kerätä mittaustietoja. Tällaista työkalua ei ollut olemassa. Lisäksi eri toimijoiden ja hyvinvointialojen sidosryhmien kanssa oli käyty keskusteluja siitä, kuinka mittaaminen on tärkeää, mutta tieto ei ole saatavilla samassa paikassa, vaan eri järjestelmissä.

Oli jälleen palattu Lean startup -syklin ensimmäiseen kohtaan. Idea oli vahvistunut kentältä tulevien palautteiden perusteella. Alkoi kehkeytyä lopullinen ajatus digitaalisesta työkalusta, jolla voitaisiin mitata hyvinvointipalveluiden vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Perinteisesti hyvinvointipalveluja tuottavan yrityksen palvelun arvo tulee konkreettisesta kohtaamisesta asiakkaan kanssa, mutta voisiko arvoa tuottaa myös datan avulla? Tähän yritys- ja liiketoiminnan skaalattavuuteen lähdettiin etsimään ratkaisua datankeruuta uudistamalla.

Ensimmäiset konkreettiset suunnitelmat eli speksit tarvittavasta työkalusta kirjattiin ylös jo keväällä 2018 Kuntola-hyvinvointiprofilin aikoihin, kun älysalit saatiin käyttöön. Jotta työkalua voitaisiin lähteä kehittämään, tarvittiin mukaan yrityksiä, joilla oli aitoja tarpeita sekä halukkuus lähteä kehittämään ja pilotoimaan työkalua. Idea sai kiinnostusta ja yhteensä 19 organisaatiota lähti mukaan HyviöPRO -hankkeeseen, joka alkoi kesäkuussa 2019.

Hankkeesta teknisesti toimivaksi työkaluksi

Sovelluskehitystyö tapahtui hyvin iteratiivisesti ja nopeammalla syklillä kuin aiemmin. Kunnianhimoisena tavoitteena oli kehittää yritysten vaikuttavuusosaamista ja samaan aikaan – pääohjelmistoarkkitehdin sanoin – rakentaa talo eli uusi työkalu perustuksia myöten ilman minkäänlaista konkreettista toteutussuunnitelmaa. ”Suunnitelma” oli kirjattu jo vuotta aiemmin paperille ja työkalun tekemiseksi oli kirjoitettu hankesuunnitelma, mutta konkretisoiminen loogiseen muotoon oli haastavaa ja se täytyi hankkeen aikana toteuttaa. Data ei kertyisikään vain yksikön tutkimuskäyttöön vaan sitä voisivat hyödyntää myös eteläsavolaiset yritykset omissa toimituksissaan.

Hanketiimi koostui projektipäälliköstä, kolmesta ohjelmistokehittäjästä, kahdesta sosiaali- ja terveysalan ammattilaisesta sekä viestintä -ja markkinointiosajasta. Konkreettista kehitystyötä tehtiin yrityksille järjestetyissä työpajoissa vaikuttavuusymmärrykseen liittyen sekä sovelluskehityksen tarpeiden ja palautteen antamiseen. Kehitystyöstä -ja tavasta julkaistiin myös tieteellinen artikkeli (Jantunen ym. 2020).

Hankkeen edessä ymmärrettiin entistä varmemmin, ettei tällaista työkalua ole olemassa. Ohjausryhmän yksittäisten jäsenten merkitys korostui. Viesti kehityksestä kiiri ohjausryhmän aktiivisten kansallisten toimijoiden kautta esimerkiksi Sitraan ja Työ- ja elinkeinoministeriöön asti. Sovelluskehityksen kannalta oli erinomaisen motivoivaa, että oikeat henkilöt näkivät sovelluksen hyödyt ja toivat esiin työkalun potentiaalin ja tarpeen. Yksi mieleenpainuvimmista kommenteista hankkeen lopulla sovellusta esitellessä oli kansallisen Ikä-SIB (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2021) -ohjelman mittareiden selvitystyötä tekevän henkilön yksinkertainen lausahdus: ”Tämähän ratkaisee meidän kaikki tiedonkeruun ongelmat”.

Moniammatillisen hanketiimin ja hyvinvointipalveluja tuottavien yritysten yhteistyönä kahdessa vuodessa kehitettiin Hyviö-sovelluskokonaisuus, jonka julkistustilaisuus pidettiin hankkeen loppuseminaarina toukokuussa 2021. Käyttöön oli saatu palveluntarjoajan työpöytäalusta sekä mobiilisovellus asiakkaan vastaamisen mahdollistamiseksi. Vastaaminen oli mahdollista myös selaimella.

Työkalusta myytäväksi asiantuntijapalveluksi

Puoli vuotta hankkeen päättymisen jälkeen sidosryhmien merkitys korostui jälleen. Sovelluksen tietoturva-auditoinnin suorittanut yritys vinkkasi julkisen toimijan tarjouspyynnöstä, johon päätettiin osallistua. Tarjouspyyntö nuorisotyöttömyyden ennaltaehkäisyyn onnistumisen työkaluksi oli kuin Hyviölle kirjoitettu. Tarjouskilpailua ei voitettu, mutta TKI-toiminnan ja innovatiivisen ajattelun ansiosta kehitetty digitaalinen vaikutusten ja vaikuttavuuden mittaamisen työkalu oli täysin samalla viivalla toisten työkalujen kanssa.

Jatkuvan kehitystoiminnan tehtävä on kulkea hieman etukenossa rohkeasti eteenpäin. Tulevaisuudessa hyvinvointipalveluja todennäköisesti tuotetaan jo erilaisella tavalla. Aika, joka oli mennyt Kuntolasta siihen, kun ensimmäinen tarjous Hyviöstä mittaamisen työkaluna oli jätetty hankintapalveluun, oli noin neljän vuoden pituinen. Tämä aika oli pitänyt sisällään monta eri mittaista Lean startup -ajattelun mukaista sykliä.

Mitä vaikuttava TKI-toiminta ja onnistuminen on vaatinut? Hyviön kohdalla siihen liittyy kokeiluja, nopeita muutoksia, onnea, oikeita ihmisiä, oikeanlaisia kohtaamisia oikeaan aikaan, verkostoitumista, hataria ajatuksia tulevaisuuden tarpeista ja niiden konkreettisuimista välillä tuskaistenkin tietämättömien valintojen avulla sekä ehdottoman vahvaa moniammatillisuutta.

Lähteet

Jantunen, S., Pesola, A., Janhunen, P., Reijonen, T. & Kuuluvainen, V. 2020 Developing Wellbeing Service Effectiveness Platform. IEEE First international workshop on requirements engineering for well-being, aging and health (REWBAH): 7.10.2020.

Ries, E. 2011. The Lean Startup - How Today's Entrepreneurs Use Continuous Innovation to Create Radically Successful Businesses. 1st ed. New York: Crown Business.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2021. SIB-hankkeet. Ennakoimalla elinikäistä toimintakykyä (Ikä-SIB). WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://tem.fi/sib-hankkeet> [viitattu 12.10.2021].

OMA RYTMİ HALTUUN!

Marko Tanskanen ja Tanja Mäkelä

Arjessa huomataan, kuinka aamuisin jotkut heräävät virkeänä uuteen työpäivään, kun taas toiset pääsevät työnteossaan kunnolla vauhtiin vasta iltapäivällä. Oma luonnollinen rytmi huomioimalla ja sitä optimoimalla voitaisiin vaikuttaa merkittävästi esimerkiksi jaksamiseen vaihtelevissa työvuoroissa. Tämän kautta lisääntyneen työhyvinvoinnin vaikutukset ovat myös mitattavissa parantuneena työn tuottavuutena. Kun tällaisten hyvinvointi-interventioiden vaikutuksia mitataan, niin pitkällä aikavälillä se voi auttaa edistämään kehityshankkeiden vaikuttavuutta.

Tunnistatko oman vuorokausirytmisi?

Ihmiset voidaan jakaa karkeasti kronotyyppiltään aamu-, päivä- ja iltavirkkuihin. Vuorokausirytmisi on samalla henkilöllä joka päivä suunnilleen samanlainen, mutta eri ihmisillä

vireystilan huippu- ja pohjahetket voivat ajoittua eri aikoihin. Tämä johtuu siitä, että geenien määrittelemänä eri ihmisten ”sisäiset kellot” voivat toimia eri aikatauluissa, mikä vaikuttaa esimerkiksi hormonien tuotantoon. Ei siis mikään ihme, että jotkut ovat illalla jo valmiita nukkumaan, kun toiset vasta alkavat virkistyä. Esimerkiksi valolla, aktiviteeteilla ja ravinnolla voidaan vaikuttaa näihin omiin vireystilan vaihteluihin. (Adan ym. 2012; Aoyama & Shibata 2020.)

Tietoisuus omasta kronotyypistä ja sen hyväksyminen voi olla merkittävä apukeino oman arjen askareiden ja työtehtävienkin ajoittamisessa. Tähän asiaan pureuduttiin Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulun Active Life Labilla CARVE-hankkeessa vuosina 2019–2021. Hankkeen tavoitteena oli edistää työhyvinvointia ja työn tuottavuutta yksilölliseen vuorokausirytmiiin perustuvan työn tuunaamisen avulla. Kohderyhmänä oli eteläsavolaiset vuorotyötä tai muuten henkisesti kuormittavaa työtä tekevät työntekijät.

Lisää innostusta ja energiaa työn tuunaamisen avulla

Työhyvinvoinnin edistäminen on perinteisesti ollut ylhäältä alaspäin tapahtuvaa, eli johdosta tai henkilöstöhallinnon jalkauttamaa. On hyvä kuitenkin tiedostaa, että työn ja työolojen kehittäminen ei ole vain työnantajan vastuulla, vaan työntekijä voi itse vaikuttaa omaan työhyvinvointiinsa. Työn tuunaaminen on vapaaehtoista toimintaa, jossa työntekijä itse muokkaa 1) työn sisältöjä ja työskentelytapojaan, 2) työhön liittyvää vuorovaikutustaan tai 3) omaa näkökulmaansa edistääkseen työnsä mielekkyyttä ja innostavuutta (Työterveyslaitos 2015).

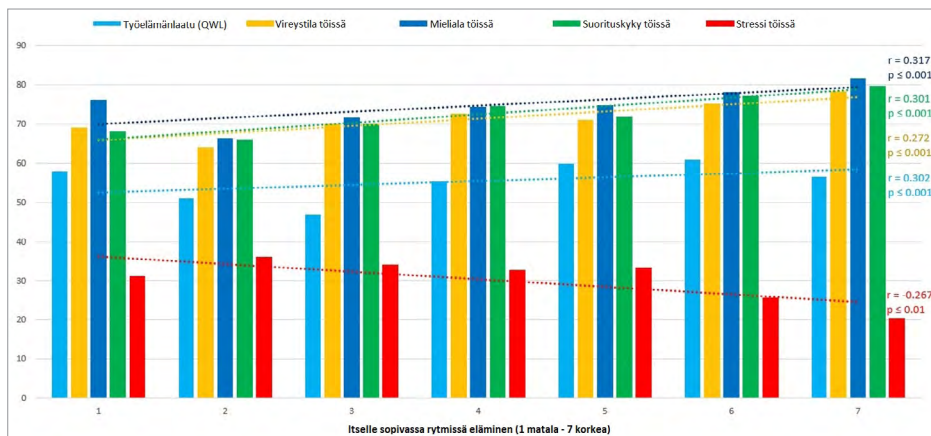
CARVE-hankkeessa työhyvinvointia mitattiin monipuolisilla kyselyillä ja hyvinvointitekniologialla alku- ja loppumittauksissa. Mittausten välissä annettiin yritys- ja yksilökohtaisia työn tuunaamisen vinkkejä. Keskeisenä menetelmänä oli selvittää työntekijän henkilökohtainen kronotyyppi, ja antaa sen perusteella ohjeita vuorokausirytmiiin optimoimiseen ja työssä jaksamisen edistämiseen. Hankkeessa siis otettiin käyttöön aivan uudenlainen vuorokausirytmiiin perustuva työn tuunaamisen muoto.

Hankkeen löydöksissä työntekijöillä eniten energiaa vieviä tehtäviä olivat epäselvien tilanteiden käsittely, ylityöt, töiden tekeminen työajan ulkopuolella, riskien ottaminen sekä sähköpostit ja muu hallinnollinen työ. Eniten energiaa antavia työtehtäviä olivat uusien taitojen opettelu, vaihtuvat työtehtävät, toisten auttaminen, yhteydenpito toisten kanssa ja luova työskentely. Näitä erilaisia työtehtäviä oikein ajoittamalla ja tuunaamalla voidaan vaikuttaa energiatasojen vaihteluihin.

Vuorokausirytmiiin perustuvan työn tuunaamisen vaikutuksia

Vuorokausirytmisä mukaisesti työtänsä tuunaava työntekijä huomioi energiatasonsa. Hän hyödyntää vireät hetkensä haastavimpien tehtävien tekemiseen, ja väsyneenä hän tekee rutiininomaisempia tehtäviä tai vaihtoehtoisesti jotain mikä energisoi häntä. Erityisesti epämieluisia ja stressaavia tehtäviä kannattaa koittaa tuunata itselleen mielekkäämmäksi.

CARVE-hankkeen tuloksissa omaan vuorokausirytmiiin perustuva työn tuunaaminen - ja siten itselle sopivassa rytmissä eläminen - oli positiivisesti yhteydessä töissä koettuun vireystilaan, mielialaan ja suorituskykyyn sekä käänteisesti yhteydessä stressiin. Lisäksi nämä olivat merkittävästi yhteydessä työelämänlaatuun ja sen kautta tuottavuuteen. Tämän tyyppisellä työn tuunaamisella siis on positiivista vaikutusta.

KUVA 7. Työn tuunaamisen vaikutuksia

Hankkeen toimenpiteillä saatiin eniten edistettyä nimenomaan vuorokausirytmiiin perustuvaa työn tuunaamista. Jonkin verran myös lisääntyi työn sisältöjen ja oman näkökulman tuunaaminen. Vuorovaikutuksen tuunaaminen ei hankkeen aikana parantunut, mihin voi vaikuttaa tehtyjen töiden luonne ja alkanut koronapandemia. Kokonaisuudessaan kuitenkin hyvinvointiteknologialla mitattu työpäivän aikainen palautuminen lisääntyi jossain määrin, ja QWL-indeksillä laskettu työntekijöiden työelämänlaatu parani. Tämän tyyppisellä hanketoiminnalla voi siis olla myös laajempaa vaikuttavuutta.

Vuorotyöläisillä on enemmän haasteita kuin toimistotyöläisillä

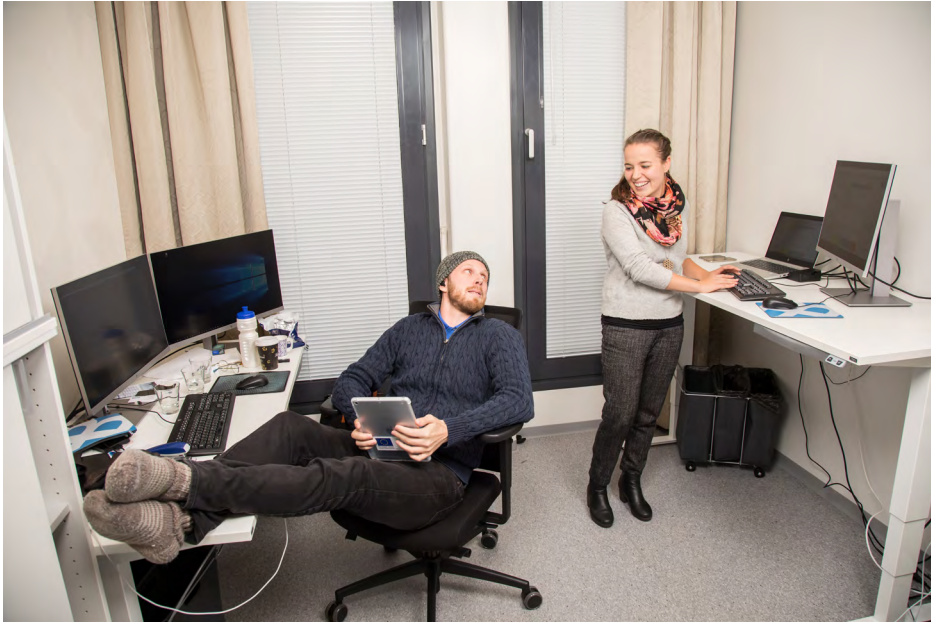
CARVE-hankkeen mittauksissa huomattiin myös selkeitä eroja vuorotyötä tekevien ja toimistotyötä tekevien välillä. Hankkeessa mitatuista toimistotyöläisistä suuri osa alkoi tehdä enemmän etätöitä koronapandemian takia. Monille etätyöt mahdollistavat työn joustavuutta ja itseohjautuvuutta, mikä on hyvä asia myös työn tuunaamisen kannalta. Työterveyslaitoksen ”Miten Suomi voi” -seurantatutkimuksen mukaan lisääntyneet etätyöt ovat parantaneet työhyvinvointia, joskin pidentyneenä ne ovat lisänneet myös työssä tylsistymistä varsinkin yksin asuvilla (Työterveyslaitos 2021). CARVE-hankkeen toimenpiteiden seurauksena toimistotyöläisillä työpäivän aikainen vireystila, mieliala ja suorituskyky paranivat ja koettu stressi väheni.

Verrattuna toimistotyöläisiin, vuorotyöläisillä on vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa työhönsä, sekä heidän työssä jaksamisensa, työn imu ja työelämänlaadun indeksi ovat jossain määrin huonommat. Pandemian aikana vuorotyöläiset ovat jatkaneet läsnäoloissa, ja työn kiireisyys ja epävarmuus ovat saattaneet lisääntyä. Työn tuunaamisessa oman vuorokausirytmien ja näkökulmien huomioiminen parani vuorotyöläisilläkin, mutta esimerkiksi työn aikatauluihin vaikuttaminen on vaikeampaa kuin toimistotöissä. Hanketoiminnoista huolimatta vuorotyöläisten töissä kokema vireystila, mieliala ja suorituskyky huononivat ja stressi lisääntyi jossain määrin.

Vaikuttavaa työhyvinvointia työtä tuunaamalla

Työn tuunaaminen on varteenotettava mahdollisuus ajatella omaa työtään ja työtehtäviä uudella tavalla. Työntekijän omalla toiminnalla ja aktiivisuudella on iso merkitys työhyvinvointiin. Toisaalta organisaatiot määrittelevät raamit, joissa työtehtäviä, työaikaa ja työn tekemisen paikkoja voi tuunata. Totuttuja työskentelytapoja on hyvä välillä kyseenalaistaa ja pohtia, minkälainen työn tuunaaminen tukisi omaa hyvinvointia. Työn tuunaamisessa voi lähteä liikkeelle kokeillen, oivaltaen ja kehittäen. Esihenkilöt voivat toimia työn tuunaamisen kannustajina, mahdollistajina ja rohkeina suunnannäyttäjinä.

Tänä vuonna julkaistun tutkimuksen mukaan työn joustavuus ja mahdollisuus vaikuttaa työn tekemisen tapaan vahvistaa hyvinvointia. Silloin kun työntekijällä on mahdollisuus itseohjautuvuuteen, hän kokee todennäköisesti vahvempaa työn imua ja vähemmän työuupumusta. (Martela ym. 2021.) Itseohjautuvuuden tukeminen mahdollistaa myös työn tuunaamisen, josta voi saada lisää energiaa työpäiviin. Liikkeelle voi lähteä hyvin pienistä asioista. Parhaimmassa tapauksessa tämä vahvistaa työhyvinvointia myös pidemmällä rähtäimellä. Mahdollisuus vaikuttaa voi voimaannuttaa.

Etätyö mahdollistaa joustavamman työpäivien suunnittelun ja mahdollisesti laajemman itseohjautuvuuden. Toisaalta pandemia on voinut tuoda läsnätyöhön lisäkuormitusta. Nyt ollaan jälleen uuden edessä, kun tietotyön organisaatioissa mietitään, miten ja missä töitä tehdään jatkossa. Monet tietotyön tehtävät eivät ole paikkaan sidottuja. Pitkän etätyöjakson hyvät kokemukset kannattaa ottaa laajalti käyttöön. Työn joustavuuden ja itseohjautuvuuden mahdollistaminen tukevat työhyvinvointia, koska silloin työntekijällä on mahdollisuus vaikuttaa työn tekemisen tapoihin etä-, läsnä- ja hybridityössä.

Ihmisen näköinen työelämä

Monia palveluita on kehitetty jo pidempään käyttäjälähtöisesti palveluiden käyttäjien kokemuksiin ja tarpeisiin perustuen. Samoin työelämää on mahdollista kehittää työntekijälähtöisesti. Jokainen työntekijä tietää parhaiten, minkälaiset asiat töissä kuormittavat tai antavat lisää energiaa. Työntekijät ja työyhteisöt voivat olla aktiivisia toimijoita työhyvinvoinnin edistämisessä yksilö- ja organisaatiossa. Kyse on lopulta myös siitä, kuinka paljon työntekijöiden itseohjautuvuutta tuetaan organisaatiossa ja miten työntekijät voivat vaikuttaa tehtäviinsä sekä työympäristöönsä. Osaava ja hyvinvoiva henkilöstö mahdollistaa myös paremman työn tuottavuuden.

Hankekehittämisellä on välittömiä vaikutuksia, kuten uusien näkökulmien avautuminen ja soveltaminen käytäntöön. CARVE-hankkeessa toteutetut hyvinvointiteknologiset mitaukset toivat näkyväksi esimerkiksi osallistujien palautumisen toteutumisen ja he saivat

työpajoissa vinkkejä mm. työpäivien aikaisen palautumisen vahvistamiseen. Etenkin toimistotyöläisten kohdalla tuli positiivisia tuloksia kehittämisprosessin aikana. Heillä oli todennäköisesti enemmän mahdollisuuksia työn tuunaamiseen. Osallistujat tekivät mahdollisuuksien mukaan oman työn arkeen pieniä muutoksia, jotka vaikuttivat positiivisesti hyvinvointiin. Kehittämisprosessiin osallistuminen on voinut olla vaikuttavaa yksilötasolla, jos mittausdataa ja vinkkejä on alkanut hyödyntää omassa elämässä.

Toisinaan hankkeissa tuotetun tiedon ja toimenpiteiden vaikutukset näkyvät vasta pidemmän ajan kuluessa. Esimerkiksi työkuultuuriin liittyvät muutokset vievät aikaa, sinnikkyyttä ja sitoutumista juurtuakseen. Hankkeeseen osallistuneilla organisaatioilla on mahdollisuus hyödyntää kehittämisen avaamia uudenlaisia näkökulmia työprosessien, työn organisoinnin ja työhyvinvoinnin kehittämisessä myös tulevaisuudessa.

CARVE-hankkeen sisältöihin pääsee tutustumaan lopputuotoksena syntyneen Energisoidu vuorokausirytmiiin perustuvalla työn tuunauksella -verkkokurssilla, joka löytyy maksuttomana Xamkin Edufication verkkokaupasta. Verkkokurssilla määritellään henkilökohtainen vuorokausirytmii ja vireysprofiili, joiden perusteella annetaan yksilöllisiä vinkkejä työn tuunaamiseen. Kurssi sisältää myös vinkkejä palautumiseen sekä etä- ja vuorotöihin sopeutumiseen. Verkkokurssi on mahdollista ottaa käyttöön vapaa-ajalla tai työyhteisöissä työhyvinvoinnin edistämisen työkaluna, joka ohjaa omaan vuorokausirytmiiin perustuvaan työn tuunaamiseen. Oman vuorokausirytmiiin haltuun ottaminen luo ihmisen näköistä työelämää.

Lähteet

Adan, A., Archer, S., Hidalgo, M., Di Milia, L., Natale, V. & Randler, C. 2012. Circadian Typology: A Comprehensive Review. *Chronobiology International*, 29(9): 1153–1175.

Aoyama, S. & Shibata, S. 2020. Time-of-Day-Dependent Physiological Responses to Meal and Exercise. *Frontiers in Nutrition* 7:18.

CARVE-hanke. 2021. Energisoidu vuorokausirytmiiin perustuvalla työn tuunauksella -verkkokurssi. Xamk Edufication. Saatavilla: <https://shop.edufication.com/products/energisoidu-vuorokausirytmiiin-perustuvalla-tyon-tuunauksella> [viitattu 15.11.21]

Martela, F., Hakanen, J., Hoang, N. & Vuori, J. 2021. Itseohjautuvuus ja työn imu Suomessa - Onko itseohjautuvuus työhyvinvoinnin vai -pahoinvoinnin lähde? Aalto University Publication series. *Business+Economy* 3/2021. Saatavilla: <https://www.aalto.fi/sites/g/files/ffghsv161/files/2021-04/ItseohjautuvuusJaTyonImuSuomessa.pdf> [Viitattu 12.10.2021]

Työterveyslaitos. 2015. INPISTÄ! – Työn tuunaajan inspiraatiokirja. Kopio Niini Oy – Helsinki 2015. Saatavilla: <https://www.ttl.fi/wp-content/uploads/2016/11/tyon-tuunaajan-inspiraatiokirja.pdf> [viitattu 15.11.21]

Työterveyslaitos. 2021. Miten Suomi voi? -tutkimushanke. Saatavilla: <https://www.ttl.fi/tutkimus/hankkeet/miten-suomi-voi> [Viitattu 8.10.2021]

MENTALFIREFIT – VAIKUTTAVAA TYÖHYVINVOINNIN KEHITTÄMISTÄ ENSILINJAN AUTTAJILLE

Joonas Hänninen ja Laura Leinonen

Ensilinjan auttajat eli pelastajat, ensihoitajat, poliisit ja muut hälytysluonteista auttamistyötä tekevät altistuvat työssään päivittäin inhimilliselle kärsimykselle, kriisitilanteille ja hädälle. Tämä kuormittaa työntekijää ja voi altistaa mielenterveyden ongelmille, jos työntekijän psyykkisen työkyvyn kunto, hallintakeinot ja työnantajan tarjoama tuki eivät ole kunnossa. MentalFireFit-hankkeen kautta Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu on ollut mukana tutkimassa ja kehittämässä kansallisesti vaikuttavia työkaluja ja toimintamalleja ensilinjan auttajien psyykkisen työkyvyn tukemiseksi. Tässä artikkelissa esitellään hankkeen tuloksia ja pohditaan niiden vaikuttavuutta pelastus- ja ensihoitoalan tulevaisuuteen.

Ensilinjan auttajan psyykkinen työkyky ja ominaiskuormituspisteet

Psyykkinen ja fyysinen työkyky muodostavat perustan, jonka päälle rakentuvat muut työkykyyn vaikuttavat osa-alueet, kuten osaaminen, arvot, motivaatio ja työ itsessään (Ilmarinen ym. 2006, 22-24). Psyykkinen työkyky sisältää mielenterveyden ja psyykkisen toimintakyvyn eli voimavarat, joilla työntekijä selviää työn haasteista, sosiaalisista tilanteista ja pystyy harkittuun päätöksentekoon. Myös positiivinen luottamus tulevaisuuteen on osa psyykkistä työkykyä.

Ensilinjan auttajien psyykkiselle kuormitukselle on tyypillistä voimakkaat vaihtelut sekä työtehtävissä että niihin liittyvissä tunteissa. Auttaja voi joutua kohtaamaan työvuoronsa aikana tunnetiloja äärimmäisestä vihasta, turhautumisesta ja surusta aina iloon ja toivoon. Empatiakyky on ensilinjan auttajan tärkeä työväline, mutta samalla voi altistaa auttajaa myötätuntouupumukselle. Jatkuva hädän ja kärsimyksen näkeminen työssä voi altistaa masennukselle ja näköalattomuudelle, etenkin jos auttaja tukahduttaa omat tunteensa esimerkiksi alkoholin tai lääkkeiden voimalla. Näiden syiden takia auttaja on osattava irrottautua työstään ja asiakkaansa tunteista sekä pystyä käsittelemään työssä kokemiaan tilanteita ja tunteitaan turvallisessa ympäristössä.

Vahvana elävä heroistinen kuva väsymättömästä sankarista sinivilkkujen loisteessa näkyy ensilinjan auttaja-alojen sisälläkin mielenterveysasioihin liittyvänä stigmana ja vaikeuksina tunnistaa tuen tarvetta. Stigma eli sosiaalisen leimautumisen pelko estää mielenterveysasioista puhumisen yleiselläkin tasolla, vaikka muutoksia avoimempaan keskustelukulttuuriin on hitaasti nähtävissä. Äkilliset kuormittavat tilanteet, kuten vakavat työtapaturmat tai lapsiin liittyvät hälytystehtävät on jo tunnistettu ensiauttajia kuormittaviksi ja näiden tilanteiden jälkihoitoon on kehitetty ryhmäjälkipurkumenetelmä. Muita psyykkistä työkykyä tukevia toimia on kehitetty, mutta ne ovat tällä hetkellä hyvin pirstaleisia ja organisaatiokohtaisia eroja on paljon.

Miksi psyykkinen työkyky on entistä tärkeämpää tulevaisuudessa ensilinjan auttajilla?

Ensilinjan auttajien psyykkisen työkyvyn merkitys korostuu tulevaisuudessa useasta syystä, jotka johtuvat työn ja yhteiskunnan muutoksista. Viranomaisilta, joita ensilinjan auttajat usein ovat, vaaditaan nyky-yhteiskunnassa yritysmäistä kustannustehokkuutta ja tulokellisuutta. Myös kansalaisten vaatimukset palveluiden tasoa ja tasalaatuisuutta kohtaan ovat kasvaneet. Vaikka vaatimukset ovat oikeutettuja, nostavat ne työntekijän työkuormaa. Jatkuva tarkkaavaisuuden vaade, kiire, haastavat asiakaskohtaamiset ja ennakoimattomat hälytystilanteet aiheuttavat ensilinjan auttajalle helposti kumuloituvaa henkistä kuormitusta, jota voi lisätä entisestään työpaikan sisäiset ongelmat, kuten huono johtaminen. Kaikkia

ensilinjan auttajia kuormittaa myös yhteiskunnan polarisoituminen ja viranomaisvastaisuuden kasvu, jotka näkyvät syrjäytyneiden määrän nousuna asiakaskunnassa sekä lisääntyneenä väkivallan uhkana ensilinjan auttajien työssä. Oman lisänsä tuo myös kognitiivisen kuorman kasvu tietotekniikan lisääntymisen myötä.

Mielenterveysyyt ovat ensilinjan auttajien sairauslomatilastojen sekä työkyvyttömyyseläköitymisen syiden kärkikolmikossa, ja niiden määrä on jatkuvassa nousussa. Samalla työntekijän vanhuuseläkeikä siirtyy ensilinjan auttaja-ammateissa, kuten muillakin aloilla, yhä kauemmas. Useimmilla ensilinjan auttajilla fyysinen toimintakyky on oltava koko työuran kenttätehtävien edellyttämällä tasolla. Fyysiset rajoitteet koetaan usein yksilötasolla epäonnistumisena, joka voi heikentää työntekijän psyykkistä työkykyä vakavasti. Työntekijän vanhetessa fyysisen suorituskyvyn alentuminen tai rajoittuminen on useimmiten väistämätöntä, joten työnantajan suunnitelmallisuus ja tuki ovat avainasemassa ensilinjan auttajien työurien pidentämisessä ja psyykkisen työkyvyn ylläpitämisessä.

MentalFireFit-hankkeessa kehitetyt toimintamallit ja niiden vaikuttavuuspotentiaali

Suomen Palopäällystöliiton ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun yhteisessä, valtakunnallisessa MentalFireFit -tutkimus- ja kehittämishankkeessa on selvitetty ja levitetty tietoisuutta pelastus- ja ensihoitotyön psyykkisestä kuormituksesta. Hankkeessa on kehitetty ja jalkautettu erilaisia käytänteitä ja interventioita psyykkiseltä kuormitukselta suojautumiseen ja sen purkamiseen. Hankkeen toteuttaminen yhdessä Palopäällystöliiton kanssa lisää vaikuttavuutta, kun hankkeessa voidaan hyödyntää Palopäällystöliiton valmiita viestintäkanavia ja yhteyksiä pelastuslaitoksiin sekä Palopäällystöliiton muuta näkyvyyttä mediassa.

Tutkimustyön yhdistäminen hankkeeseen auttaa arvioimaan hankkeen vaikuttavuutta objektiivisesti. Tässä hankkeessa tutkittiin ensiauttajien mielenterveyttä ja työssä jaksamista tukevan kuntoutusmallin vaikuttavuutta. Tutkimuksessa selvitettiin osallistujien kokemuksia kuntouttavasta työpajasta ja niiden vaikutuksesta työssä jaksamiseen ja hyvinvointiin. Rohkaisevien tuloksien pohjalta (Sumanen 2020) on helppo esittää perusteita, kun rahoitusta haetaan kuntoutuksen jatkolle. Tieto vaikuttavuudesta antaa tukevamat perusteet kuin pelkät hyvät kokemukset.

Osallistamalla hankkeen kautta yhteiskunnalliseen keskusteluun voidaan vaikuttaa laajemmin yleisiin asenteisiin. Esimerkiksi Sisäministeriön Pelastustoimen ja siviilivalmiuden suorituskyky ja suunnitteluperusteet -hankkeeseen kirjattiin psyykkisen suorituskyvyn huomioiminen MentalFireFit-hankkeen myötävaikutuksella.

Tieto työn kuormituksesta ei lisää tuskaa, vaan auttaa työnantajaa ymmärtämään, että ensilinjan auttajien työhön kuuluvat äkillisesti muuttuvat tilanteet ja joskus traumaattinenkin

kuormitus. Kun työnantaja ei näitä kuormitustekijöitä kykene poistamaan, on organisaation työturvallisuuslain velvoittamana lievennettävä niiden haitallisia vaikutuksia. Tähän auttavat tieto, vertaistuen järjestäminen sekä välittömät ja pidempiaikaiset työssä jaksamista ohjaavat interventiot. Tiedon ja yhteisöllisyyden lisääminen auttaa madaltamaan kynnystä puhumiseen. Puhumisen kulttuurin ja psykologisesti turvallisen työyhteisön luominen luo työilmapiiriin, missä uskalletaan tukea työkaveria, keskustella vaikeistakin asioista ja nostaa haasteet ja kehityskohdat esille. MentalFireFit-hankkeen suurin vaikuttavuus voidaankin arvioida tulleen stigman vähittäisen murtamisen ja keskustelukulttuurin avautumisen myötä pelastus- ja ensihoitoalalla. Työilmapiiriin myönteistä muuttumista on kuitenkin mahdollonta mitata lyhyen hankkeen puitteissa.

Esihenkilöillä on suuri vaikutus työntekijöiden työhyvinvointiin, työkykyyn ja työssä jaksamiseen. MentalFireFit-hankkeessa tuotettiin kaksi koulutuskokonaisuutta esihenkilöille tukemaan esihenkilötyötä. Koulutuskokonaisuuksissa perehdyttiin psyykkiseen kuormitukseen varautumiseen ja siltä suojautumiseen yksilö-, yhteisö- ja organisaatiotasolla. Koulutuskokonaisuuksissa esiteltiin erilaisia työvälineitä esihenkilöille työntekijöiden omaapuun, vertaistukeen ja organisaation varautumisen ja suunniteltujen käytänteiden avulla.

Kansallisesti yhtenäinen käytäntö ja suositusten jalkauttaminen auttaa organisaatioita luomaan yhtenäisen turvallisuuskulttuurin, jossa työntekijän psyykkinen suorituskyky on keskiössä. MentalFireFit-hanke julkaisi joulukuussa 2020 Jälkipurkutoimien suositukset, käsittäen äkillisen traumaattisen tilanteen jälkipurun ammattilaisille (defusing) ja vertaistuen järjestämisen kriteerit. Yhtenäiset käytänteet asettavat kaikki pelastajat ja ensihoitajat samanarvoiseen asemaan välittömän purun osalta ja antavat mahdollisuuden tukeen. Kansallisten käytäntöjen luomista voidaan pitää yhtenä vaikuttavan hankkeen tunnusmerkeistä.

Hankkeessa vastattiin myös henkilöstön ja jälkipurkuohjaajien osaamisen kehittämiseen kartoittamalla koulutustarpeita ja rakentamalla heille useita koulutustapahtumia ja verkko-koulutuksia. Koulutuksien tavoitteena oli lisätä henkilöstön mielenterveysosaamista, auttaa tukemaan työssä jaksamista ja nostaa vertaistuen arvostusta yhtenä psyykkisen työkyvyn tukimuotona ensilinjan auttajilla. Näiden interventioiden vaikuttavuuden voi nähdä vasta pitkän ajan kuluessa, mutta kun aihe on nostettu hankkeen kautta esille, sen esilläpidosta huolehtiminen on organisaatioissa helpompaa.

Tiedon lisääminen ja koulutuksen tarjoaminen kaikille organisaation tasoille lisää ymmärrystä työn kuormittavuudesta ja antaa työvälineitä työnantajalle henkisen työsuojelun toteutukseen. Tietoisuuden lisääntyessä pelastuslaitoksen ovat ottaneet yhteyttä hankkeen yhteyshenkilöihin ja pyytäneet suoraan heille räätälöityä koulutusta. Tätä voidaan pitää merkinä siitä, että hanke koetaan tarpeelliseksi, kiinnostavaksi ja hankkeen tulokset ovat jalkautuneet, eli hanke on ollut tästä näkökulmasta vaikuttava. MentalFireFit-hanke on tuonut pelastuslalle myös post-traumatyöpajamallin, joka tarjoaa keinoja kumuloituneen

henkisen kuorman tai työntekijän mieltä painamaan jääneen yksittäisen traumaattisen tilanteen käsittelyyn. Mallista on erittäin hyviä ja pitkäaikaisia kokemuksia poliisissa ja sen vaikuttavuus on osoitettu (Sparn 2015; Lamphear 2011), mutta toistaiseksi pelastusalan työpajoille ei ole onnistunut saamaan jatkuvaa rahoitusta.

Auttajien auttaminen ja tuen tarpeen tunnistaminen jää usein sankarimyytin ja työn kutsumuksen varjoon. Kulttuurin muutos on hidasta ja siihen vaikuttaminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Muutoksessa kaikki kohtaamiset ovat tärkeitä ja MentalFireFit-hankkeen kautta on kohdattu verkko- ja lähikoulutusten sekä työpajojen kautta useita satoja pelastus- ja ensihoitoalan ammattilaisia ympäri Suomea. Valtakunnallisten hankkeiden vaikuttavuus on juuri tässä lumipalloehtäissä, jossa hankkeen kouluttamat työntekijät vievät oppimiaan tietoja ja taitoja omiin organisaatioihinsa sekä edistävät suositusten ja toimintamallien käyttöönottoa omalla työpaikallaan.

Lähteet

Ilmarinen, J., Gould, R., Järvikoski, A. & Järvisalo, J. 2006. Työkyvyn moninaisuus. Teoksessa R. Gould, J. Ilmarinen, J. Järvisalo & S. Koskinen (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. Helsinki: Eläketurvakeskus, Kansaneläkelaitos, Kansanterveyslaitos, Työterveyslaitos.

Lamphear, M. 2011. Effectiveness of the Post Critical Incident Seminar in Reducing Critical Incident Stress Among Law Enforcement Officers. Minneapolis: Walden University.

Sparn, R. 2015. A Program Evaluation of the Post Critical Incident Seminar. Louisville: Spalding University, ProQuest Dissertations Publishing.

Sumanen, H. 2020. Experiences and impacts of the post critical incident seminar among rescue and emergency medical service personnel. Xamk Research 15. Kotka: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

VII

VAIKUTTAVIA KEHITTÄMISMENETELMIÄ

TAIDELÄHTÖISET MENETELMÄT SOSIAALIALAN HANKKEISSA

Sirkka Komulainen

Sosiaali- ja terveydenhuollon aloilla on jo pitkään sovellettu taidelähtöisiä menetelmiä yksilön hyvinvoinnin parantamiseksi. Kansainvälinen tutkimustieto tukee yhteyttä taidelähtöisten menetelmien ja kestäväen hyvinvoinnin välillä (Wheatley & Bickerton, 2017). Toisinaan arjessa on kuitenkin vaikeaa hahmottaa kyseistä yhteyttä yksittäisten hankkeiden puitteissa. Hankkeiden hyötyä on epäilty ja kritisoitu, koska hyöty ei ole ollut suoraviivaisesti nähtävissä lyhyellä aikajänteellä. Koska Suomessa ja muualla kuitenkin toteutetaan valtava määrä ennaltaehkäiseviä yhteisöhankeita, onkin hyvä avata taidelähtöisten hankkeiden yhteiskunnallista vaikuttavuutta laajemmin, sekä kiinnittää huomiota myös hankkeisiin osallistuvien kannalta olennaisiin tavoitteisiin.

Mitä yhteiskunnallinen vaikuttavuus tarkoittaa?

Yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessa on kyse siitä, kuinka paljon ja kuinka kestävästi toiminta parantaa yhteiskuntaa. Vaikuttavuutta voidaan tarkastella yksilön, yhteisön, yhteiskunnan tai viime kädessä maailmanlaajuisesti. Keskeisiä kysymyksiä ovat seuraavat: Mitä muutosta haluamme yhteiskunnallisen ongelman osalta? Mitä haluamme saavuttaa pitkällä aikavälillä? Onko muutos valtakunnallista vai paikallista? Mikä on muutoksen laajuus euroissa tai numeroissa? Millaisessa aikataulussa muutos tapahtuu? Mihin ”hyvään” pyrimme? (ks. www.hyvanmitta.fi)

Tyypillisesti taiteen ja kulttuurin vaikutuksia/vaikuttavuutta on tarkasteltu talouden ja yhteiskunnan tulonäkökulmista. Taiteen positiivisia vaikutuksia voidaan kuitenkin analysoida myös mikrotasolla fenomenologisesti. Jälkimmäisessä tutkimuksen painopiste on ihmisten omassa subjektiivisessa arvioinnissa ja kokemuksessa. Tällöin tunnistetaan, että kokemus on aina todellinen kokijalle itselleen.

Taiteella voi olla erilaisia myönteisiä vaikutuksia, kuten eettisiä, moraalisia, kouluttavia, terapeutisia, terveyttä vahvistavia ja ratkaisuja etsiviä tehtäviä yhteiskunnassa. Taide voi haastaa vallitsevat arvoja, normeja, toimintaa, stereotypioita ja vallankäyttöä. Taide voi tavoittaa henkilöitä, joilla on oppimisvaikeuksia tai ei ole lukutaitoa, mikä lisää mahdollisuuksien tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. (Wheatley & Bickerton, 2017.)

Painetta vaikuttavuuden näkyväksi tekemiseen myös sosiaalialalla

Suomessa ja muualla eri organisaatioissa, hankkeissa ja tiimeissä on yhä enemmän paineita siihen, että voidaan osoittaa tehdyn työn vaikuttavuutta ja sitä kautta resurssien kustannustehokkuutta. Tämän aihepiirin keskusteluille on hyviä syitä, mutta sosiaalialalla talousjohtoisia vaikutuskeskusteluja toisinaan kritisoidaan, koska ne eivät aina päde sosiaalialan konteksteihin yksinkertaisilla tavoilla.

Huss ja Sela-Amit (2018) ehdottavat, että sosiaalityön käytännössä on siirryttävä sosiaaliantropologiseen ja fenomenologiseen näkökulmaan taiteen käytön diagnostisen tai tuotelähtöisen ymmärryksen sijaan. Voidaan esittää, että ennaltaehkäisevässä sosiaalityössä otetaan paremmin huomioon kontekstit, joissa ihmisiä lähestytään heidän yhteisöissään. Työntekijöiden ja asiakkaiden välillä ei ehkä ole lakisääteisiä ammattilainen-asiakassuh-teita samoin kuin niin kutsutussa korjaavassa sosiaalityössä. Toiminnan arvo on sen sijaan kansalaisten osallistumisessa (THL, 2021b).

Kriittisestä näkökulmasta käsin Webb (2001) esittää, että ajatus siitä, että tieteellisiin menetelmiin perustuva muodollinen järjeistäminen voi tuottaa tehokkaamman ja taloudellisesti

vastuullisemman sosiaalisen palvelun keinon, perustuu osittain väärinkäsitykseen. Etenkään ennaltaehkäisevässä sosiaalityössä näyttöön perustuvan käytännön objektiivinen luonne ei välttämättä ole realistinen lähestymistapa. Arvioinnin tehokkuutta koskevat vaatimukset voivat heikentää taiteeseen perustuvan ennaltaehkäisevän työn hiljaisia tietoja ja taitoja.

Edellä mainitut kritiikit toisin sanoen esittävät, että kulttuurinen arvo eroaa taloudellisesta arvosta. Kulttuuriarvo syntyy toiminnasta/voimavarasta johdettujen ”kulttuuristen ominaispiirteiden” kautta, kuten esteettisyys, autenttisuus (viitaten arvon omaperäisyyteen), historiallisuus, ja niin edelleen (Wheatley & Bickerton, 2017). Tällöin toiminnan arvo piilee subjektiivisessa hyvinvoinnin kokemuksessa, eikä niinkään ulkoisissa, numeraalisissa mittareissa. Toisin kuin usein väitetään, subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen mittaamista vaikuttavuuden näkökulmasta voidaan tehdä myös yhteiskunnallisella tasolla (Kivipelto ym., 2013). Esimerkiksi osallistujapalautetta voidaan kerätä rutiininomaisesti projekteissa ruohonjuuritason onnistumisista.

Hankkeet tuottavat hyvää

Miten siis määritellä taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia ja vaikuttavuutta TKI-hankkeissa ja sosiaalialalla? Ensinnäkin taiteen avulla voidaan ymmärtää palvelun käyttäjien sosiaalisia konteksteja. Taiteet myös luovat kehollisia, tunnelähtöisiä ja tiedollisia kokemuksia, jotka laajentavat ymmärrystä tutkimukseen osallistuvien kokemuksista. Tällaisia tuloksia on nähtävissä Xamkin taidelähtöisissä projekteissa. Xamkin hankkeissa käytettyjä menetelmiä ovat olleet muun muassa kuvataide, tanssi, musiikki, sosiaalinen sirkus ja draama. Sosiaalialalla taidelähtöisiä menetelmiä käytetään usein hankkeissa niin kutsuttujen haavoittuvien ryhmien kanssa esimerkiksi oppimiseen, itseilmaisuun, mielenterveys- tai muista terveysongelmista selviytymiseen, pienituloisten perheiden voimaannuttamiseen tai nuorten työllistymisen edesauttamiseen.

Ensisijaisena tavoitteena hankkeissa on tuottaa hyvää osallistujille ja hankemenetelmät ovat loppujen lopuksi vain keinoja tähän päämäärään. TKI-hankkeiden tarkoituksena ei ole ratkaista maailmanluokan ongelmia, mutta niillä voidaan tuoda paljon hyvää niille yhteisöille, joissa ne toimivat. Hankkeiden monet pienet yhteisvaikutukset muodostavat lopulta suuremman vaikuttavuuden, ja merkityksellisyyttä niiden piirissä toimiville ihmisille.

Lähteet

Huss, E. & Sela-Amit M. 2018. Art in Social Work: Do We Really Need It? Research on Social Work Practice, 1-6.

Hyvän Mitta. www.hyvanmitta.fi [viitattu 12.11.2021]

Kivipelto, M., Blomgren, S., Karjalainen, P. & Saikkonen, P. (toim) 2013. Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. THL 8/2013.

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017 URL: https://taju.uniarts.fi/bitstream/handle/10024/7104/Kokos_1_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 11.8.2021]

Proctor, E. 2017. The Pursuit of Quality for Social Work Practice: Three Generations and Counting Journal of the Society for Social Work and Research, 8(3).

THL (2021a) Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät URL: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/kulttuurihyvinvointi-ja-raidelahtoiset-menetelmat> [viitattu 8.10.2021]

THL (2021b) Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet URL: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet> [viitattu 4.10.2021]

Webb, S. 2001. Some consideration on the validity of evidence-based practice in social work. British Journal of Social Work 31. 57-79.

Wheatley, D. & Bickerton C. 2017. Subjective well-being and engagement in arts, culture and sport. Journal of Cultural Economics, 41, 23–45.

LUOVAT MENETELMÄT HYVINVOINNIN EDISTÄJINÄ

Angelika Polak

Luovat menetelmät edistävät muun muassa yksilön hyvinvointia, terveyttä sekä osallisuutta (Huhtinen-Hildén 2019; THL 2021). Niiden käyttäminen opetuksessa, sosiaali- sekä päihdetyössä ja tutkimuksessa ovat lisääntyneet viimeisten vuosien aikana. Luovien menetelmien suosion syynä on se, että ne sopivat käytettäväksi eri kohderyhmien kanssa – ikä, sukupuoli, kulttuuritausta tai kielitaito eivät ole esteenä. Tässä artikkelissa tarkastellaan ”Huuma – tulevaisuustaitoja nuorille tanssin keinoin” -hankkeessa käytettyjen luovien menetelmien vaikutuksia nuorten hyvinvointiin.

Kuva: Pekka Mäkinen

Tanssin huumaa ja Huuman arviointia

Toiminnan kohderyhmänä olivat heikoimmassa asemassa olevat nuoret kolmelta eri paikkakunnalta: Mikkelistä, Kuopiosta ja Vantaalta. Työpajoihin osallistui 16–29 -vuotiaita kantasuomalaisia, maahanmuuttajia sekä kehitysvammaisia nuoria. Tärkeä osa projektia oli eri mittareilla mitattu koettujen vaikutusten arviointi. Arvioinnin tulosten perusteella hankkeen toimintaa ja toimenpiteitä kehitettiin koko ajan vastaamaan paremmin hankkeen päämääriä.

Arvioinnin tarkoituksena oli kerätä kokemuksia prosessista ja kehittää hankkeen toimintaa sen aikana. Arvioinnilla selvitettiin myös, miten työpajat vaikuttavat nuorten psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn. Jokaisen nuoren ääni on tärkeä, ja on oleellista saada nuorten mielipiteet näkyville toiminnassa, joka koskee heitä. Vaikka nuori ei pystyisi sanallisesti selittämään kokemuksiaan (esimerkiksi kielimuurin takia) ja toiminnan vaikutusta häneen, voidaan nuoren mielipiteitä selvittää esimerkiksi toiminnallisesti.

Huuma-hankkeessa tehtiin laajaa arviointia, joka koostui tulos-, prosessi- ja yksilöarvioinnista. Monipuolisen palautteen analyysi antoi mahdollisuuden mitata hankkeen vaikutuksia eri näkökulmista ja auttoi saavuttamaan toiminnan tavoitteita hankkeen eri vaiheissa. Aineistoa kerättiin seuraavasti:

- Nuorilta: lopetuspalautteet, haastattelut, luova arviointimenetelmä
- Taiteilija-ohjaajilta: jatkuva reflektointi toiminnan sisällöstä ja taiteellisten ja sosiaalisten tavoitteiden toteutumisesta
- Opettajilta ja nuoriso-ohjaajilta: verkkokysely ja palautekeskustelut
- Kuntatoimijoilta: verkkokysely alussa sekä lopussa

Erilaisia arviointimenetelmiä, kuten määrällisiä, laadullisia ja luovia menetelmiä, käyttämällä saimme mahdollisimman paljon tietoa Huuman toiminnasta ja sen vaikutuksista. Opettajien ja nuoriso-ohjaajien palaute auttoi tuomaan esiin tanssitoiminnan vaikutusta nuorten käyttäytymiseen sekä elämäntaitoihin, koska he työskentelivät päivittäin nuorten kanssa. Kaikki nuoret eivät itse pystyneet eri syistä sanallistamaan kokemuksiaan tai he eivät itse heti huomanneet muutosta. Kysymällä ohjaajilta saatiin tietoa tanssityöpajojen vaikutuksesta nuorten elämään.

Nuorten oma ääni kuuluviin teemahaastatteluissa

Teemahaastatteluihin osallistui yhteensä kahdeksan nuorta eri paikkakunnilla vuosina 2020–2021. Toteutimme sekä yksilö- että ryhmähaastatteluja. Yksilöhaastattelun isona plussana oli se, että nuorilla oli vapaus puhua luottamuksellisesti tutkijan kanssa ja haastateltava uskalsi kertoa vapaasti omista kokemuksistaan. Ryhmähaastattelun plussana taas oli se, että nuori sai ajatuksia myös muiden haastateltavien kokemuksista ja pystyi näin

täydentämään omaa vastaustansa jälkikäteen. Toisaalta ryhmähaastattelussa oli haastavampaa saada vastauksia tiettyihin, esimerkiksi elämäntilannetta koskeviin kysymyksiin.

Puolet haastateltavista tuli tanssitoimintaan koulun tai kunnan työpajatoiminnan kautta, ja toinen puoli kaverin suosituksella. Kaikki haastatteluihin osallistuneet nuoret huomasivat muutoksia elämässään tanssitoiminnan aikana. Huuma-työpajoilla koettiin olleen enemmän tai vähemmän vaikutuksia hyvinvointiin. Joskus nuoret eivät aluksi huomanneet mitään muutosta ja vasta apukysymys selvensi muutosta myös nuorelle itselleen. Sen takia haastattelu toimi paremmin kuin kysely. Kaikki nuoret tutustuivat uusiin ihmisiin ja useimmat saivat uusia ystäviä. Jokainen haastateltava kertoi saaneensa uusia taitoja tanssityöpajojen aikana. Tanssi herätti myös monenlaisia tunteita.

Arviointitieto ohjaa kehittämistä monipuolisesti

Monipuoliset arviointimenetelmät vahvistavat hankkeen prosessin kehittämistä ja toiminnan tavoitteiden saavuttamista (Virtanen 2007). Huuma hankkeen arvioinnissa otettiin huomioon välittömät, välitason, viimesijaiset sekä viimesijaiset yhteiskunnalliset vaikutukset.

Luovissa menetelmissä on iso potentiaali edistää nuorten hyvinvointia ja Huuma-hankkeen toiminta todistaa sitä. Yksi menetelmä ei sovi kaikille, joten kannattaa ottaa huomioon erilaisia rajoituksia ja sopeuttaa menetelmä ryhmän dynamiikkaan sekä tarpeisiin. Tanssityöpajojen vaikutus tapahtuu yksilötasolla, mutta tuo myös merkitystä yhteiskunnallisella tasolla. Nuori saa uusia valmiuksia, oppii toimimaan ryhmässä, saa uskallusta, rohkeutta sekä tunteen siitä että: ”minä pystyn ja osaan”.

Kuva: Annukka Pakarinen

Lähteet

Huhtinen-Hildén, L. & Isola, A-M. 2019. Systemaattisista havainnoista vaikutusten todentamiseen: Havainnointimalli luovaan ryhmätoimintaan. Tutkimuksesta tiiviisti 37, THL 2019.

THL. Luovat menetelmät vahvistavat osallisuutta. 2020. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/uudista-asiakastyota-luovasti-ja-leikkisasti/luovat-menetelmat-vahvistavat-osallisuutta> [viitattu 15.11.21]

Virtanen, P. 2007. Arviointi. Arviointitiedon luonne, tuottaminen ja hyödyntäminen. Helsinki 2007.

VAIKUTTAVAA NUORISOTYÖTÄ KOULUISSA JA OPPILAITOKSISSA

Anna-Liisa Hännikäinen-Uutela ja Sanna Pöyry

Opetussuunnitelmat uudistuivat 2010-luvulla perusopetuksessa ja ammattikouluissa, viimeisimpänä uudistettiin lukioiden opetussuunnitelma 2021. Suunnitelmat painottavat nuorten itseohjautuvuutta, ilmiöpohjaisuutta ja monialaisuutta. Nuorten kasvun ja itenäistymisen tukeminen ovat keskiössä peruskoulusta lukioon. Kouluilla ja oppilaitoksilla on opetustehtävän lisäksi kasvatus-, yhteiskunnallinen, kulttuuri- ja tulevaisuustehtävä. Myös nuorisotyön keskiössä on nuorten kasvun ja itsenäistymisen tukeminen sekä heidän elinolojensa parantaminen.

Nuoriso- ja opetustoimen yhteistyön vaikuttavuus

Vielä 2010-luvulla nuorisotyö piipahteli kouluissa olematta kiinteä osa oppilaitoksen arkea. Nykyään se on muuttumassa koulujen ja oppilaitosten kasvattajayhteisöjen pysyväksi osaksi, kasvatuskumppanuudeksi. Nuorisotyö tukee koulun kasvatus-, tulevaisuus- ja yhteiskunnallista tehtävää. Opetus- ja nuorisotoimen yhteistyöllä vahvistetaan koulujen ja oppilaitosten kasvattajayhteisöjä, jotka puolestaan voivat vahvistaa nuorten vertaisryhmiä ja niiden kautta yksittäistä nuorta. Yhteistyön lähtökohtana on yksilö, nuori, hänen tarpeidensa huomioiminen ja hänen kuulemisensa.

Koulut ja oppilaitokset ovat nuoria varten. Tämän ymmärtäminen johtaa arvojen ja toimintakulttuurin muutokseen. Silloin tärkeintä eivät ole opetussuunnitelmat, vaan nuoren oppiminen, kokonaisvaltainen hyvinvointi, turvallisuus, osallisuus ja toimijuus. Ymmärryksen myötä löytyy yhteinen halu toimia nuorten parhaaksi.

Nuori- eli käyttäjälähtöiset koulu- ja oppilaitosnuorisotyön palvelut tuottavat nuorille hyvinvointia ja edistävät kouluun kiinnittymistä ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. Kun palvelut muotoillaan nuorilähtöisesti, vaikuttavuus paranee: tehdään oikeita asioita oikea-aikaisesti. Kasvattajayhteisön vahvistaminen edellyttää nuorisotyön tuleamista kiinteäksi osaksi koulujen ja oppilaitosten arkea, yhteisön monialaisuutta ja osaamisalojen keskinäistä ymmärrystä ja arvostusta sekä jaettua käsitystä yhteisen tavoitteen, nuoren hyvinvoinnin hyväksi työskentelemisestä.

Vahvassa kasvattajayhteisössä otetaan vaikeitakin asioita puheeksi. Monialaisen vuorovaikutuksen ansiosta nuorten tarpeet tunnistetaan ja niihin pystytään vastaamaan oikea-

kaisesti. Koulupudokkuus ja syrjäytyminen vähenevät, kun haastavat tilanteet eivät pääse pahenemaan. Yhteistyöllä voidaan ehkäistä koulukiusaamista ja -uupumusta, yksinäisyyttä, turvattomuutta, riippuvuuskäyttäytymistä ja syrjäytymistä. Monialainen verkostotyö mahdollistaa vahvan tuen nuorten yksilöllisten tarpeiden mukaan.

Osaamiskeskus Nuoska ja käyttäjälähtöinen TKI-toiminta

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama Osaamiskeskus Nuoska – nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa - kartoittaa, kehittää ja levittää nuorilähtöisiä nuorisotyön toimintamalleja kouluihin ja oppilaitoksiin valtakunnallisesti. Edistääksemme kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän nuorisotyön yleistymistä olemme luoneet yhteistyöverkostoja suomen- ja ruotsinkielisiin koulu- ja oppilaitosympäristöihin, aluehallintovirastojen kanssa sekä toteuttaneet tilaisuuksia ajankohtaisista aiheista (muun muassa oppivelvollisuuden laajentuminen, ryhmäyttäminen).

Kartoitimme kohderyhmien koulutustarpeita voidaksemme tarjota nuorisoalan erityisosaamista kehittäviä palveluja. Selvitimme toimivia nuoriso- ja opetustoimen yhteistyön käytänteitä, joiden pohjalta toimitimme verkkojulkaisun Nuorisotyötä kouluissa ja oppilaitoksissa. Nuoskan osatoteuttajat sidosryhmineen ovat tehneet Nuorten kulttuuri ja päihitteet 2020 -selvityksen ja Kunnallinen nuorisotyö koulussa -kyselyn.

Nuoskassa edistetään opetus- ja nuorisotoimen yhteistyötä muun muassa järjestämällä työyhteisökoulutuksia nuoriso- ja opetustoimien henkilöstön muodostamille kasvattajayhteisöille. Koulutuksissa paneudutaan eri ammattialojen osaamisen tunnistamiseen ja arvioimiseen. Monialaisessa yhteistyössä korostuu se, että nuori on aina toiminnan keskiössä. Koulutusten tavoitteena on koulu- ja oppilaitosyhteisöjen toimintakulttuurin muutos sekä ymmärrys nuorisotyön mahdollisuuksista koulujen ja oppilaitosten lisäresursseina. Koulutuksiin osallistujille avautuu tilaisuus oivaltaa, kuinka monialainen yhteistoiminta voi vahvistaa yhteisöllistä toimintakulttuuria. Opetushenkilöstölle jää aikaa opetus- ja arviointityöhön, kun nuorisotyö kohtaa nuoren tämän elämän muilla osa-alueilla koulupäivän aikana. Asiantuntijamme sanoittavat nuorisotyön osaamista, jotta sen ennaltaehkäisevä merkitys tunnistettaisiin ja nuorisotyö tulisi pysyväksi osaksi koulujen ja oppilaitosten arkea.

Vaikuttavuutta nuorilähtöisellä, kokonaisvaltaisella kohtaamisella

Nuori on toimintamme keskiössä ja koulu- ja oppilaitosnuorisotyön laatukriteeri. Nuorisotyö linkittää koulun ja oppilaitoksen toiminnan vapaa-aikaan, jolloin nuorten kokonaisvaltainen kohtaaminen mahdollistuu. Laadun ja vaikuttavuuden varmistamiseksi olemme toteuttaneet tiedonkeruun, jossa selvitetään nuorisotyön yleisyyttä ja sisältöjä sekä suomen- että ruotsin-

kielisissä kouluissa ja oppilaitoksissa. Nuorisotyötä tehdään jossain muodossa yhdeksässä kunnassa kymmenestä (julkaisematon tutkimus Kauppinen, E., Kiilakoski, T. & Kivijärvi, A. 2021, raportti valmistuu vuoden loppuun mennessä), vuonna 2020 sitä tehtiin 76,3 %:ssa kunnista (Suomen nuorisotilastot 2021). Nuorisotyötä tehdään yhteistyössä oppilaitosten kesken. Yläkouluilla tehtävään työhön osoitetaan eniten henkilöresursseja. Työn intensiteetti eli työntekijöiden läsnäolo kouluilla vaihtelee kunnittain.

Marraskuussa 2021 käynnistimme laatuohjeistukseen liittyvän työn, jossa arvioimme toimenpiteidemme vaikuttavuutta osaamiskeskustoiminnan aikana. Ohjeistus on tarkoitettu kouluissa ja oppilaitoksissa työskenteleville ammattilaisille ja sen laadintaan osallistetaan nuoria. Ohjeistus valmistuu vuoden 2023 loppuun mennessä. Lisäksi arvioimme kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän nuorisotyön vaikuttavuutta yhteistyössä aluehallintovirastojen kanssa toteuttamalla tiedonkeruun kunnista, joille myönnettiin vuoden 2020 lopussa erityisavustusta koronapandemian nuorille aiheuttamiin koulunkäynnin haasteisiin. Selvitys valmistuu vuoden 2022 syksyyn mennessä.

Koulu- ja oppilaitosnuorisotyön tunnettuuden ja vaikuttavuuden lisääminen

Nuorisotyön tuleminen koulujen ja oppilaitosten arkeen voi herättää muutosvastarintaa opetushenkilöstössä, jos työn mahdollisuuksia ei tunnisteta. Nuoskan kohdennetut opetus- ja nuorisotyön henkilöstön koulutukset edistävät monialaista yhteistyötä varmistaen dialogia ammattikuntien välillä. Toisen ammattikunnan osaaminen opitaan näkemään mahdollisuutena - yhteistyö tiivistyy saumattomaksi ja luontevaksi.

Tiedotamme toiminnastamme suomen, ruotsin ja englanninkielisillä verkkosivuillamme ja some-tileillämme (Instagram, Facebook, Twitter, Youtube) säännöllisesti. Ajankohtaisista asioista tuotamme blogitekstejä ja podcasteja. Youtube-soittolistaltamme löytyvät osatoteuttajien esittelyt, koulutustallenteita ja nuorten kanssa tuotettu kiusaamisen ehkäisemiseen liittyvä videotallenne. Olemme julkaisseet artikkeleita Nuorisotyö-lehdessä ja 29 kielelle käännetyn blogikirjoituksen EU-verkkokanavalla. Aktiivisen tiedottamisemme ansiosta kentän ymmärrys kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävän nuorisotyön merkityksestä on lisääntynyt.

Nuorisotyön vaikuttavuutta on edistetty myös pilotoimalla kouluihin ja oppilaitoksiin konkreettisia menetelmiä kuten kasvatuskumppanuus-malli (Kasku) sekä kaverituen mallit päihde- ja pelihaittojen ehkäisemiseen ja mielen hyvinvoinnin edistämiseen. Vaikuttavuutta edistää myös se, että koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle tarjotaan räätälöityjä verkko-koulutuksia arjen työn ja osaamisen vahvistamiseksi.

Nuoskan konsortioon kuuluu 10 organisaatiota, joilla on nuorten tukemiseen monipuolista osaamista. Toiminnassa on mukana mm. järjestötoimijoita, tutkimusorganisaatioita, korkeakoulu ja iso kaupunki. Monialainen, osaava toimijajoukko rikastuttaa toimintaa sisällöllisesti ja menetelmällisesti. Yhtenä keskeisenä tavoitteenamme on vahvistaa ruotsinkielistä toimintaa kaikissa kuudessa osaamiskeskuksessa, mikä näyttäytyy vahvana myös Nuoskan toiminnassa: ruotsinkielisissä ympäristöissä vakiintuneet hyvät käytännöt ovat siirrettävissä suomenkielisiin toimintaympäristöihin ja päinvastoin. Toimijat tuottavat monipuolista materiaalia koulu- ja oppilaitosnuorisotyön vahvistamiseksi. Monialaisen ja monipuolisen toimintamme kautta nuorten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämisen keinot ja osaaminen lisääntyvät.

Kohti laadukasta, arviointeihin perustuvaa ja vaikuttavaa koulunuorisotyötä 2030

Kouluterveyskyselyn 2021 tulosten perusteella valtaosa nuorista voi hyvin ja pärjää koulussa ja elämässä. Toisaalta uupuneiden, yksinäisten ja ahdistuneiden nuorten määrä on lisääntynyt. Heidän pärjäämisensä peruskoulussa on haasteellista. Lisähaasteita tulee siirryttäessä toiselle asteelle osaksi tuhatpäistä opiskelijajoukkoa oppilaitokseen, missä opiskelu tapahtuu avotiloissa ilmiöitä ja niiden välisiä suhteita itseohjautuvasti haltuun ottaen. Omat haasteensa on tuonut oppivelvollisuuden laajentuminen syksyllä 2021. Laajentumisen myötä erityisesti opinto-ohjaajien työhön on kohdistunut painetta sekä perusopetuksessa että toisella asteella, koska heidän vastuullaan on huolehtia siitä, että 16-vuotiaat hakeutuvat jatko-opintoihin ja myös pysyvät niissä. Lisätyötä on aiheuttanut myös vaatimus tehostetusta opinto-ohjauksesta.

Tavoitteenamme on kehittää uusia, vaikuttavia nuoriso- ja opetustoimen yhteistyömalleja, joilla voidaan vastata näihin ajankohtaisiin haasteisiin. Nuorisotyöntekijät ja opetushenkilöstö ovat kertoneet nuorten ahdistuksesta: koulun pihalle saatetaan päästä, mutta sisään ei uskalleta mennä. Osa nuorista on pyytänyt tuttua nuorisotyöntekijää kulkemaan rinnalla koulun pelottavista ovista sisään – ja kysymään joskus ”mitä Sinulle kuuluu”. Koulupuodokkuuden ehkäisy voi todellakin olla kiinni pienistä asioista, joihin opetushenkilöstöllä ei ole opetustyön ohessa aikaa.

Nuoskan toiminnalla on saatu jo nyt paljon muutosta aikaan. Matka jatkuu edelleen kohti arkeen kiinteästi kuuluvaa, yhdenvertaista ja laadukasta sekä arviointeihin perustuvaa valtakunnallista koulu- ja oppilaitosnuorisotyötä, jonka kautta jokainen nuori saa tarvitsemaansa tukea omalla äidinkielellään, ruotsiksi tai suomeksi.

Lähteitä

THL Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2021. Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006–2021. Verkkosivusto. Saatavilla: https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2 [viitattu 17.9.2021].

Kantonen, H., Hännikäinen-Uutela, A-L. & Kiilakoski, T. 2021. Nuorisotyötä kouluissa ja oppilaitoksissa. Mikkeli: Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Saatavilla: <https://www.theseus.fi/handle/10024/505526> [viitattu 2.10.2021].

Suomen nuorisotyön tilastot 2021. Nuorisotilastot.fi-verkkosivusto. Saatavilla: <https://nuorisotilastot.fi/en/392/visualisoinnit-en/municipal-youth-work/> [viitattu 4.10.2021].

TULISIELUISTA MALLIA VAIKUTTAVAAN KEHITTÄMISEEN

Marita Mattila ja Sari Tuuva-Hongisto

Hyvinvointiin ja terveelliseen elämäntapaan voidaan vaikuttaa monenlaisin keinoin. Hyvinvoinnin ja liikunnan edistäjinä pienillä urheiluseuroilla on omassa yhteisössään tärkeä merkitys. Pienille urheiluseuroille on kuitenkin tyypillistä, että toimintaa kehittää intohimoinen urheilulajista innostunut tulisielu. Monesti nämä ruohonjuuritason urheiluseurojen toimijat ovat paikallisia innostuneita aktiiveja, ”tulisieluja”, joiden vapaaehtoistyö tukee ja kannattelee toimintaa. Tulisielut ovat yhteisön jäseniä, joilla on palava intressi kehittää yhteisöä. (Robinson & Green 2011.)

Tulisielujen vaikuttavat tarinat esiin

Kansainvälinen kehittämishanke sai alkunsa kysymyksestä, miten Xamkin hanketoiminta vaikuttaa pienten maaseudun urheiluseurojen mahdollisuuksiin edistää yhteisöjensä hyvinvointia ja sopeutumaan ajassa tapahtuviin muutoksiin. Kysymykseen vastaamiseksi Xamk keräsi 43:n tulisielun tutkimusaineiston seitsemästä EU-maasta. Analyysissa valotetaan heidän aktiivista toimintaansa liikunnallisen elämäntavan edistäjinä yhteisöissään. Aineisto tuo esiin myös tyypillisimmät vaikeudet, joita tulisielut kohtaavat kehittämistyössään. (Christodoulides ym. 2022; Mattila & Tuuva-Hongisto 2021).

Tulisielujen tarinat ja kokemukset auttavat ymmärtämään pienten urheiluseurojen haasteita ja riskejä, joita he kohtaavat yrittäessään löytää uusia harrastajia ja luoda jatkuvuutta ja vaikuttavuutta toiminnalleen. Tarinat voivat tukea urheiluseurojen resilienssiä tarjoamalla vertaistukeja uusia työkaluja. Kokonaisuutena hanke edistää vapaaehtoisten urheiluseurojen selviytymiskykyä ja sosiaalista kestävyyttä maaseudulla.

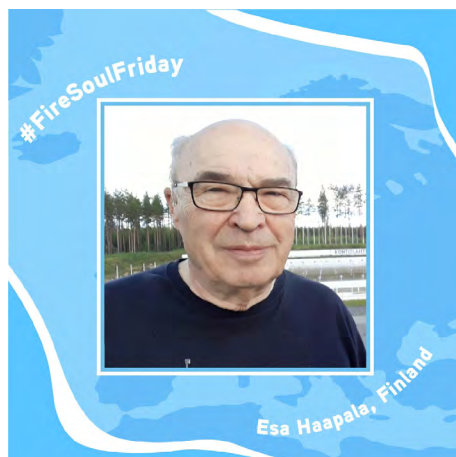
Hanke toimii seitsemässä Euroopan maassa ja sillä on yhdeksän sidosryhmäkumppania. Haastateltavat valittiin urheiluseuroista, kyläyhdistyksistä, kouluista ja urheilulaitoksista. Aineisto koostuu 43 haastattelusta, jotka on tehty vuoden 2020 aikana. Haastatteluja tehtiin 10 Suomessa, 10 Portugalissa, 6 Liettuassa, 5 Kyproksella, 5 Unkarissa, 4 Sloveniassa ja 3 Belgiassa. Osallistujista 17 oli naisia ja 26 miehiä.

Tarinat kertovat tunteista ja merkityksistä ja tulisielujen tarinoiden haluttiin kuvastavan kerronnallista voimaa. Tämän tavoittamiseksi käytimme tarinoiden kokoamisessa tarinankerrontamenetelmiä. Tulisielujen tarinat noudattelevat sankaritarinoiden rakennetta ja kertovat siitä, miten he olivat aloittaneet, mikä motivoi heitä, mitä vaikeuksia he olivat kohdanneet, millaista apua heillä on ollut ja ketkä ovat inspiroineet heitä ja miten he itse näkivät heidän toimivan yhteisössä. (Campbell 2014.) Seuraavassa luvussa esittelemme yhden portugalilaisen ja suomalaisen urheilun tulisielun esimerkkeinä kerätystä aineistosta ja tulisielujen tarinoista.

Suunnistuksen tulisieluksi aikuisiällä

Portugalilaiselle Isabel Monteirolle urheilu on pakopaikka, tapa olla ja tuntee muita ihmisiä sekä tavata uusia maailmoja ja muita todellisuuksia. Isabel aloitti suunnistuksen vasta aikuisiässä aviomiehensä innoittamana. Hän löysi urheilulajin, joka yhdistää fyysisyyden kykyyn keskittyä ja tehdä nopeita päätöksiä. Hän rakastui lajiin heti. Hyvin nopeasti Isabel huomasi myös työskentelevänsä suunnistusseuran johtajana.

Seura on järjestänyt sekä Portugalin suurimman suunnistustapahtuman, Portugal'O'Meetingin, että veteraanisarjojen suunnistuksen MM-kisat. Vapaaehtoisten saaminen on Isabelin

mielestä vaikea taktiikkalaji, mutta myös kilpailupäivinä on vaikea hallita osallistujien ja vapaaehtoisten kaikkia erilaisia toiveita ja tarpeita. Joskus, jos yksi vapaaehtoinen jättää tehtävän väliin, koko organisaatio on pulassa.

Suunnistusseurassa myös kartat ovat tärkeitä, koska jäsenet ja urheilijat tarvitsevat uusia reittejä. Seuralla on ollut tätä varten yhteistyötä parhaiden suunnistuskarttasuunnittelijoiden kanssa. Uusien jäsenten saamiseksi seura on järjestänyt ”Ori-Family” -toimintaa perheille. Tätä varten he ovat tehneet uraauurtavaa työtä ja kehittäneet helppolukuisia karttoja, joita vanhemmat ja lapset voivat käyttää yhdessä. Urheiluseurassaan Isabel nauttii eri taustaisten ihmisten yhteisestä toiminnasta:

”Kartan ja kompassin kanssa olemme kaikki suunnistuksen ja liikunnan ystäviä”.

Ampumahiihdon grand old man

Suomalaiselle Esa Haapalalle urheilussa tärkeintä ovat rehellisyys ja avoimuus. Ne ovat hänen keskeisiä periaatteitaan urheiluseuratyössä. Esa Haapala Kontiolahden Urheilijoista on ollut urheiluaktiivi koko elämänsä. Lapsena hän liittyi urheiluseura Teuvan Rivakkaan, jossa oli myös kuuluisa urheilija Pauli Nevala, joka voitti keihäässä olympiakultaa Tokiossa 1964. Esalle tämä on toiminut innoittajana. Aikuisurheilussa hän kilpaili radalla ja kentällä sekä ampumahiihdossa.

Esa piti paljon lasten treenaamisesta, mutta tultuaan valituksi Kontiolahden Urheilijoiden puheenjohtajaksi, hänellä oli hyvät edellytykset lähteä kehittämään suomalaista ampumahiihtoa ja varsinkin Kontiolahden ampumahiihtostadionia kohti maailman huippua. Esa

Haapalan saavutukset ovat henkeä salpaavia: hän on työskennellyt 20 vuotta Ampumahiihtoliiton varapuheenjohtajana ja Kansainvälisen ampumahiihtoliiton teknisessä komiteassa 13 vuotta. Hän on toiminut kansainvälisenä tuomarina neljissä olympialaisissa ja yli 20 ampumahiihdon maailmancupin kilpailussa.

Kun Kontiolahti sai MM-kisat vuodelle 1999, se oli valtava voitto. Kilpailut olivat kaikille osapuolille hyvin mieleenpainuvat, koska pakkasta oli yli -30 astetta 6 päivää ja paljon ongelmia ratkaistavana. Esan koulutus sotilasupseerina auttoi häntä selviämään tilanteesta ja kokeilemaan erilaisia keinoja ja ratkaisuja. Seuralla ja ampumahiihtokilpailuilla on merkittäviä taloudellisia vaikutuksia suurelle seudulle Pohjois-Karjalassa, sillä yksimaailmancupin kilpailu tuo alueelle 3M€ ja MM-kisat 14-15M€! Mutta ihmiset eivät urheile vain isojen kilpailujen takia. Kontiolahden Urheilijat järjestää myös pieniä kilpailuja lapsille. Ne ovat hyvin tärkeitä, jos halutaan pitää lapset kiinnostuneina urheilusta. Esa kertoo, että:

”Kaikki urheilun vapaaehtoiset ovat yhtä arvokkaita. Työni on edistää hyvinvointia yhteiskunnassa. Minusta se on erinomainen harrastus.”

Tarinat innostavat seuroja kehittymään

Millaisia vaikutuksia tuliselujen tarinoiden tunnistamisella on? Ja miten ruohonjuuritason toiminnan kehittymistä on onnistuttu tukemaan? Hankkeessa on osoitettu tutkimuksen avulla, että pienet urheiluseurat ja niiden tuliselut löytävät keinoja sopeutua ajassa tapahtuviin muutoksiin. Tuliselut itse kokevat olevansa sosiaalisten verkostojen luojia ja sosiaalisen tasa-arvoisuuden edistäjiä, joskus myös seutunsa elinvoimaa kasvattavia tapahtumatuottajia.

Tarinat innostavat myös muita urheiluseuroja kehittymään kohti käyttäjälähtöisiä toimintamalleja. Hanketoiminta on lisännyt osallistujien verkostoitumista ja vertaistukea, joka lisää tietoisuutta kunkin vahvuuksista ja haasteista. Tuliselujen toiminta on vaikuttavaa omassa yhteisössään, mutta usein on niin, että toiminta nojaa vahvasti vain näiden aktiivisten toimijoiden varaan ja vaikutuksia ei tunnisteta.

Kokoamalla ja julkaisemalla tuliselujen tarinoita heidän toimintansa on tehty näkyväksi. Näkyvyyttä on luotu esimerkiksi sosiaalisen median keinoin, julkaisemalla videoita ”Firesouls-Friday” -teeman alla. Lisäksi urheilun tuliselujen tarinoita esitellään näyttelyssä Brysselissä ja tuliselut eri puolilta Eurooppaa pääsevät tapaamaan toisiaan.

Tuliselujen tärkein kyky on saada koko yhteisö mukaan toimintaan, ja se luo merkityksen heidän roolilleen aktiivisina sosiaalisina välittäjinä ja yhteisön kehittäjinä. Tuliselut luovat yhteisöilleen paikallisia ja jopa kansainvälisiä mahdollisuuksia edistää liikuntaa ja terveellistä elämäntapaa.

Lähteet

Campbell, J. 2014. The Hero's Journey. Joseph Campbell on his life and work. New World Library.

Christodoulides, E., Mattila M., Tuuva-Hongisto, S., Simões, P., Amoroso, J., Piščalkienė, V. & Žlibinaitė, L. 2022. Fire souls and their journey for establishing and promoting resilience of sport clubs. (in publishing)

Mattila, M. & Tuuva-Hongisto, S. 2021. "Unselfish work and energy" -Fire souls of sport promoting social responsibility. Xamk Beyond.

Robinson, J.W. & Green, G. P. 2011. Introduction to community development: theory, practice, and service-learning. SAGE.

